

SAMORZĄD
WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

„Europejski Fundusz Rolny na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”

Miejsce obszarów wiejskich w polityce lokalnej. Od zrozumienia do działania

DR NATALIA BARTKOWIAK-BAKUN

RECENZENCI

Prof. IRWiR PAN dr hab. Sławomir Kalinowski
Prof. URK dr hab. inż. Wojciech Sroka

Materiał opracowany przez Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu – Partner KSOW.
Operacja współfinansowana jest ze środków Unii Europejskiej w ramach Schematu II Pomocy Technicznej
„Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.
Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
- Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Spis treści

Wstęp.....	3
1. Rozwój obszarów wiejskich.....	4
1.1. Rozwój obszarów wiejskich.....	4
1.2. Koncepcja badań	5
2. Zróżnicowania uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich	10
2.1. Pomiar oraz charakterystyka uwarunkowań rozwoju	10
2.2. Zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego	22
3. Wyniki badań ankietowych.....	24
3.1. Uwarunkowania rozwoju gmin w opinii badanych.....	24
3.2. Dotychczasowe kierunki rozwoju obszarów wiejskich	59
3.3. Identyfikacja przyszłych kierunków rozwoju obszarów wiejskich.....	61
3.4. Nowe uwarunkowania rozwoju.....	62
Wnioski i rekomendacje.....	78
Głosy w dyskusji	80
Spis rysunków i infografik	85
Spis literatury	88

Wstęp

Obecna sytuacja na obszarach wiejskich w Polsce kształtowana jest przez skutki kryzysu wywołanego pandemią Covid-19, którym współtowarzyszy kryzys energetyczny i uchodźczy. Zgodnie z wynikami badań kryzysy te silnie wpłynęły na możliwości rozwoju lokalnego. Obszary w których ślad był najdotkliwszy w przypadku pandemii Covid-19 to opieka zdrowotna, edukacja czy kultura i sport. Z drugiej strony kryzys energetyczny przede wszystkim oddziałuje na zakres realizowanych i planowanych inwestycji, tym samym istotnie wpływając na planowane kierunki rozwoju. Dodatkowo sytuacji nie ułatwia kryzys uchodźczy, który z jednej strony pobudził do działania stanowiąc impuls do inicjatyw oddolnych (po okresie pandemicznego uśpienia), a z drugiej jest złożonym i trudnym zadaniem, przede wszystkim dla władz lokalnych. Dlatego tak ważnym jest rozpoznanie potencjału rozwoju obszarów wiejskich i wytyczenie przyszłych kierunków rozwoju z uwzględnieniem nowych uwarunkowań, przy zaangażowaniu w proces badań przedstawicieli władz lokalnych.

Celem planowanych badań jest wskazanie kierunków rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego, na podstawie zidentyfikowanego potencjału rozwoju lokalnego.

Zrozumienie posiadanego potencjału stanowi podstawę do realizacji zadań, przedsięwzięć adekwatnych do potrzeb danej społeczności lokalnej. W trudnych warunkach kryzysów, umiejętność podejmowania działań, zgodnie z programowaną logiką interwencji, spójnych i komplementarnych, wydaje się być warunkiem podstawowym dla zachowania efektywności rozwoju lokalnego.

1. Rozwój obszarów wiejskich

1.1. Rozwój obszarów wiejskich

Realizacja zadań rozwoju na obszarach wiejskich na dobre przestała być synonimem rozwoju rolnictwa. Skutkiem przejścia z sektorowego do terytorialnego podejścia do obszarów wiejskich jest zmiana w procesie planowania rozwoju.

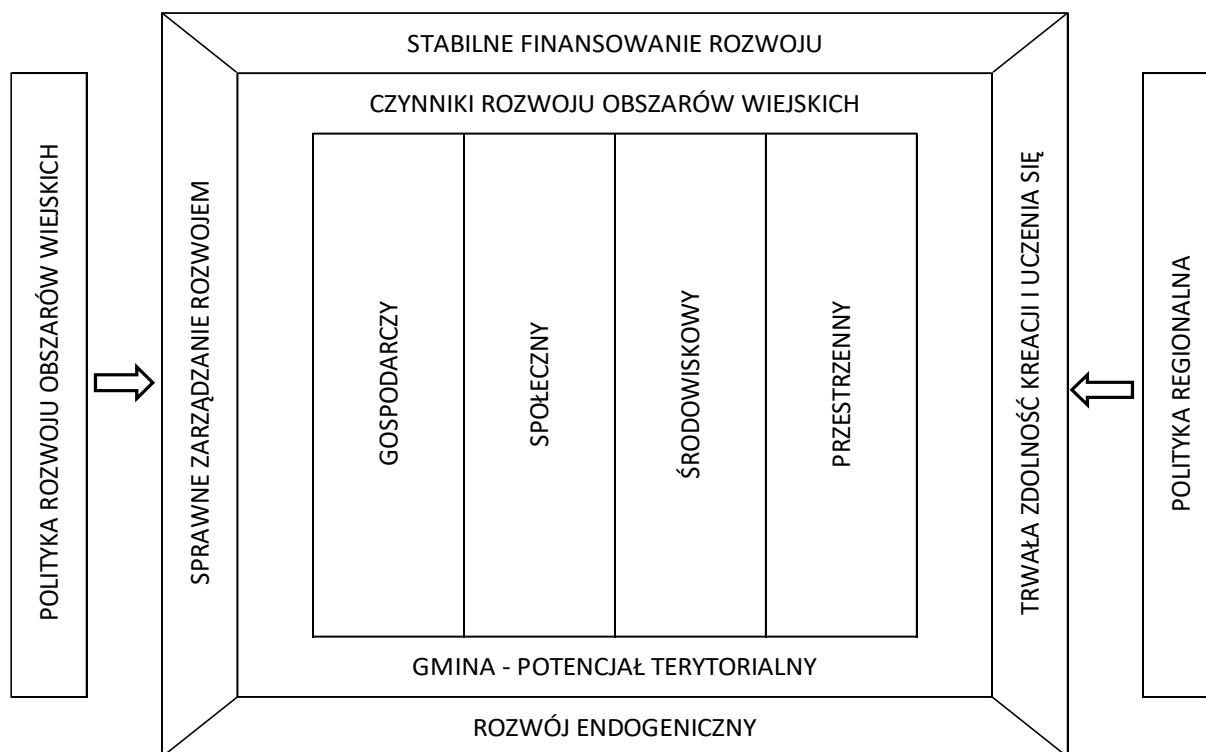
Zważwszy na fakt, że rozwój ma wymiar terytorialny i odnosi się do przestrzeni określonego terytorium, ważnym jest rozpoznanie jego poziomu i zróżnicowań, tak by dedykowane środki na rozwój były właściwie ukierunkowane. Zaś poziom i zróżnicowanie jest funkcją potencjału danego terytorium. W badaniu przyjęto, że potencjał to pewien zasób, właściwość przynależna gminom, którego oczekiwany wysoki poziom wartości stanowi o przewadze (sukcesie¹), z drugiej strony niskie wartości są przesłanką istniejących barier rozwoju. W badaniu uwzględniono rozpoznanie i pomiar uwarunkowań: renty położenia, wyposażenia infrastrukturalnego, kapitału ludzkiego i społecznego, sytuacji finansów lokalnych.

Ujęcie gminy w koncepcji terytorialnego podejścia wobec obszarów wiejskich zawiera rysunek 1.1. Centrum schematu stanowi gmina, wraz ze swoim potencjałem, który określa warunki społeczno-ekonomiczno-środowiskowe mierzone wyrażone czynnikami rozwoju. Potencjał wraz z czynnikami znajduje się w określonych granicach (w tym przypadku gminy). Rozwój zatem opiera się o czynniki własne (endogenne). Spożytkowanie posiadanego potencjału zależne jest od sposobności, głównie pochodzących z zewnątrz lub powstałych jako wynik interakcji z otoczeniem zewnętrznym. Należą do nich: stabilne finansowanie rozwoju, sprawne zarządzanie rozwojem i trwała zdolność kreacji i uczenia się. Całość znajduje się w obszarze oddziaływania polityk: rozwoju obszarów wiejskich i rozwoju regionalnego.

W pracy potencjał rozumiany jest jako zasób przynależny obszarom wiejskim województwa wielkopolskiego, będący wypadkową sumy uwarunkowań rozwoju poszczególnych badanych jednostek. Założenie to wynika z przyjętej logiki zgodnie z którą rozwój obszarów wiejskich ma charakter terytorialny a nie sektorowy, zatem do badań jako podstawową jednostkę przyjęto obszar gminy. Porządkuje to wprawdzie podmioty badawcze, pozostawiając do rozstrzygnięcia szereg wątpliwości dotyczących rozdziału między miastem a

¹ Obszary wiejskie sukcesu gospodarczego były przedmiotem badań Czapiewskiego (2013).

wsią. Nie przyjęto tutaj podziału dychotomicznego wieś versus miasto, tylko starano się przedstawiać wyniki jako element continuum przestrzennego².

Rysunek 1.1. Operacjonalizacja podejścia terytorialnego wobec obszarów wiejskich w Polsce

Źródło: Bartkowiak-Bakun 2021.

1.2. Koncepcja badań

Celem badań jest rozpoznanie kierunków rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego, na podstawie zidentyfikowanego potencjału rozwoju lokalnego. Przyjęta logika postępowania badawczego wraz z wytyczonymi zadaniami i etapami postępowania badawczego, wpisuje się w schemat: rozpoznanie uwarunkowań – zaplanowanie działań adekwatnych do potencjału i potrzeb – realizacja, nawiązuje do tytułowego określenia miejsca, zrozumienia i realizacji.

Realizacja założeń projektu wymagała wykonania poniższych zadań:

- Opracowanie postępowania badawczego w oparciu o literaturę przedmiotu i dotychczasowe doświadczenie autora.

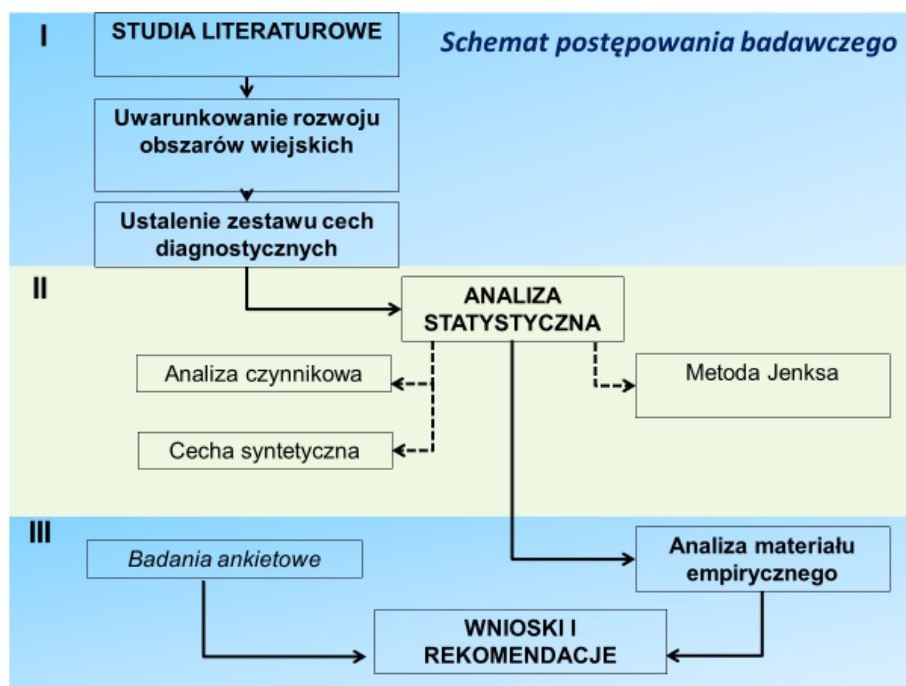
² Maszynopis artykułu N. Bartkowiak-Bakun, Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Agrobiznesie (2020).

- Przygotowanie narzędzia badawczego – kwestionariusza wywiadu dla władz lokalnych lub ich przedstawicieli.
- Weryfikacja narzędzia (badania pilotażowe). Właściwe badanie poprzedzone zostało weryfikacją narzędzia, która obejmuje: sprawdzenie zrozumienia stawianych pytań, czasu trwania wywiadu, łatwości pozyskania odpowiedzi, przyjętej struktury, czy ewentualnych braków, które mogą okazać się wartościowe z punktu widzenia postawionego celu badań.
- Realizacja badań. Wykorzystano technikę wywiadu telefonicznego z kwestionariuszem. Opracowanie statystyczne.
- Przedstawienie i omówienie zróżnicowania uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich.
- Przedstawienie zróżnicowań syntetycznego wskaźnika rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego
- Prezentacja dotychczasowych kierunków rozwoju na podstawie wyników badań.
- Identyfikacja przyszłych kierunków rozwoju obszarów wiejskich na podstawie wyników badań ankietowych.
- Rozpoznanie opinii władz lokalnych wobec nowych uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich.
- Sformułowanie wniosków i rekomendacji.

Logika postępowania badawczego zamieszczona została na rysunku 1. 2. W ramach proponowanego schematu badań, wyłoniono trzy etapy. Pierwszy obejmował studia literaturowe, wraz z umiejscowieniem realizowanych badań w teorii, w dalszym kroku wyłoniono grupy zmiennych opisujących uwarunkowania rozwoju. Warto zaznaczyć, że uwarunkowanie to pewna okoliczność, czasem sposobność, która sprzyja powstaniu określonej zmiany rozwojowej, przy czym Parysek uwarunkowania określa jako niesterowalne odniesienia do rozwoju. Etap kolejny (II) analiza statystyczna, objęła w pierwszej kolejności posłużenie się danymi do pomiaru uwarunkowań i oznaczenia poziomu rozwoju, na tym etapie sięgano do wyników Bartkowiak i Poczta (2012) w celu budowy kwestionariusza oceny uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich. Ostatni etap obejmował opracowanie materiału z badań ankietowych w odniesieniu do dwóch przekrojów, liczby ludności a także wyjściowego poziomu rozwoju. Całość postępowania domykają wnioski i rekomendacje. Badania ankietowe przeprowadzone zostały przez autora ekspertyzy.

Do realizacji założeń celu badań posłużono się w sposób pośredni lub bezpośredni zróżnicowanymi metodami badawczymi, które stanowiły podstawę do realizacji

poszczególnych zadań. Zestawienie realizowanych zadań wraz z metodą zawiera tabela 1.1. Wykorzystane metody przenikają się między zadaniami i uzupełniają, przy każdym z zadań wskazano metodę wiodącą dla danego etapu.

Rys. 1.2. Schemat postępowania badawczego

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 1.1. Zestawienie realizowanych zadań wraz z metodą badań

Zadanie	Metoda i źródła danych
Opracowanie postępowania badawczego	Studia literaturowe.
Przygotowanie kwestionariusza wywiadu dla władz lokalnych	Analiza czynnikowa. Wyniki badań autorki dotyczące identyfikacji czynników rozwoju obszarów wiejskich w Wielkopolsce (Bartkowiak, Poczta 2012), wyniki z zakresu zmian uwarunkowań obszarów wiejskich wywołanych pandemią Covid-19 (Bartkowiak-Bakun 2021), wyniki z zakresu instytucjonalnych uwarunkowań zrównoważonego rozwoju (Bartkowiak-Bakun 2023). Studia literaturowe i wyniki badań nad oceną potencjału obszarów wiejskich Polski (Mazur i inni, 2018).

Badania pilotażowe i dobór próby badawczej	Syntetyczny pomiar rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego (Bartkowiak-Bakun 2020)
Realizacja badań	Strukturyzowany wywiad telefoniczny (CATI).
Prezentacja wyników badań	Statystyki opisowe. Infografiki. Przedstawienie wyników w przekrojach: otrzymanych odpowiedzi, poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego podmiotu przed pandemią, potencjału ludnościowego gminy.
Przedstawienie i omówienie zróżnicowania uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich.	Ocena uwarunkowań rozwoju na podstawie wyników badań Bartkowiak-Bakun (2020)
Przedstawienie zróżnicowań rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego.	Miara syntetyczna (bezwzorcowa). Statystyki opisowe. Kartogram.
Prezentacja dotychczasowych kierunków rozwoju na podstawie wyników badań.	Wyniki badań ankietowych. Statystyki opisowe.
Identyfikacja przyszłych kierunków rozwoju obszarów wiejskich na podstawie wyników badań ankietowych	Wyniki badań ankietowych. Statystyki opisowe.
Rozpoznanie opinii władz lokalnych wobec nowych uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich	Wyniki badań ankietowych. Statystyki opisowe.
Sformułowanie wniosków i rekomendacji.	Analiza materiału empirycznego i studia literaturowe.

Źródło: opracowanie własne

Szczegółowe informacje dot. przyjętej metodyki badań zawarte zostały w Tabeli 1.1 wraz ze wskazaniem źródła przyjętej metodyki badań. Ze względu na charakter pracy (ekspertyza), ograniczono rozbudowę części metodycznej.

Punktem wyjścia do doboru celowego jednostek był poziom rozwoju społeczno-gospodarczego gmin, zbadany dla roku 2019. Rozkład przestrzenny miary zawarto na rysunku (rys. 2.7). Podmiotem badań były gminy wiejskie i miejsko-wiejskie. Badania ankietowe

przeprowadzono pośród 30 przedstawicieli władz lokalnych (N=30). Dobór gmin do próby miał charakter celowy i warstwowy. Punktem wyjścia był poziom rozwoju społeczno-gospodarczego gmin wielkopolskich oznaczony dla roku 2019. W celu odzwierciedlenia otrzymanego rozkładu, zgodnie z wynikami dla badanej populacji, do badania włączono 4 gminy z klasy I i klasy IV, oraz po 11 gmin z klasy II i III.

Zebrane odpowiedzi od respondentów przedstawiono na wykresach, dodatkowo zaproponowano dwa przekroje:

1. Odniesienie do liczby ludności zamieszkującej gminę. Miało to na celu obserwację rozkładu odpowiedzi w relacji do liczby mieszkańców (wielkości jednostki mierzonej liczbą ludności).

2. Odniesienie do poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego gmin. Pozwoliło to na konfrontację otrzymanych wyników badań w relacji do stanu wyjściowego.

Wyniki badań przedstawiono z wykorzystaniem metod kartograficznych, tabel i infografik.

2. Zróżnicowania uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich

2.1. Pomiar oraz charakterystyka uwarunkowań rozwoju

Poziom rozwoju obszarów wiejskich stanowi wypadkową określonych miar opisujących uwarunkowania w zakresie społecznym, gospodarczym, środowiskowym i instytucjonalnym. Miary te w praktyce badawczej przekłada się na określonym wskaźniki, które następnie służą pomiarowi uwarunkowań rozwoju. Do wiodących czynników rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego, zgodnie z wynikami badań (Bartkowiak, Poczta 2012, Bartkowiak-Bakun 2015), należą kolejno (wg znaczenia): renta położenia, stan finansów lokalnych, stan wyposażenia infrastrukturalnego, uwarunkowania demograficzne, a także kapitał ludzki. Należy pamiętać, że każde z uwarunkowań nie występuje samoistnie, pozostaje natomiast w relacjach zależności z pozostałymi i stanowi wypadkową sprzężeń zwrotnych pochodzących z różnych kierunków.

Renta położenia rozpatrywana w kontekście obszarów wiejskich związana jest z uwarunkowaniami dla rozwoju rolnictwa i potencjałem dla działalności pozarolniczej, a także możliwościami rozwoju funkcji turystycznej. Rozkład przestrzenny miar dla obszarów wiejskich Wielkopolski przedstawiono na rysunkach 2.1 i 2.2. Do pomiaru uwarunkowań dla rozwoju rolnictwa i pozarolniczej działalności gospodarczej posłużono się miarami:

- waloryzacji jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej,
- ograniczeń gospodarczych,
- położenia względem miast,
- położenia względem węzłów drogowych .

Rozpoznanie potencjału do rozwoju funkcji turystycznej jest istotne z punktu widzenia planowania rozwoju i uruchomienia posiadanych zasobów. Pomiar przeprowadzono z wykorzystaniem wskaźników opisujących:

- udział obszarów cennych przyrodniczo,
- atrakcyjność przyrodnicza,
- położenie względem zbiorników wodnych,
- lesistość,
- udział trwałych użytków zielonych w użytkach rolnych³.

³ Szczegółowe omówienie przywołanych miar i sposób obliczeń zawiera praca Bartkowiak-Bakun (2020), a także Bartkowiak i Poczta (2012).

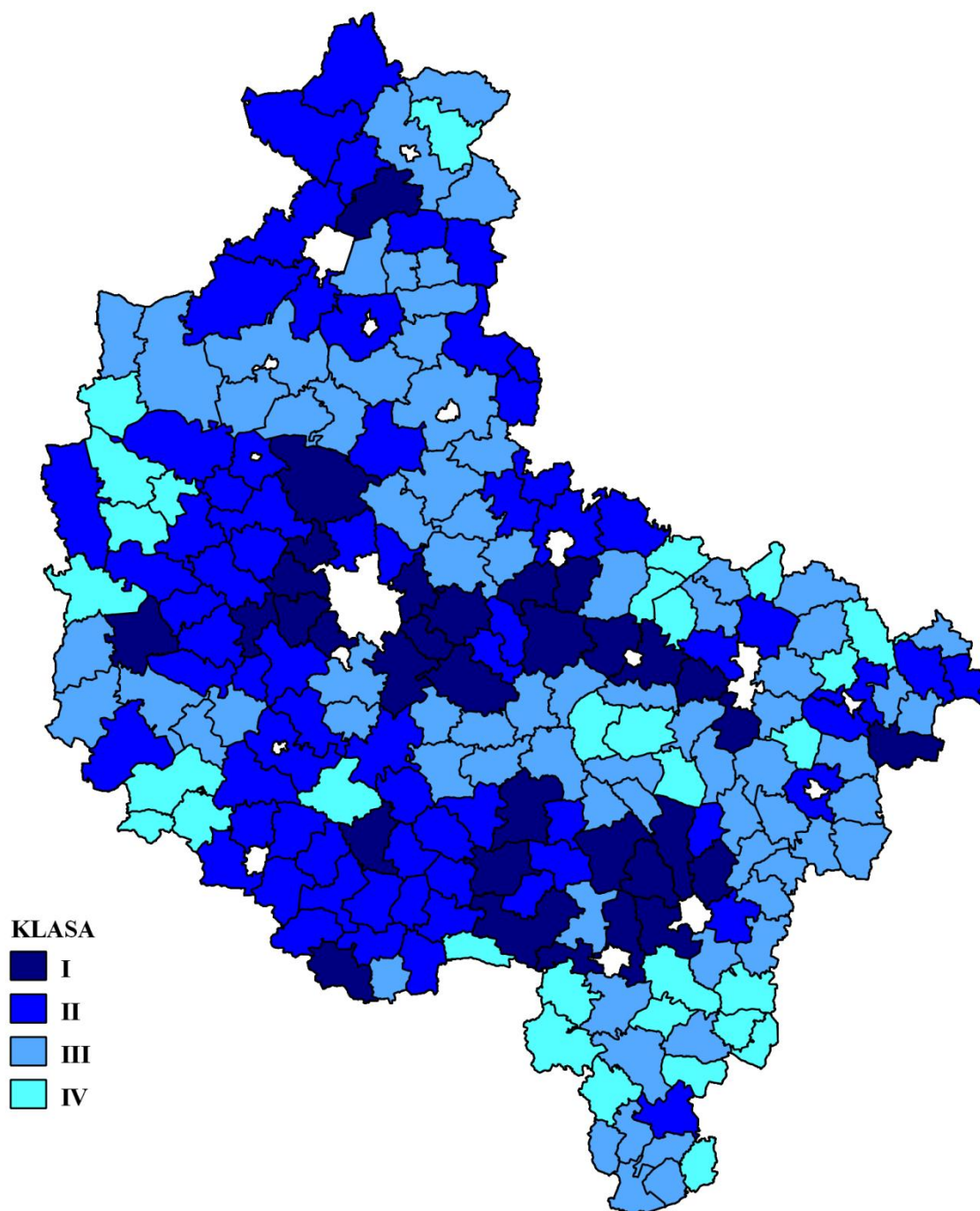
Przywołane zmienne posłużyły do przeprowadzenia grupowania badanych gmin na cztery klasy, przy czym klasa I oznaczała bardzo dobry poziom oczekiwanego zjawiska, drugi biegun rozkładu stanowiły jednostki zawarte w klasie IV.

Zgodnie z otrzymanym rozkładem uwarunkowań dla rozwoju rolnictwa i działalności pozarolniczej, wyłoniono dwie wyróżniające się grupy gmin. Pierwszą grupę (klasa I i klasa II), stanowią jednostki cechujące się korzystną lokalizacją wokół miasta wojewódzkiego lub ośrodków subregionalnych, a dopełnienie grupy stanowią podmioty o wybitnych uwarunkowaniach dla rozwoju rolnictwa (gminy usytuowane w południowej części regionu: powiaty gostyński, rawicki i krotoszyński). Druga grupa gmin to jednostki położone peryferyjnie wobec Poznania, a także poza przebiegiem wiodących szlaków komunikacyjnych. Zaliczono tutaj również jednostki o niskiej przydatności dla rolnictwa.

Druga składowa renty położenia nawiązuje do potencjału obszarów wiejskich do rozwoju funkcji turystycznej. Zgodnie z otrzymanymi wynikami i rozkładem przestrzennym w klasie I, znalazły się obszary usytuowane głównie w północno-zachodniej części województwa. Gminy te cechowały się wysokim udziałem obszarów cennych przyrodniczo, czemu towarzyszył wysoki wskaźnik lesistości, dodatkowym wzmocnieniem potencjału jest dostępność jezior. Kolejne klasy cechują niższe i dużo niższe wartości badanych miar, co wskazuje na ograniczony potencjał do rozwoju funkcji turystycznej. Obszary o niskim i bardzo niskim potencjale stanowią 55% powierzchni regionu.

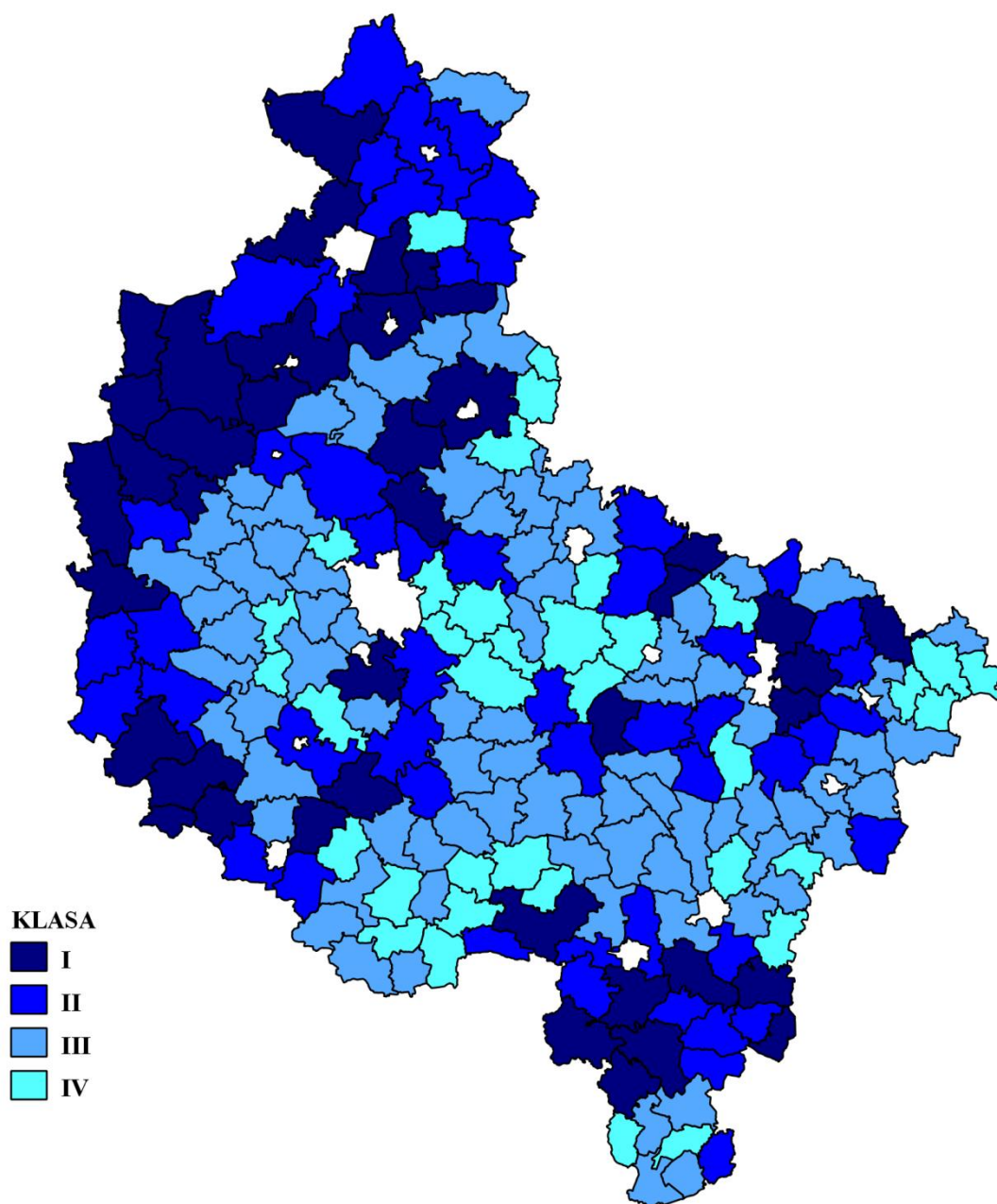
W przypadku województwa wielkopolskiego, zaobserwowano ciekawą zależnością przestrzenną, zgodnie z którą gminy cieszące się walorami dla rozwoju turystyki w większości nie posiadają dobrze rozwiniętej funkcji rolniczej. Oznacza to, że im lepsze warunki dla rozwoju rolnictwa, tym słabsze dla rozwoju turystyki.

Uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich uchwycone w kategorii renta położenia są stosunkowo niezmiennie w czasie, zmiany w przebiegu istotnych szlaków komunikacyjnych znajdują się poza działaniem władz lokalnych. Z tego punktu widzenia bardzo ważne jest realne oszacowanie możliwości rozwoju.

Rys. 2.1. Poziom uwarunkowań dla rozwoju rolnictwa i działalności pozarolniczej

Źródło: Bartkowiak-Bakun (2020)* klasa I-bardzo dobry, II-dobry, III- przeciętny, IV-niski

Rys. 2.2. Poziom uwarunkowań dla rozwoju turystyki wiejskiej

Źródło: Bartkowiak-Bakun (2020) * klasa I-bardzo dobry, II-dobry, III- przeciętny, IV-niski

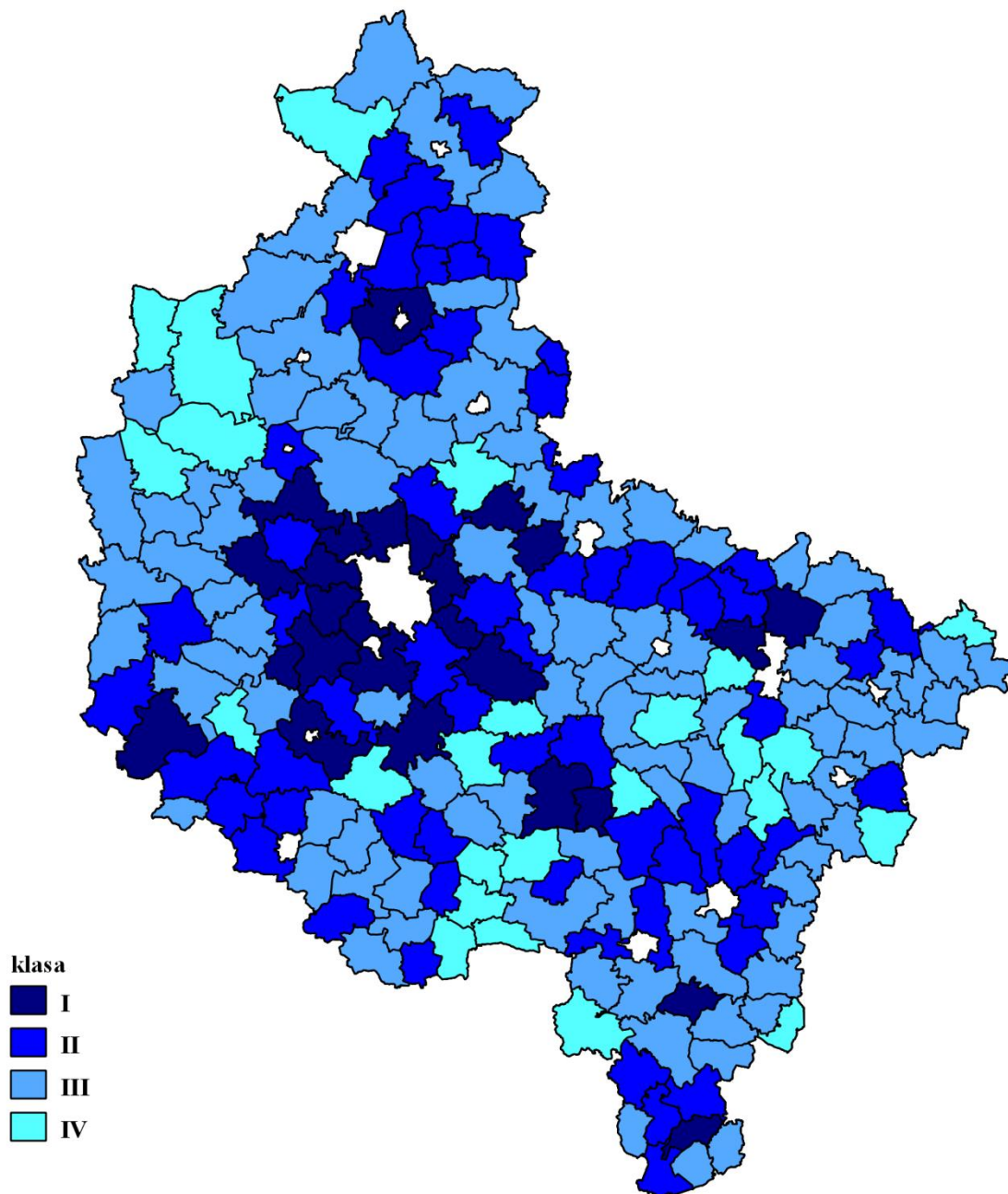
Infrastruktura zgodnie z definicją słownikową (Słownik języka polskiego PWN), to „urządzenia i instytucje usługowe niezbędne do należytego funkcjonowania społeczeństwa i produkcyjnych działów gospodarki”. Podstawowy podział infrastruktury wyróżnia dwie kategorie: techniczną i społeczną. Pierwsza obejmuje m.in. drogi, sieci wodociągowe i kanalizacyjne, oczyszczalnie ścieków, oraz sieci gazowe czy elektryczne, a także szereg urządzeń i obiektów towarzyszących każdej z nich.

Dostęp i jakość infrastruktury technicznej są podstawowym czynnikiem warunkującym spójność terytorialną (tutaj drogi) oraz jakość życia mieszkańców obszarów wiejskich poprzez wyposażenie w podstawowe sieci zaopatrywania w wodę i odprowadzania ścieków. Mimo wieloletnich inwestycji i dużego postępu, nadal występuje luka w infrastrukturze kanalizacyjnej, będąca relacją liczby przyłączy wodociągowych do kanalizacyjnych (choć w województwie wielkopolskim w mniejszej skali). Poziom infrastruktury technicznej obszarów wiejskich oznaczony został przy pomocy miernika syntetycznego z wykorzystaniem metody bezwzorcowej. Wykorzystano poniższe wskaźniki:

- wydatki budżetu gmin na transport (zł/mieszkańca)
- długość sieci wodociągowej (na 100 km² powierzchni),
- długość sieci kanalizacyjnej (na 100 km² powierzchni),
- liczba przyłączy kanalizacyjnych na 100 przyłączy wodociągowych,
- udział liczby ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków (%)
- długość sieci gazowej (km na 100 km² powierzchni).

W wyniku przeprowadzonej delimitacji zbiorowość podzielona została na cztery klasy o zróżnicowanym poziomie rozwoju infrastruktury technicznej. Zróżnicowania przestrzenne przedstawiono na rys. 2.3. Zgodnie z otrzymanym rozkładem możemy wyróżnić dwie grupy gmin. Pierwsza obejmuje jednostki cechujące się wysokim poziomem nasycenia badanych sieci, tym samym lepszą dostępnością – są to jednostki położone głównie w obszarze oddziaływania miasta Poznania, oraz byłych miast wojewódzkich, grupa ta stanowi około 20% badanych. Druga grupa obejmująca klasy III i IV, to gminy, dla których przede wszystkim odnotowano zdecydowanie niższy poziom dostępności do sieci kanalizacyjnej i gazowej, a także niższą gęstość dróg. Poziom deficytów w tym zakresie najbardziej widoczny jest w klasie IV, położonej głównie w południowej części regionu oraz w powiecie międzychodzkiem (25 gmin). Zgodnie z otrzymanym rozpoznaniem na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego, obserwowane są podmioty wymagające kontynuacji działań na rzecz wzmocnienia infrastruktury technicznej, szczególnie w zakresie infrastruktury wodno-kanalizacyjnej. Trudno jednoznacznie odnieść się do działań w zakresie wsparcia sieci dróg, ze

względu na brak aktualnych danych w tym zakresie. Ostatnie kompletne dane dot. stanu dróg na poziomie lokalnym udostępniono w roku 2004 (GUS BDL).

Rys. 2.3. Poziom rozwoju infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2019 roku

Źródło: Bartkowiak-Bakun (2020) * klasa I-bardzo dobry, II-dobry, III- przeciętny, IV-niski

Infrastruktura społeczna obejmuje instytucje i urzędy służące do świadczenia usług dla ludności w takich dziedzinach jak: oświata, zdrowie, kultura i wypoczynek (Kołodziejczyk 1993, s. 3). Zatem stan wyposażenia w infrastrukturę społeczną oddziałuje nade wszystko na poziom kapitału ludzkiego i społecznego. W pierwszym wymiarze kształtowane jest indywiduum, z kolei w odniesieniu do drugiego przestrzeń infrastruktury społecznej stwarza sposobność (pewną okoliczność do jego kształtowania i/ lub budowy).

Inwestycje z zakresu infrastruktury społecznej nie zawsze budzą powszechne uznanie, bywa, że wywołują konflikty i prowadzą do podziałów wspólnoty lokalne. Odnotowane różnice w poziomach edukacyjnych, witalności i zdrowia ludzi, często są pochodną rzeczywistej dostępności do infrastruktury społecznej. Z tego punktu widzenia ważnym jest, by dostęp do infrastruktury, w tym opieki instytucjonalnej było dostępny od wczesnych lat⁴. W celu pomiaru stanu rozwoju infrastruktury społecznej posłużono się danymi:

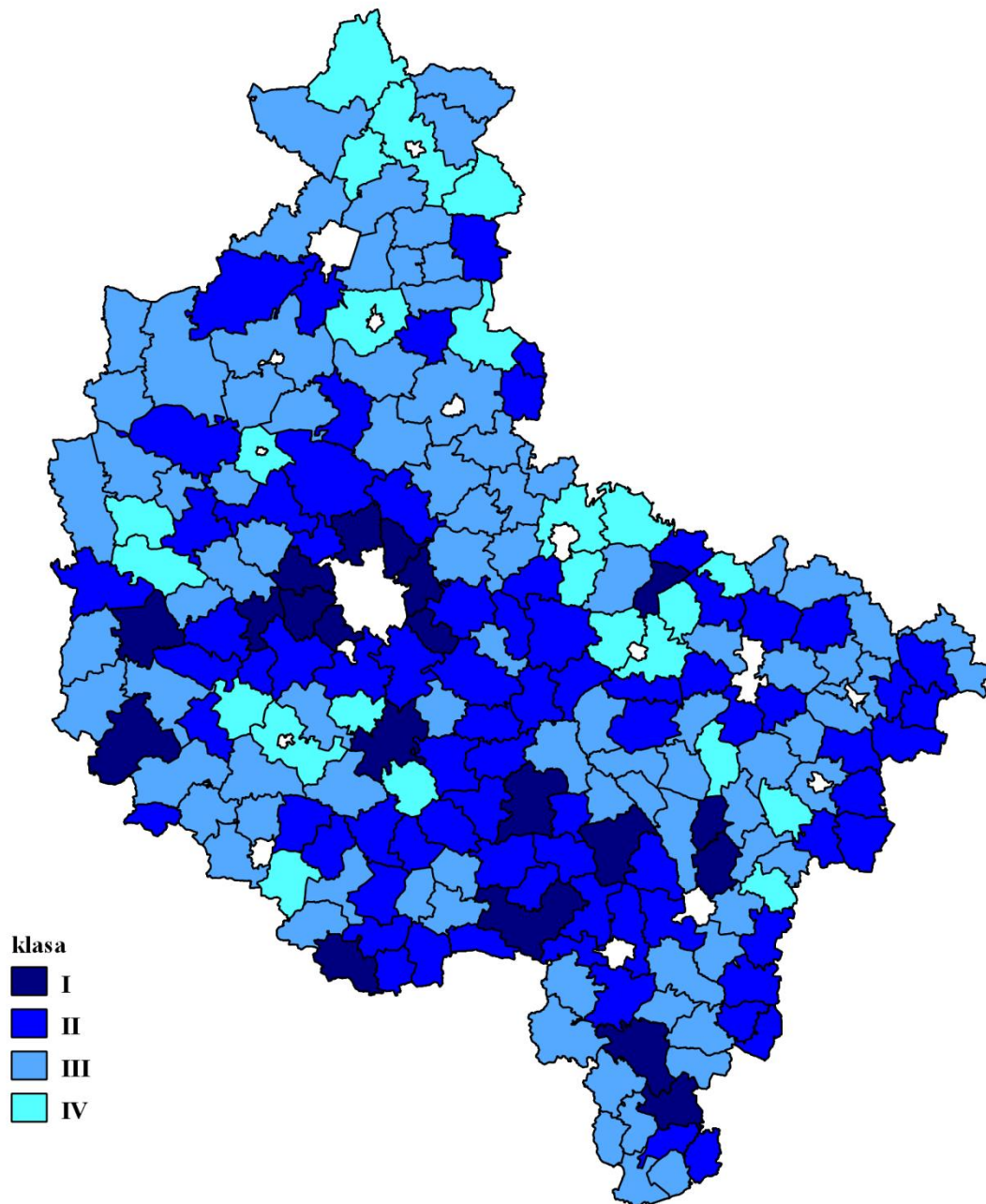
- przedszkola na 100 km² powierzchni,
- szkoły podstawowe na 100 km² powierzchni,
- biblioteki i filie (na 100km²)
- apteki na 100 km² powierzchni,
- zakłady opieki zdrowotnej na 1000 mieszkańców (poradnie lekarskie).

Przywołane zmienne z zakresu infrastruktury edukacyjnej i ochrony zdrowia pozwoliły na podział obszarów wiejskich zgodnie z założonym kryterium: stan infrastruktury społecznej. Rozkład przestrzenny otrzymanego grupowania zawarto na rys. 2.4⁵.

Podsumowując stan wyposażenia w infrastrukturę społeczną jest zbieżny z rozkładem przestrzennym nasycenia infrastrukturą techniczną na obszarach wiejskich. Stan jest dobry, elementami różnicującymi podmioty jest jakość i stan substancji budynków ją tworzących. Wynika to z faktu, że w województwie wielkopolskim, obecna jest swoista równość przestrzenna wyrażona w zbliżonym poziomie nasycenia infrastrukturą, próżno w regionie szukać białych plam. Z kolei wzrost nasycenia liczby elementów infrastruktury społecznej widoczny jest w gminach o wysokim dodatnim saldzie migracji, głównie edukacyjnej. Na drugim biegunie rozkładu obecne są obszary położone peryferyjnie z obserwowanym procesem depopulacji. Warto nadmienić, że peryferia występują w dwóch odsłonach wewnętrznych peryferii i zewnętrznych – na pograniczu regionu.

⁴ Por. szerzej: Bartkowiak-Bakun (2021)

⁵ Por. szerzej: jw.

Rys. 2.4. Poziom rozwoju infrastruktury społecznej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2019 roku

Źródło: Bartkowiak-Bakun (2020) * klasa I-bardzo dobry, II-dobry, III- przeciętny, IV-niski

Kapitał ludzki jest kategorią istotnie powiązaną z omawianą wcześniej infrastrukturą społeczną. Kategoria kapitału może być rozpatrywana w wąskim lub szerokim ujęciu. Kiedy mówimy o kapitale ludzkim sensu sticte odnosimy się do wiedzy, poziomu wykształcenia i indywidualnych kompetencji obywateli do osiągnięcia założonych zadań i celów społecznych. Kapitał sensu largo poddaje ocenie zasoby wiedzy, poziom zdrowia i witalności poszczególnych jednostek, społeczeństwa lub narodu⁶.

Ocenę poziomu kapitału ludzkiego przeprowadzono posługując się zmiennymi:

- gęstość zaludnienia (km²),
- relacja dzieci-starzy (dzieci 0-14 lat na 100 osób w wieku 60 lat i więcej),
- urodzenia żywe (na 1000 kobiet w wieku 15-49),
- przyrost rzeczywisty (na 1000 mieszkańców),
- współczynnik feminizacji w grupie 20-34 lat,
- odsetek radnych z wyższym wykształceniem (%),
- dochody ogółem na 1 mieszkańca (zł),
- frekwencja wyborcza w wyborach samorządowych (%).

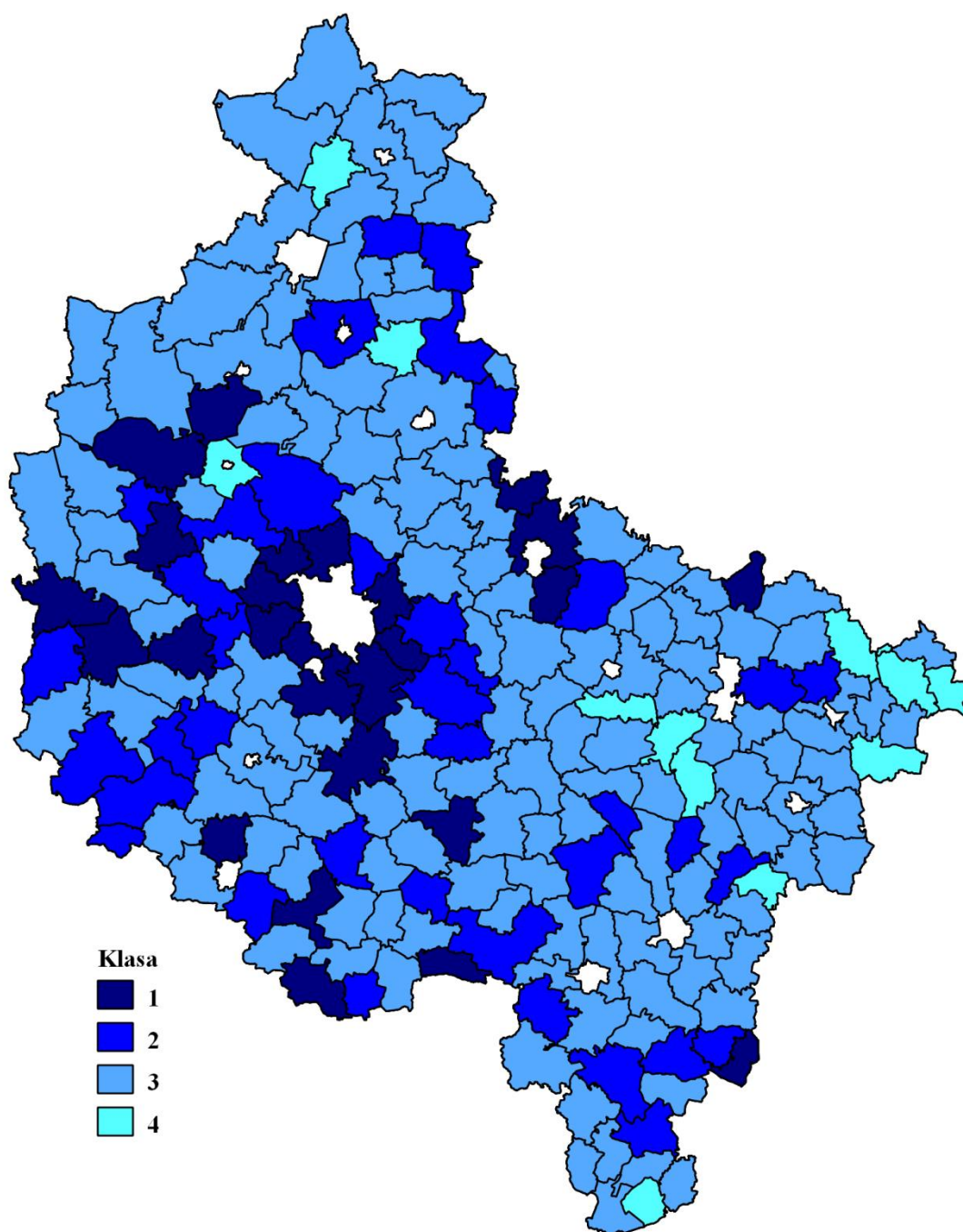
Przywołane zmienne odnoszą się do sytuacji demograficznej, a także do wybranych elementów aktywności mieszkańców w życiu społecznym. Uwzględniając przywołane zmienne przeprowadzone delimitację gmin ze względu na poziom kapitału ludzkiego.

Zgodnie z otrzymanym rozkładem, a także dyspersją zmiennych możemy stwierdzić, że poziom kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich Wielkopolski był mocno zróżnicowany⁷. Na otrzymane wyniki silny wpływ miało oddziaływanie miasta Poznania w obrębie aglomeracji poznańskiej. Z drugiej strony rozkładu znalazły się gminy położone peryferyjnie wobec centrum regionu, charakteryzujące się w znacznej mierze położeniem poza głównymi szlakami komunikacyjnymi, a także w znacznej odległości od centrum regionu.

Warto zaznaczyć, że obszary o skrajnym rozkładzie miary występowały także w swoim sąsiedztwie. Dowodzi to możliwości wykorzystania pewnych potencjałów, które nie były dotychczas zauważone lub zaniedbane, czego skutkiem może być aktualnie słabsza sytuacja.

⁶ Por. szerzej Bartkowiak i Poczta (2012).

⁷ Szczegółowe informacje: Bartkowiak-Bakun 2021, Bartkowiak-Bakun 2020.

Rys. 2.5. Poziom rozwoju kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2019 roku

Źródło: Bartkowiak-Bakun (2020) * klasa I-bardzo dobry, II-dobry, III- przeciętny, IV-niski

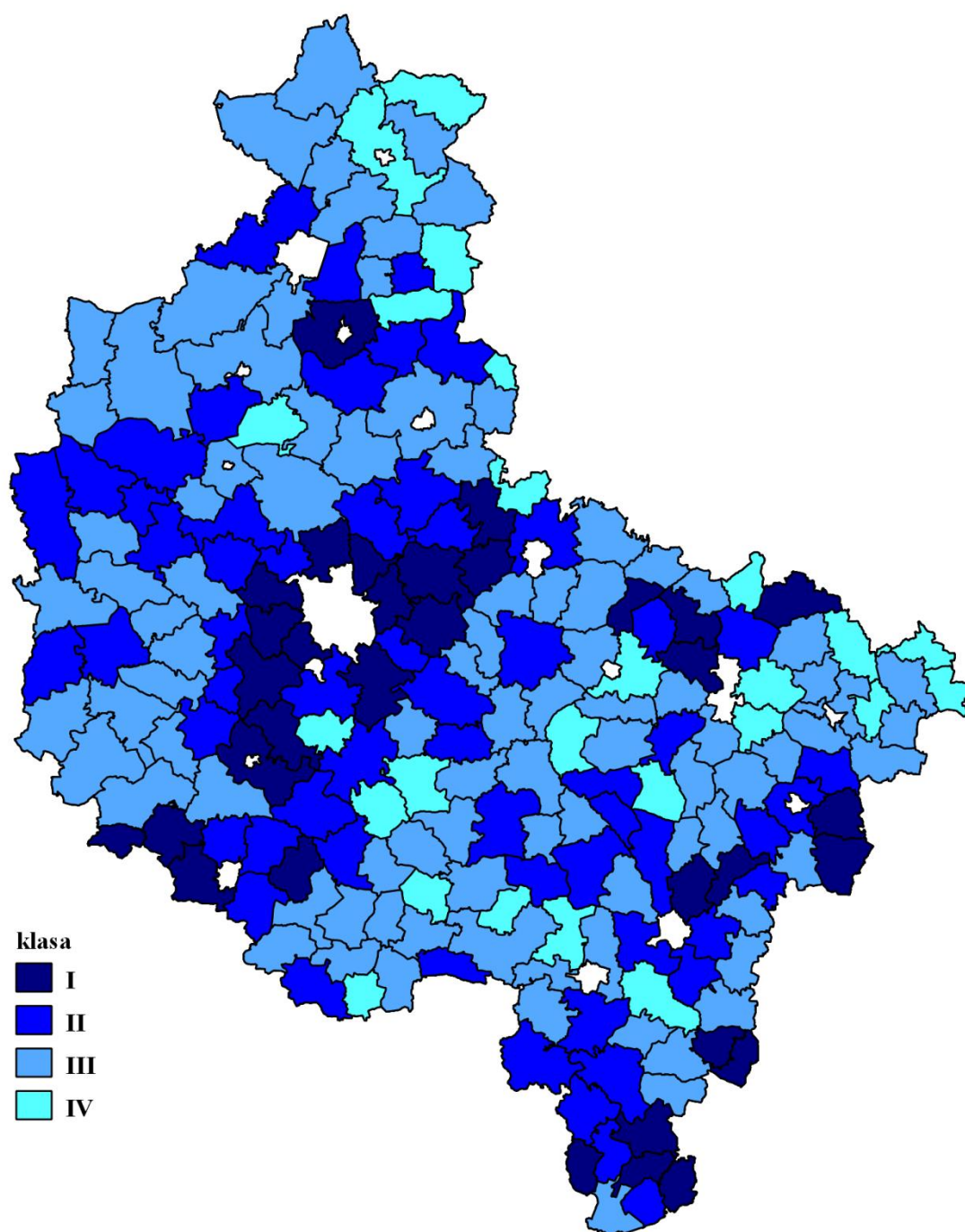
Powodzenie realizacji zadań rozwoju, a także inwestycji na danym obszarze w znacznej mierze jest pochodną działań realizowanych przez samorząd lokalny, to jest władze lokalne wraz z urzędem. Miarą możliwości, czy też wolności finansowej samorządu lokalnego jest poziom dochodów własnych, wynika to z faktu, że to one w głównej mierze wytyczają możliwości podjęcia zróżnicowanych działań, czy przede wszystkim niezależnie od harmonogramu naboru wniosków, czy możliwości montażu finansowego. Przywołana miara stanowi wypadkową innych elementów składowych budżetu. Do oceny stanu finansów lokalnych posłużono się poniższymi zmiennymi:

- liczba podmiotów zarejestrowanych w REGON na 1000 mieszkańców,
- stowarzyszenia i fundacje na 1000 ludności
- udział dochodów własnych w dochodach ogółem (%),
- wydatki inwestycyjne na 1 mieszkańca (zł),
- środki z Unii Europejskiej w budżetach gmin na 1 mieszkańca (zł).

Przywołane wskaźniki posłużyły do grupowania gmin ze względu na poziom sytuacji finansowej. Zróżnicowanie przestrzenne rozkładu zawiera mapa (rys. 2.6).

Stan finansów lokalnych należy rozpatrywać, odwołując się do pozostałych uwarunkowań, trudno pominąć sytuację demograficzną, czy rentę położenia. Summa summarum otrzymany rozkład zbliżony jest do rozkładu renty położenia, komponentu atrakcyjności obszaru dot. prowadzenia działalności gospodarczej. Otrzymany rozkład porządkuje położenie wobec szlaków komunikacyjnych i dużych ośrodków miejskich, a także szczególne uwarunkowania rozwoju np. fakt występowania rozwiniętego przemysłu, kopalni, czy poligonu, które przekładają się na sytuację finansową podmiotu.

Podmiotem zainteresowań zarówno badaczy jak i polityki regionalnej powinny być obszary klasy najslabszej to jest IV, niewątpliwie są to tereny, które w przypadku pozostawienia samych sobie mogą być wykluczone z procesów rozwoju, tym samym spychając je ku marginalizacji. Szczególna rola badaczy i polityk powinna być obecna w podmiotach pozostających na pograniczu. Przy czym to ostatnie może przyjmować zróżnicowane wymiary: społeczne, komunikacyjne, dostępności usług itp. Z tego punktu widzenia wiodącym jest zrozumienie stanu wyjściowego, by podjąć optymalne działania dla realizacji lokalnych ścieżek rozwoju.

Rys. 2.6. Klasy poziomu sytuacji finansowej badanych gmin

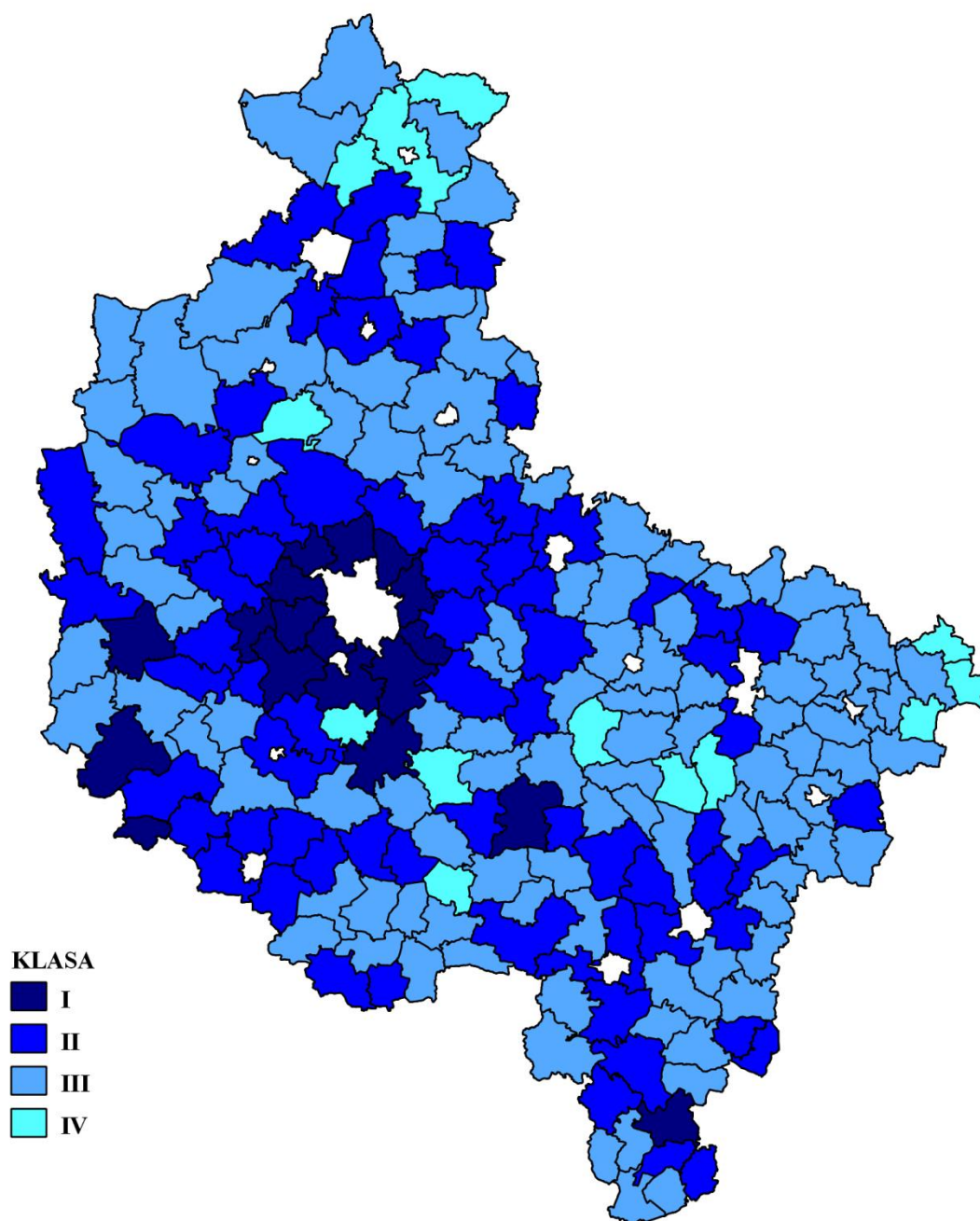
Źródło: Bartkowiak-Bakun (2020) * klasa I-bardzo dobry, II-dobry, III- przeciętny, IV-niski

2.2. Zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego

Omówione uwarunkowania rozwoju stanowiły podstawę do pomiaru rozwoju społeczno-gospodarczego gmin województwa wielkopolskiego. Uwarunkowania będące efektem pomiaru syntetycznego, wprowadzone zostały do miary jako cechy proste, zatem otrzymana miara stanowi sumę sum cech syntetycznych⁸.

Otrzymany rozkład przestrzenny miary rozwoju odzwierciedla siłę oddziaływania wiodącego ośrodka- Poznania, przestrzeń dodatkowo porządkują ośrodki subregionalne oraz wiodące szlaki komunikacyjne. Zatem kluczowe znaczenie w rozpoznaniu otrzymanego rozkładu ma renta położenia wraz z elementami dostępności przestrzennej. Przywołane składowe sytuują gminy klasy I (bardzo wysoki poziom rozwoju) w najbliższym otoczeniu przywołanych cech przestrzeni. Dopelnienie stanowią gminy klasy II i III, natomiast obszary klasy IV to gminy o niskim poziomie rozwoju. Położone zdecydowanie poza przebiegiem szlaków komunikacyjnych i poza bliskim sąsiedztwem miast. Niesie to za sobą określone konsekwencje, należą do nich: słaba sytuacja finansów lokalnych, skutkuje to niższym poziomem wyposażenia infrastrukturalne, bywają miejsca, gdzie obecna jest luka infrastrukturalna. Tereny te w szczególności poza wsparciem finansowym, wymagają wzmocnień w formie współpracy, a nierzadko pomocy merytorycznej służącej do rozpoznania stanu wyjściowego, by możliwym było przemyślane działanie na rzecz zmiany. Pozostawienie obszarów bez wsparcie, może skutkować dalszym pogłębianiem się różnic rozwoju i narastaniem polaryzacji wewnątrzregio

⁸ Szerzej por. Bartkowiak i Poczta (2012), Bartkowiak-Bakun 2021 i 2022.

Rys. 2.7. Mapa rozkładu przestrzennego rozwoju obszarów wiejskich pomiar syntetyczny

Źródło: Bartkowiak-Bakun (2020) * klasa I-bardzo dobry, II-dobry, III- przeciętny, IV-niski

3. Wyniki badań ankietowych

3.1. Uwarunkowania rozwoju gmin w opinii badanych

Zgodnie z przyjętym założeniem dot. znaczenia rozpoznania potencjału endogenicznego dla procesu planowania i wdrażania zadań rozwoju lokalnego przez gminy, przy jednoczesnym wzmocnieniu obszarów wymagających wsparcia i wykorzystaniu adekwatnych instrumentów do oczekiwanych efektów, zrealizowano badania ankietowe w formie wywiadu z władzami lokalnymi. Celem badań było zebranie opinii władz lokalnych w wyznaczonych zakresach. Badanie złożone było z trzech części:

- ocena wybranych uwarunkowań rozwoju⁹;
- diagnoza dotychczasowych kierunków wsparcia wraz z określeniem przyszłych (planowanych),
- rozpoznanie obecności i ocena ważności nowych uwarunkowań rozwoju w procesie planowania,
- dodatkowo zidentyfikowano wizje rozwoju gmin, na podstawie zdefiniowanych przez władze lokalne (lub przedstawicieli) celów głównych.

Wywiady przeprowadzono w 30 gminach, na celowo dobranej próbie¹⁰. Respondentami byli głównie wójtowie, burmistrzowie i sekretarze gmin, ewentualnie kierownicy działu organizacji lub promocji i rozwoju. Dobór gmin do próby uwzględniał poziom rozwoju, potencjał ludnościowy oraz położenie przestrzenne.

Otrzymane wyniki badań zaprezentowano z użyciem infografik (uwarunkowania rozwoju), uwzględniono w prezentacji wyników przekroje odnoszące się liczby mieszkańców gminy, a także wyjściowego poziomu rozwoju. Pozostałe informacje przedstawiono na rysunkach lub w tabelach, adekwatnie do założonych celów badań.

⁹ Ocenie poddano zidentyfikowane czynniki rozwoju (por. szerzej Bartkowiak i Poczta 2012).

¹⁰ Próba odzwierciedlała otrzymany rozkład rozwoju społeczno-gospodarczego zgodnie z wyodrębnionymi klasami.

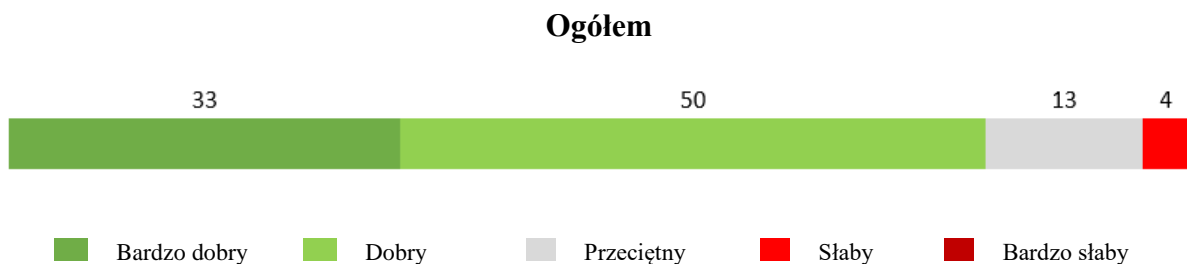
Jak Pan/Pani ocenia atrakcyjność zamieszkania na wsi (gminie)?

Badani atrakcyjność zamieszkania w gminie ocenili jako bardzo dobrą lub dobrą. Odpowiedzi były pewne i jednoznaczne. Wielu podkreślało atrakcyjność obszarów wiejskich jako miejsca do spokojnego, cichego życia, przy jednoczesnym zapewnieniu dostępu do dobrej edukacji i zróżnicowanej oferty zajęć dodatkowych. Pośród argumentów przemawiających za atrakcyjnością zamieszkania na wsi (poza powszechnie przywoływanymi tj. łatwy dojazd, bliskość rynku pracy itp.), badani wskazywali dostęp do infrastruktury sportowej, szczególnie krytej, a także oświetlonych boisk, podkreślając realną możliwość korzystania osobom pracującym, poza miejscem zamieszkania (Infografika 1).

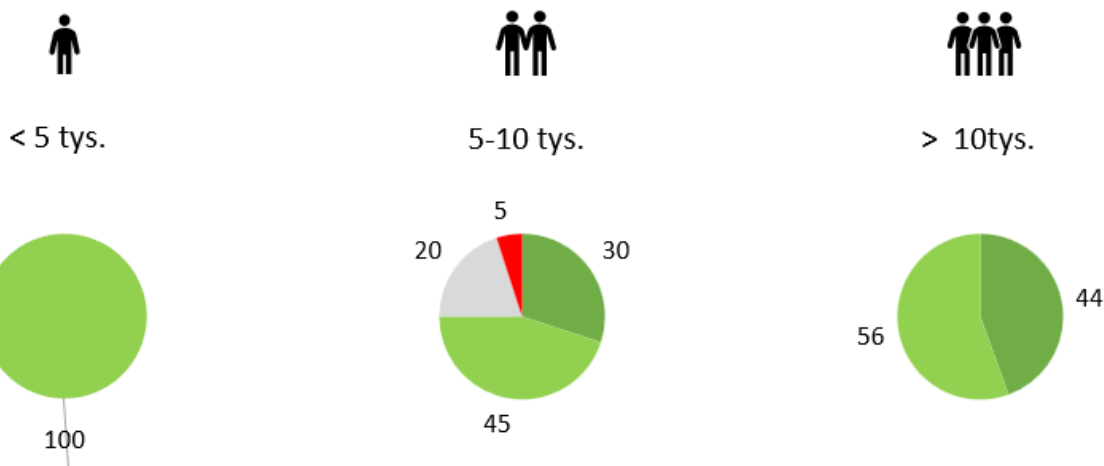
Podczas wywiadów rozmówcy cechowali się dużym zrozumieniem zjawisk, zależności i wzajemnych uwarunkowań, szczególnie było to obecne u przedstawicieli podmiotów usytuowanych w obszarze oddziaływania miasta dużego (Poznania) i ośrodków subregionalnych. Podkreślano przede wszystkim konieczność zaspakajania potrzeb z zakresu wyposażenia w infrastrukturę podstawową: wodociągową, kanalizacyjną, drogi dojazdowe, chodniki i oświetlenie. W tym kontekście mówiono o obserwowanym szybszym wzroście liczby ludności w relacji do tempa odpowiedzi na zgłaszane potrzeby.

Najsłabiej autoocena atrakcyjności przedstawiała się pośród gmin peryferyjnych, nieatrakcyjnych turystycznie lub pozostających poza głównymi szlakami komunikacyjnymi. Rozmówcy niewątpliwie mają świadomość złożoności oceny gminy z poziomu atrakcyjności miejsca zamieszkania, jednocześnie trafnie definiują przewagi i ewentualne braki czy niedoskonałości.

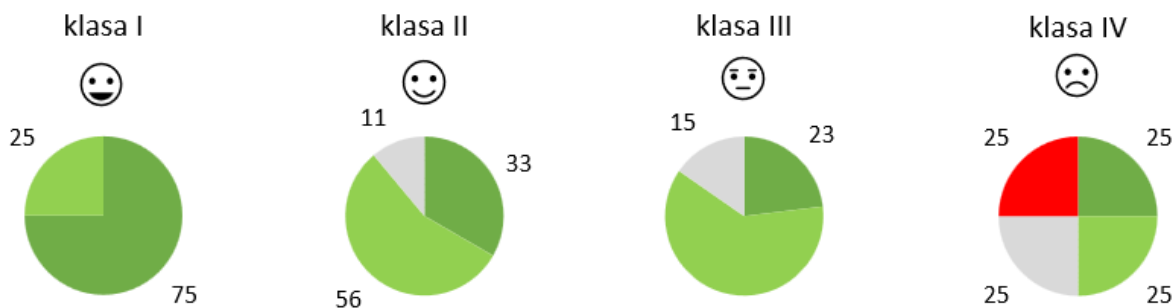
Infografika 1. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Atrakcyjność zamieszkania na wsi (gminie)(%).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

Jak Pan/Pani ocenia warunki prowadzenia działalności gospodarczej w gminie?

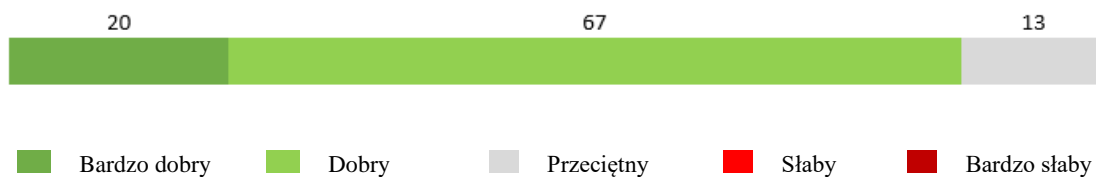
Poziom przedsiębiorczości w gminie mierzony m.in. liczbą podmiotów gospodarczych na 1000 osób w wieku produkcyjnym jest jedną z podstawowych miar do których odwołują się badacze w celu rozpoznania poziomu rozwoju społeczno- gospodarczego. Wprawdzie miara posiada swoje słabe strony, jednak jest jedną z niewielu możliwych do pozyskania na poziomie lokalnym. Przywołany wskaźnik pozwala na określenie aktywności mieszkańców w zakresie prowadzenia własnej działalności (firmy). Niewątpliwie do uwarunkowań decydujących o podjęciu działalności gospodarczej należą: bliskość rynku zbytu, dostęp do wykwalifikowanej kadry, jakość i dostęp do infrastruktury, a także warunki prowadzonej polityki podatkowej przez władze lokalne, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości lub bonifikata.

Działalność firm na terenie gminy wpływa na poziom dochodów własnych podmiotu, poprzez udziały w podatkach PIT i CIT, a także podatkach od nieruchomości. Zatem stworzenie przyjaznych warunków do prowadzenia działalności i uruchamiania nowych podmiotów jest istotne dla rozwoju gmin.

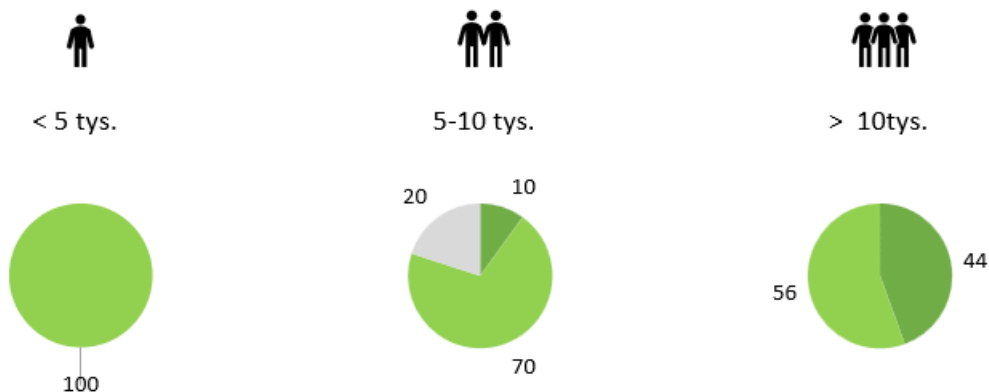
Badani w zdecydowanej większości (87%) deklarowali bardzo dobre lub dobre warunki do prowadzenia działalności gospodarczej. Wielu dostrzeżało konieczność jeszcze lepszego przygotowania jednostek w postaci uczestniczenia w szkoleniach z obsługi inwestorów, a także przygotowania terenów inwestycyjnych. Spośród głosów przedstawianych przez rozmówców wielu upatruje szansy rozwoju w dużym inwestorze, z drugiej strony jednocześnie oczekiwanym kierunkiem są nieuciążliwe i niskoemisyjne działalności gospodarcze. Przedstawiciel jednego z podmiotów deklarował uruchomienie dużej fabryki, która docelowo ma zatrudnić 500 osób. Ze względu na peryferyjne położenie gminy w regionie inwestycja ma szczególne znaczenie dla gospodarki lokalnej gminy, a także sąsiednich jednostek.

Infografika 2. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Warunki prowadzenia działalności gospodarczej w gminie (%).

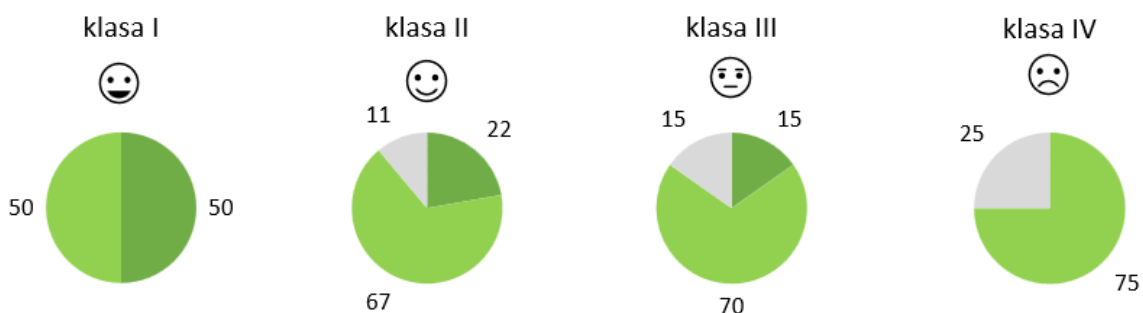
Ogółem

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

Jak Pan/Pani ocenia sytuację na rynku pracy w gminie?

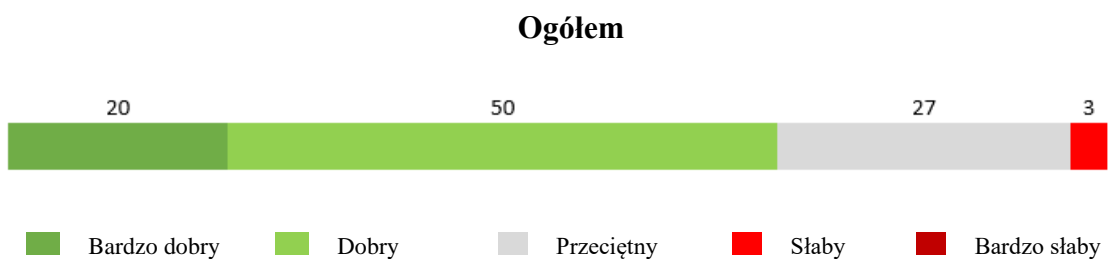
Ocena sytuacji na rynku pracy najczęściej postrzegana była przez pryzmat notowanej stopy bezrobocia. Rozmówcy podkreślali, że dostrzegają obszary w których trudno jest pozyskać pracowników, np. prace interwencyjne.

Zgodnie z wynikami badań sytuacja na rynku pracy dla 70% badanych jest bardzo dobra lub dobra. Jednocześnie co piąty badany określa stan jako przeciętny, tylko pojedyncze wskazanie ocenia sytuację na rynku pracy jako słabą. Zatem zgodnie z otrzymanymi opiniami przedstawiony obraz rynku pracy jest dość optymistyczny w relacji do ogólnych słabych nastrojów gospodarczych, tak w wymiarze krajowym, jak i świata (Infografika 3).

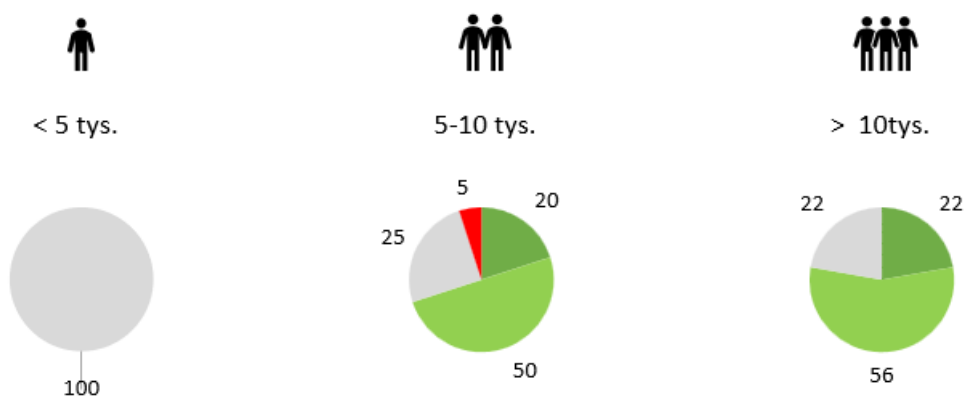
Ilość i jakość oferowanych miejsc pracy, czy też bliskość przestrzenna rynków pracy na obszarach wiejskich ma istotne znaczenie ze względu na jego oddziaływanie na proces dezagrarnizacji i wielofunkcyjności. Uwarunkowanie to pozostaje nie bez wpływu na sytuację demograficzną.

Atrakcyjność oferowanych lokalnie miejsc pracy ma swoje rozwinięcie w sytuacji demograficznej. Przedstawiciele gmin z rozwiniętą funkcją przemysłową, podkreślali duży napływ nowych młodych mieszkańców na teren gminy, któremu towarzyszy dodatni przyrost naturalny.

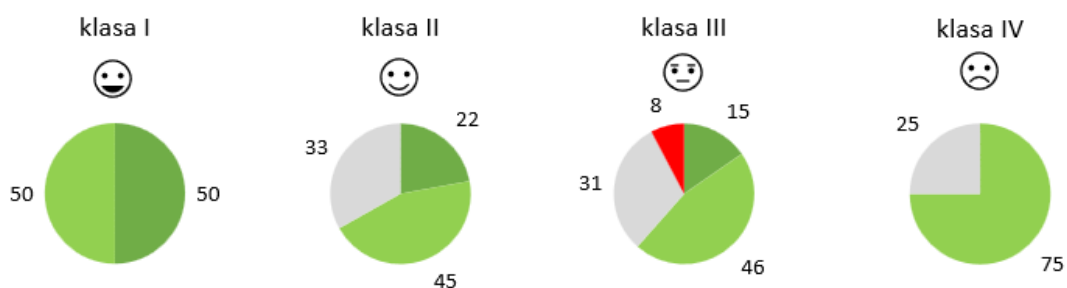
Infografika 3. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Sytuacja na rynku pracy w gminie (%).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

Jak Pan/Pani ocenia stan środowiska przyrodniczego w gminie?

Stan środowiska przyrodniczego w opinii badanych (87%) jest bardzo dobry lub dobry, tylko 13%, określa go jako przeciętny. Respondenci podczas rozmów przejawiali dwa konteksty interpretacji uwarunkowania. Pierwszy odnosi się do zachowań, postaw mieszkańców, które cechuje brak podejmowania działań wpływających na pogorszenie stanu środowiska przyrodniczego, np. na terenie gmin nie ma dzikich wysypisk, uczestniczenie w segregacji odpadów pochodzących z gospodarstw domowych. Respondenci podkreślali duże zainteresowanie mieszkańców Programem rządowym „czyste powietrze”, oczekiwanym jest kontynuowanie programu, ze względu na obecność piecy tzw. „kopciuchów”.

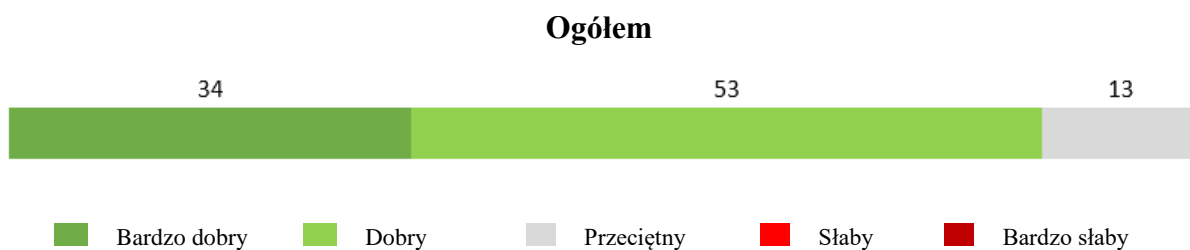
Drugi kontekst to obecność walorów przyrodniczych niosących potencjał turystyczny. Warto zaznaczyć, że badani realnie oceniali stan środowiska przyrodniczego w zakresie możliwości rozwoju turystyki.

Jak Pan/Pani ocenia stan infrastruktury ochrony środowiska?

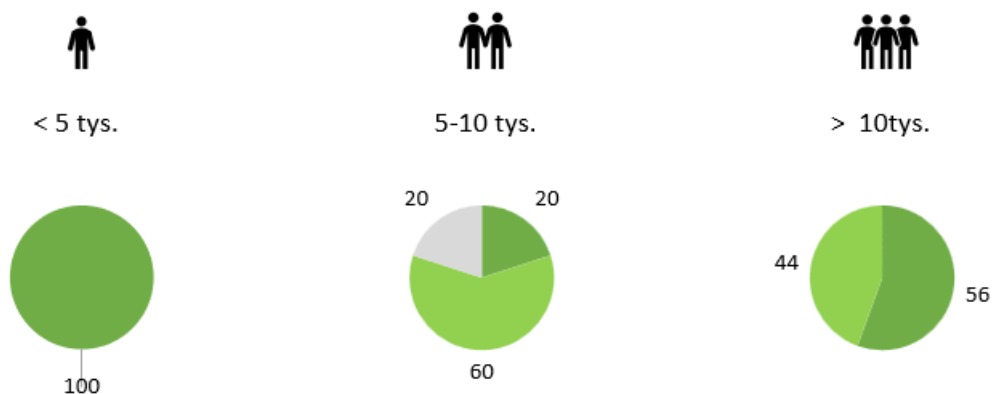
Ocena stanu infrastruktury ochrony środowiska uwzględniała, poziom wyposażenia w podstawowe sieci tj. wodociągową, kanalizacyjną oraz oczyszczalnie ścieków, dodatkowo badani odwoływali się podczas rozmów do urządzeń tj. stacje uzdatniania wody, przepompownie, czy problemów związanych z zapewnieniem odpowiedniego ciśnienia wody. Ten ostatni problem w szczególności obecny jest latem, kiedy sieć jest przeciążona nadmiernym poborem wody przeznaczanej do nawadniania ogrodów przydomowych.

Pytanie to wywoływało ogólny entuzjizm, wynikający z rzeczywistych postępów w zakresie wyposażenia w infrastrukturę wodno-kanalizacyjną. Podkreślano wielkość i skalę zmian. Jednocześnie podnoszono kwestię kapitałochłonności podejmowanych inwestycji, przy pewnej „niewidoczności” działań powodowanej osadzeniem infrastruktury pod ziemią.

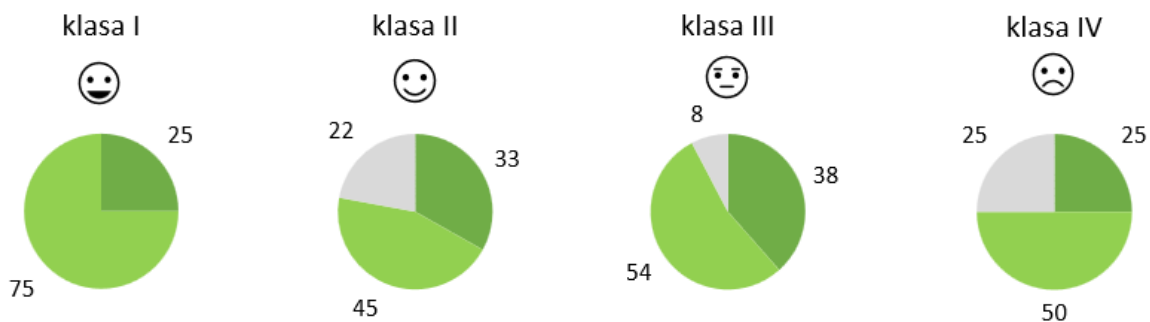
Infografika 4. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Stan środowiska przyrodniczego w gminie(%).

Liczba mieszkańców gminy

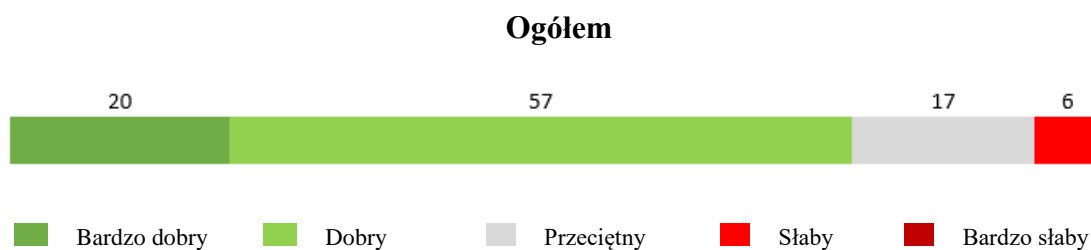

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

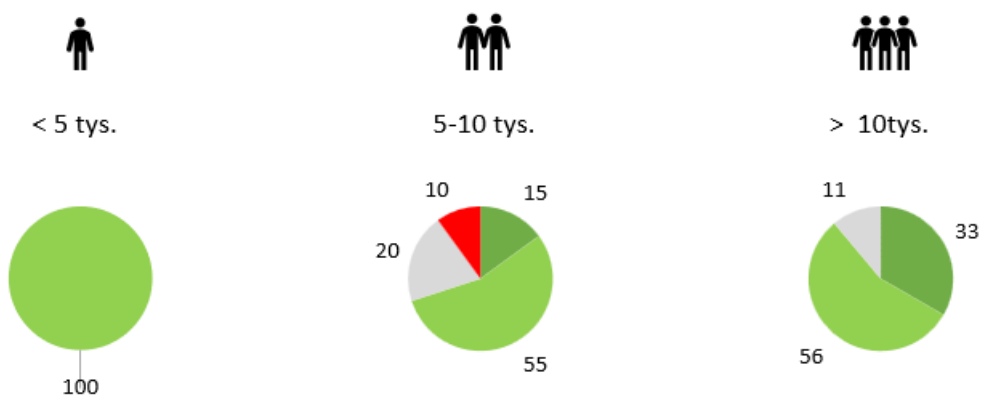

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

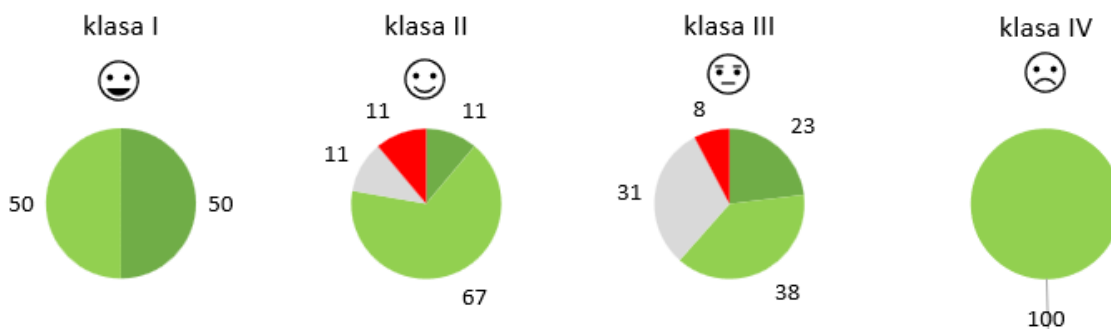
Infografika 5. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Stan infrastruktury ochrony środowiska (%).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

Jak Pan/Pani ocenia stan infrastruktury drogowej?

Jak Pan/Pani ocenia dostępność komunikacyjną gminy?

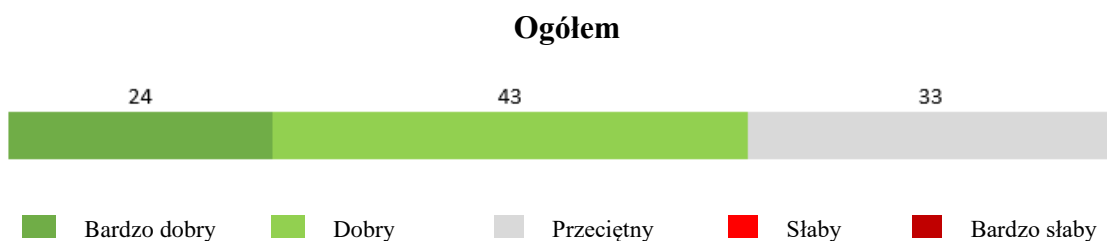
Jak Pan/Pani ocenia stan komunikacji publicznej w gminie?

Jedną z podstawowych miar spójności jest spójność terytorialna, która wyrażona jest dostępnością komunikacyjną, innymi słowy możliwością i czasem dojazdu do ośrodka powiatowego, regionalnego, czy stolicy kraju. Na spójność przestrzenną składa się dostęp do komunikacji publicznej na obszarze gminy, jakość dróg lokalnych, a także dostęp do wiodących szlaków komunikacyjnych. Rozmówcy dostępność komunikacyjną oceniają dość wysoko, dla 67% badanych jest ona bardzo dobra lub dobra. Z kolei dla 16% badanych dostępność uznana została jako słaba, były to odpowiedzi zebrane przede wszystkim od przedstawicieli gmin peryferyjnych. Wielu rozmówców dostrzega przewagi wynikające z korzystnej renty położenia, jednocześnie upatrują szansy na przyciągnięcie inwestorów poprzez dalsze inwestycje infrastrukturalne. Zaznaczają przy tym, że oczekiwany inwestor powinien prowadzić niehałaśliwą działalność produkcyjną, a także niskoemisyjną (Infografika 7).

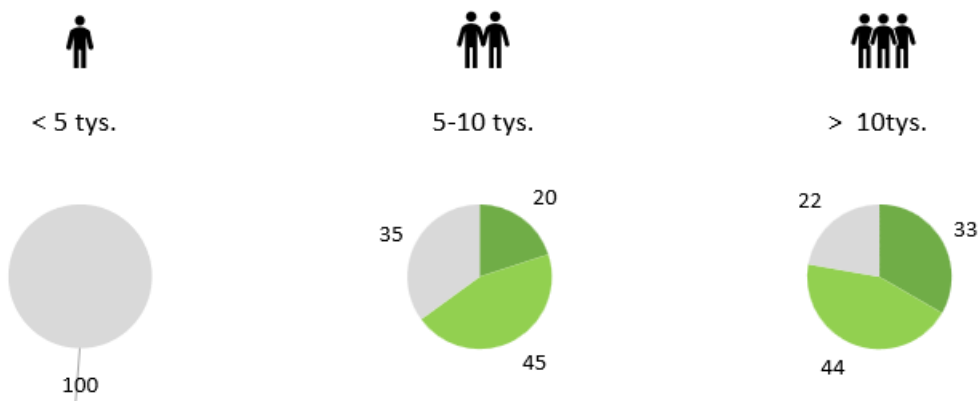
Ciekawym zjawiskiem jest fakt bardzo wysokiej oceny przypisanej przez badanych do stanu dróg gminnych. Zasadność przedłożonych ocen wynika w szczególności z poniesionych nakładów na infrastrukturę techniczną i wywołanych tym faktem zmian (Infografika 6).

Najsłabiej z ocenianych składowych spójności przestrzennej wypada komunikacja publiczna na terenie gminy, wprowadzie w sposób jednoznaczny nie wybija się przedmiot problemu, mimo to wart jest uwagi, ze względu na konsekwencje jakie niesie brak dostępu do komunikacji publicznej. Spośród badanych 17% deklarowało słaby poziom uwarunkowania w tym zakresie (Infografika 8). Badani między wierszami dodawali, że częstotliwość kursów jest bardzo ograniczona, albo kursy wprowadzie są, jednak obsługiwane jest tylko część gminy, a nie cała. Niektórzy podkreślali liczne przejazdy bezosobowe jako wyraz niepokoju, wynikający z braku zainteresowani tą formą dojazdu przez młodzież do szkoły.

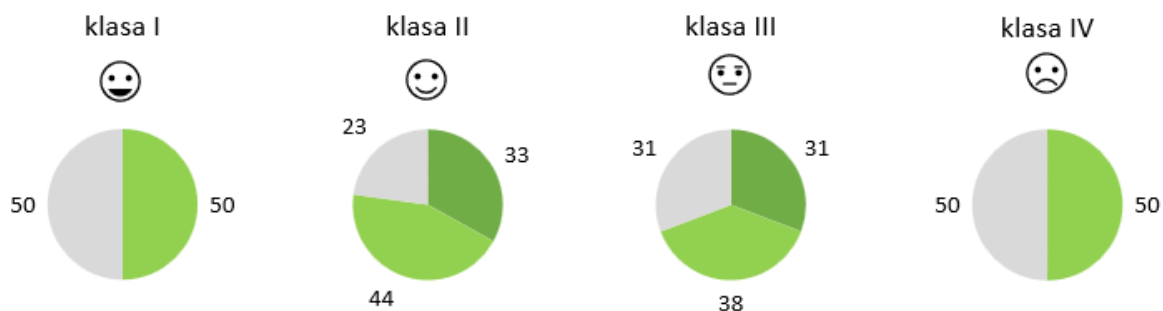
Infografika 6. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Stan infrastruktury drogowej w gminie (%).

Liczba mieszkańców gminy

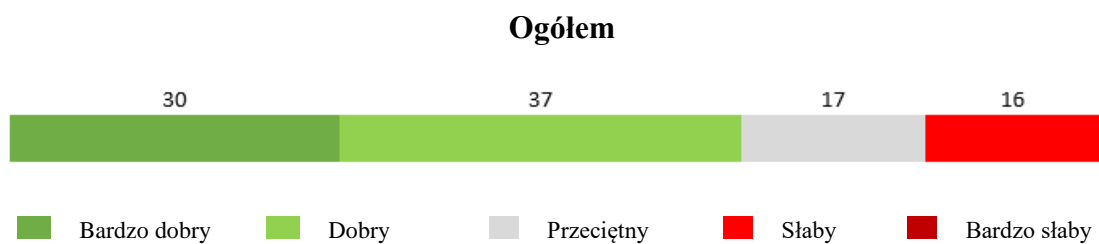

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

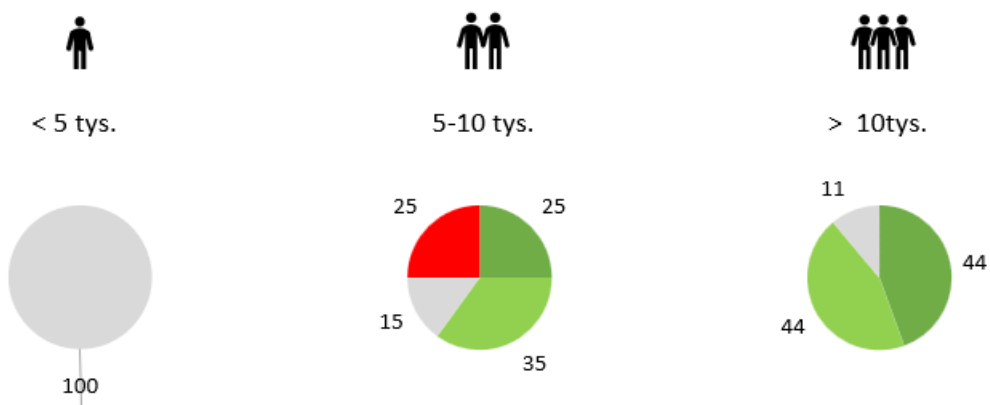

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

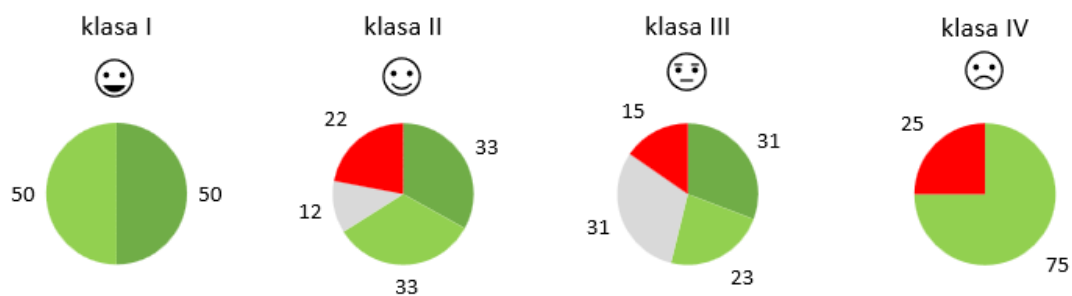
Infografika 7. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Dostępność komunikacyjna gminy (%).

Liczba mieszkańców gminy

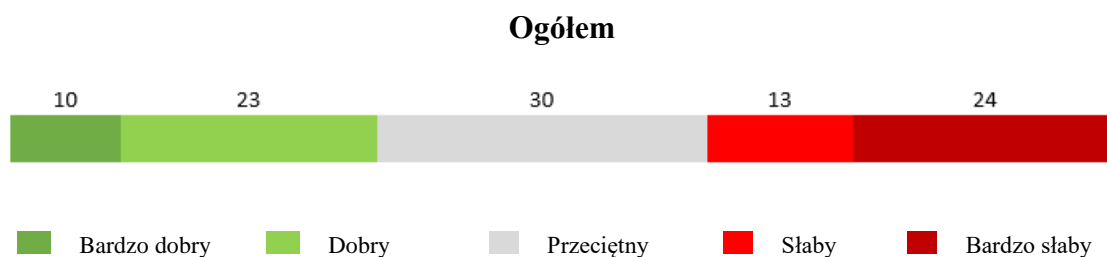

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

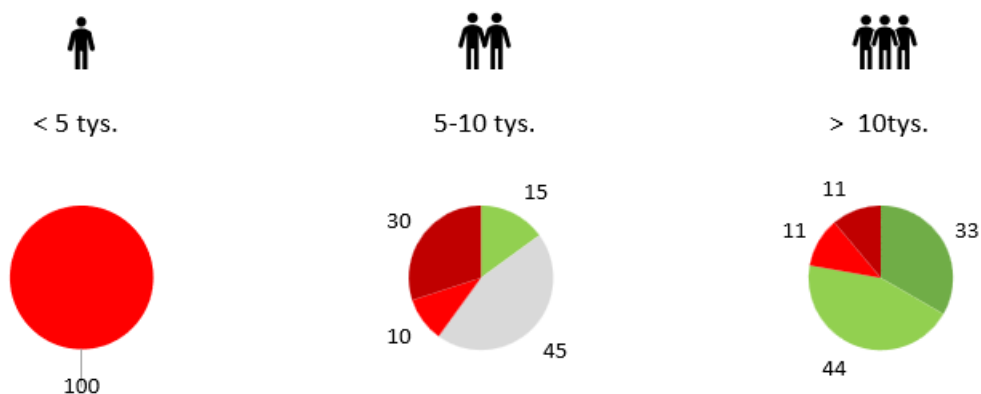

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

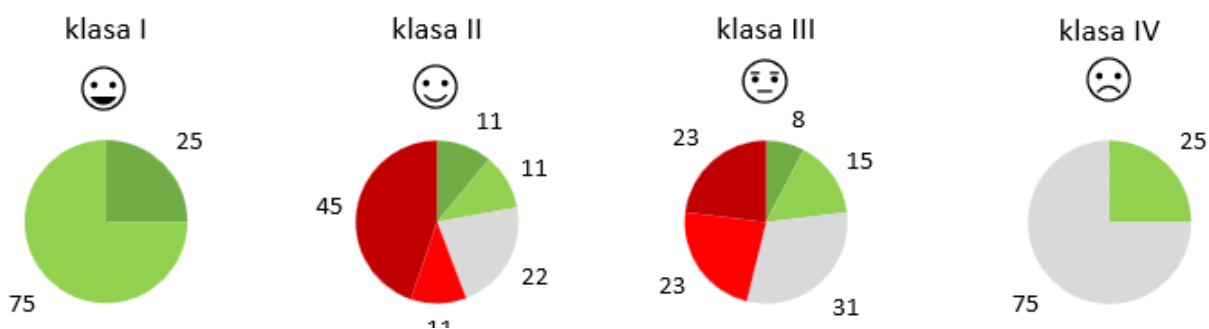
Infografika 8. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Komunikacja publiczną w gminie(%).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

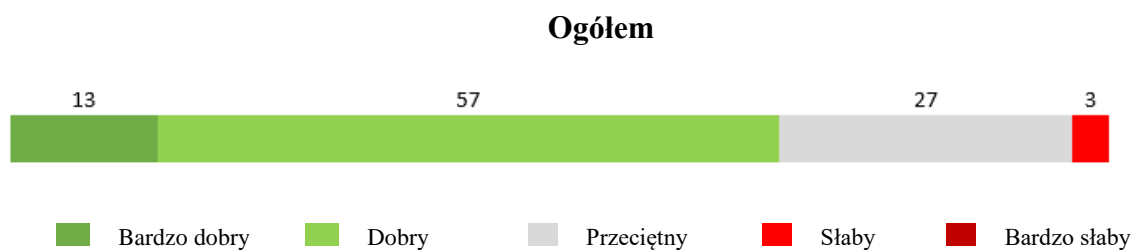
Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

Jak Pan/Pani ocenia sytuację rolników w gminie?

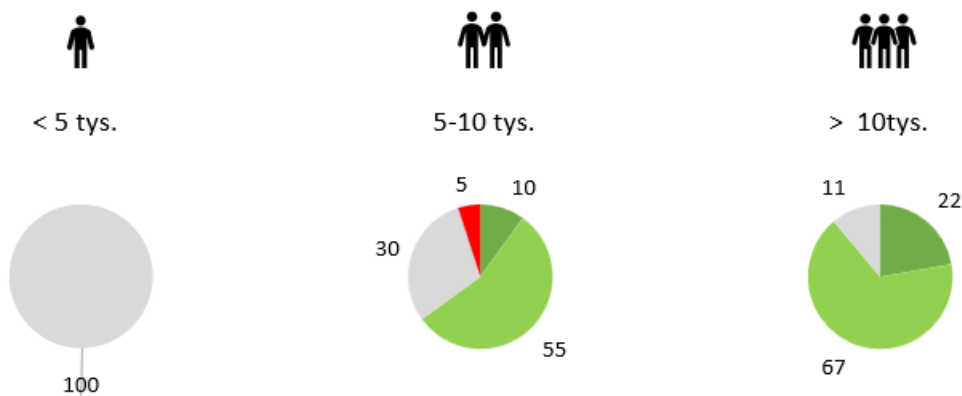
Procesy koncentracji w rolnictwie sprawiły, że na obszarze gmin wielkopolskich, najczęściej działa od kilku do kilkunastu liczących się gospodarstw rolnych. Sytuacja rolników reprezentujących tę grupę, oceniona została jako bardzo dobra lub dobra (70%) (Infografika 9). Ciekawym wynikiem badań będącym refleksją w przedmiocie potencjału dla rozwoju rolnictwa jest fakt uznania funkcji rolniczej jako wiodącej w gminie, przy jednoczesnym dostrzeganiu zanikaniu wielu gospodarstw, najczęściej wyrażano przekazaniem gruntów w dzierżawę (Bartkowiak-Bakun 2022).

Ważna kwestia odnosząca się do profilu gospodarstw rolnych, która pojawiła się w kontekście krótkich łańcuchów żywności, to dostrzegany przez władze lokalne brak zainteresowania sprzedażą bezpośrednią i detaliczną wśród rolników. Ponadto nadmieniali, że na obszarze gminy działające gospodarstwa nie posiadają produktów, które mogą być sprzedawane tym kanałem sprzedaży. Zatem mimo stworzenia warunków przez ustawodawcę dot. wyznaczenia miejsc sprzedaży bezpośredniej, a także ułatwień w handlu poprzez Rolniczy Handel Detaliczny, kierunek ten wydaje się być skazany na porażkę.

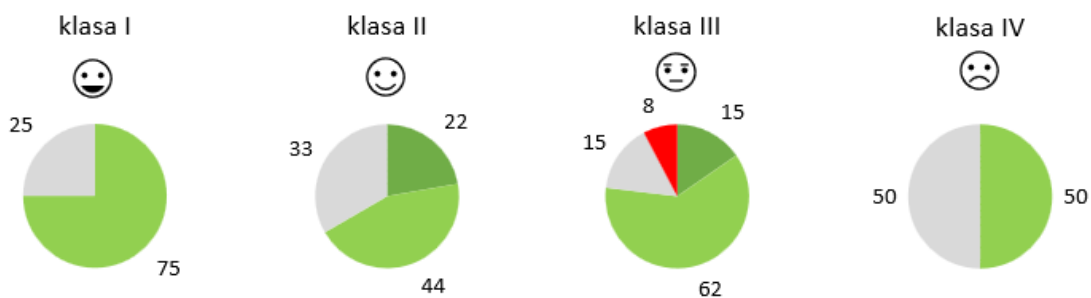
Infografika 9. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Sytuacja rolników w gminie (%).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

Jak Pan/Pani ocenia dostęp do służby zdrowia w gminie?

Jak Pan/Pani ocenia dostęp do kultury (domów kultury, bibliotek) w gminie?

Jak Pan/Pani ocenia dostęp infrastruktury sportowej?

Jak Pan/Pani ocenia dostęp infrastruktury edukacyjnej?

Respondenci kolejno zapytani zostali o składowe infrastruktury społecznej w zakresie dostępu do: służby zdrowia, kultury, sportowej a także edukacyjnej.

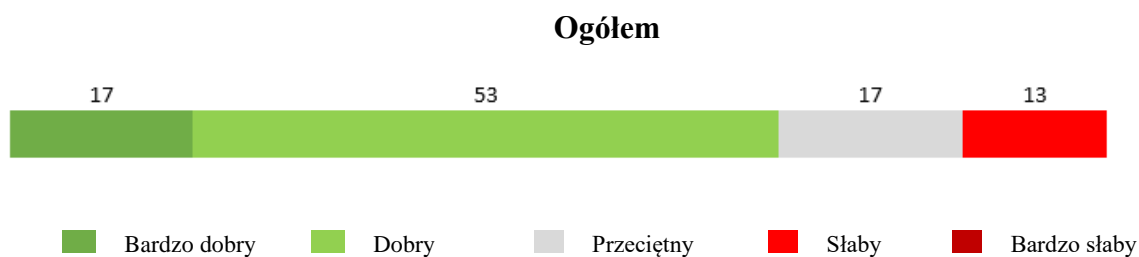
Obszar infrastruktury społecznej, obejmujący dostęp do służby zdrowia należał do najsłabiej ocenianych, przy czym jest to zakres w którym sprawczość samorządu jest bardzo ograniczona. W relacji do roku 2021, sytuacja zdecydowanie poprawiła się (Bartkowiak-Bakun 2021). Mimo to 13% badanych uznaje, że dostęp do służby zdrowia jest słaby. Badani często podkreślali zmniejszenie się liczby lekarzy dostępnych w placówce, a także ich rotacje, czemu towarzyszy wzrost liczby mieszkańców przypadających na jednego lekarza. Wprawdzie możliwości są w gminach ościennych, to mobilność najczęstszych pacjentów jest dość ograniczona (seniorzy). Ciekawym wnioskiem jest fakt, że sytuacja najlepiej kształtuje się w gminach najmniejszych, a także w grupie gmin o bardzo dobrym poziomie rozwoju (Infografika 10).

Kolejne dwa obszary oceny to infrastruktura kulturalna i sportowa, są to zakresy, które zaraz po ochronie zdrowia, dotkliwie obrazowały skutki wprowadzenia ograniczeń. Aktualnie zgodnie z opiniami badanych, funkcjonują zdecydowanie bardzo dobrze lub dobrze (odpowiednio 94% i 90%). W zakresie tym rozmówcy podkreślali podjęte działania inwestycyjne, różnorodność oferowanych form, a także uczestników (wielopokoleniowa oferta). Spośród inwestycji przywoływano działania dot. budowy i modernizacji świetlic wiejskich, a w ramach infrastruktury sportowej, były to inwestycje w budowę hal sportowych i sportowo-widowiskowych, boisk wielofunkcyjnych oraz licznych miejsc spędzania czasu wolnego w przestrzeni publicznej. Zatem stworzono bogate zaplecze do rozwoju kapitału ludzkiego, a także integracji międzypokoleniowej (Infografika 11 i 12).

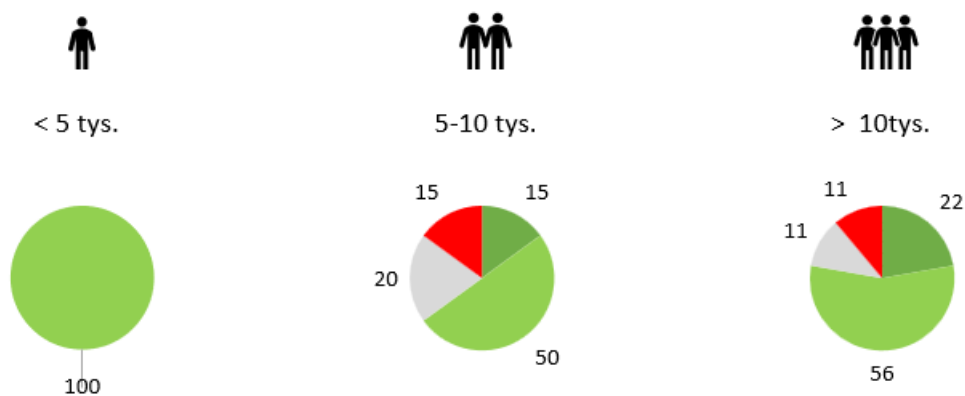
Ostatnia składowa to ocena dostępu do infrastruktury edukacyjnej. Wielkopolskim wyróżnikiem na tle kraju jest duża liczba przedszkoli i wysoki odsetek dzieci korzystających z wychowania przedszkolnego w wieku 3-6 lat (86%, GUS BDL 2023). Dodatkowym elementem infrastruktury edukacyjnej dotychczas niezwykle rzadkim, wręcz nieobecnym na obszarach wiejskich są żłobki. Wielu spośród badanych deklarowało obecność placówek lub inwestycji w trakcie realizacji.

Instytucjonalna opieka nad dziećmi na obszarach wiejskich jest niezwykle ważna dla kobiet, powracających na rynek pracy (po przerwie związanej z urodzeniem dziecka lub dzieci), stanowi to niewątpliwie szansę na włączenie większej liczby kobiet do aktywności zawodowej. W obszarze infrastruktury edukacyjnej, podkreślano liczne problemy wynikające z licznie utrzymywanych szkół, przy bardzo małej liczbie korzystających uczniów (podawano przykłady szkół, gdzie jest kilkanaścioro dzieci i niestety nie są to pojedyncze przypadki). Z drugiej strony są przykłady jednostek, gdzie szkoły na terenie gminy prowadzone są przez stowarzyszenia, co stanowi istotne odciążenie dla budżetu lokalnego. Innym poznawczo ciekawym zjawiskiem jest obecność szkół sportowych w małych gminach, a także szkół prywatnych (Infografika 13).

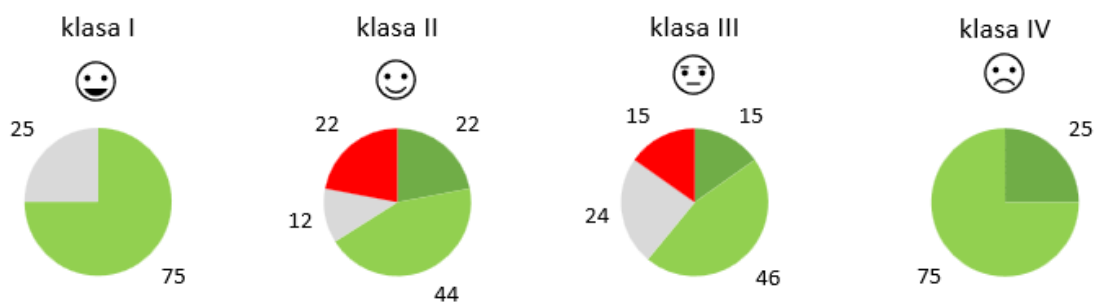
Infografika 10. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Dostęp do służby zdrowia w gminie (%).

Liczba mieszkańców gminy

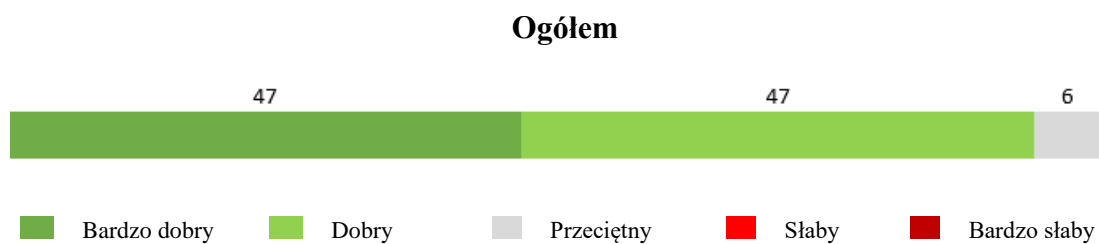

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

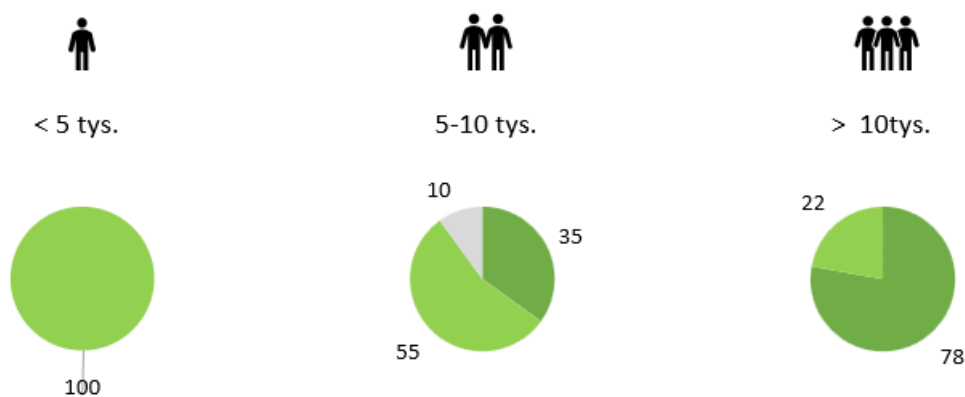

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

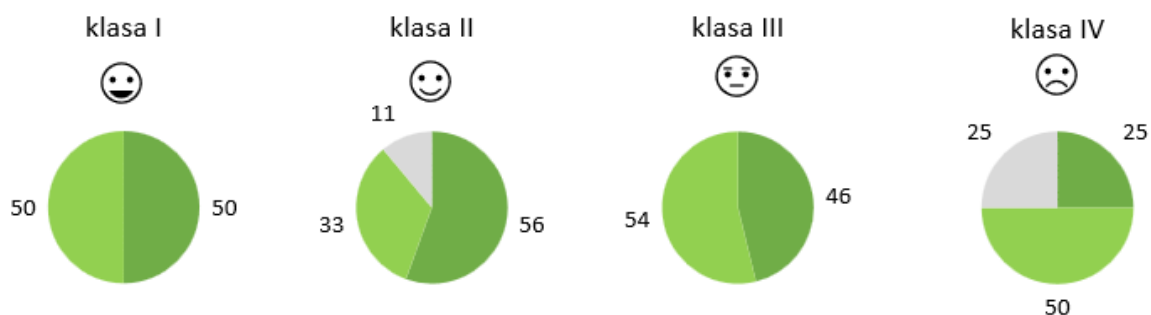
Infografika 11. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Dostęp do kultury (domów kultury, bibliotek) w gminie (%).

Liczba mieszkańców gminy

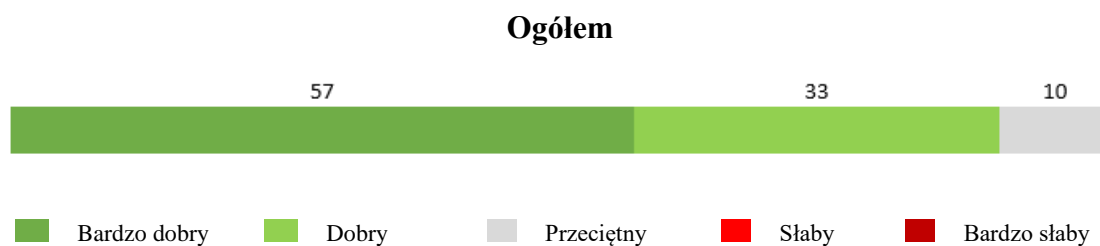

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

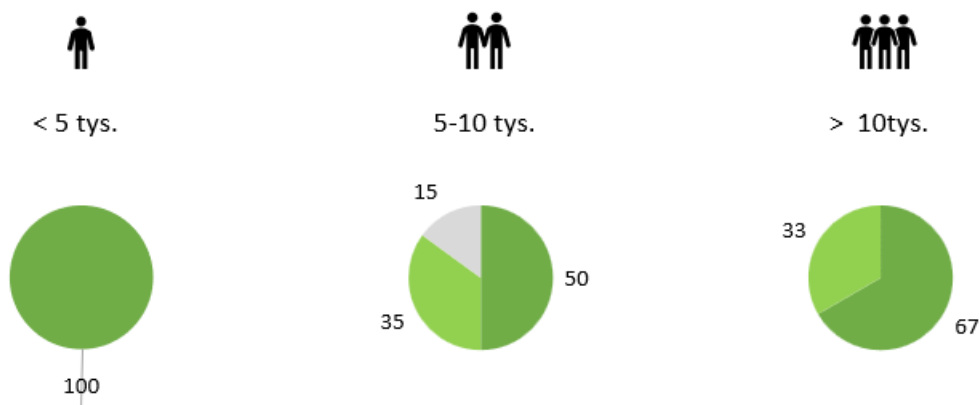

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

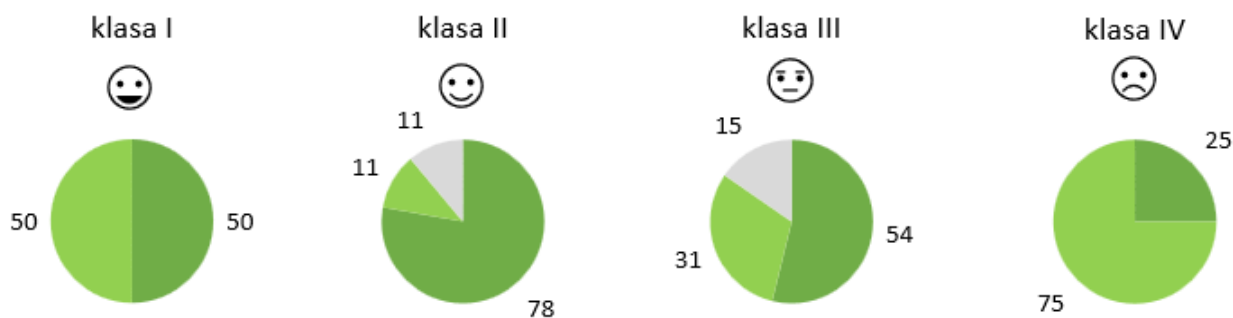
Infografika 12. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Dostęp do infrastruktury sportowej (%).

Liczba mieszkańców gminy

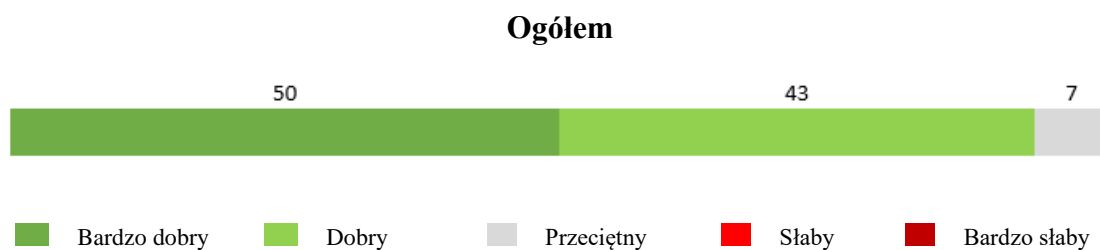

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

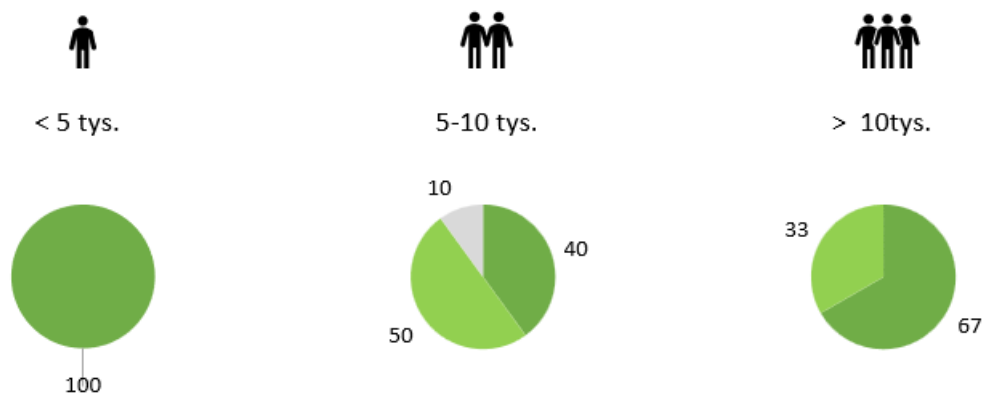

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

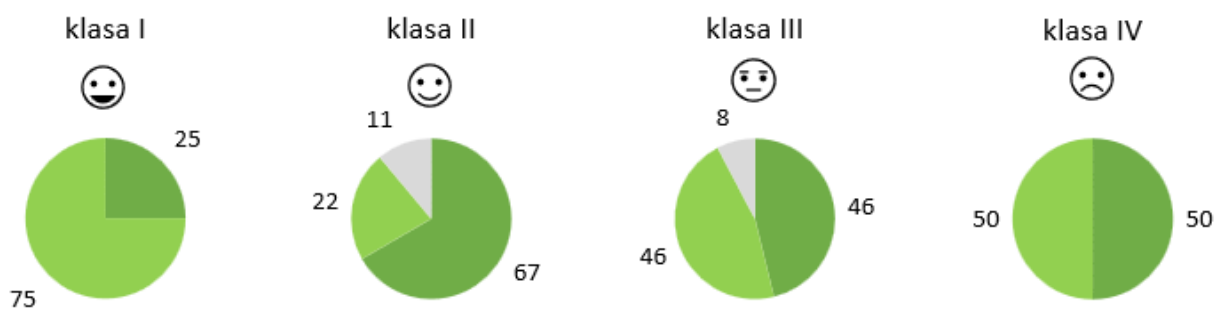
Infografika 13. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Dostęp do edukacji w gminie (%).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

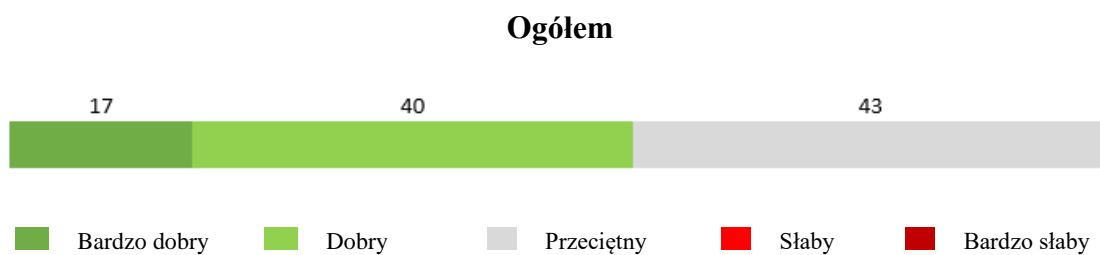
Jak Pan/Pani ocenia sytuację finansów lokalnych w gminie?

Jak Pan/Pani ocenia aktywność w pozyskiwaniu środków zewnętrznych przez władz lokalne w gminie?

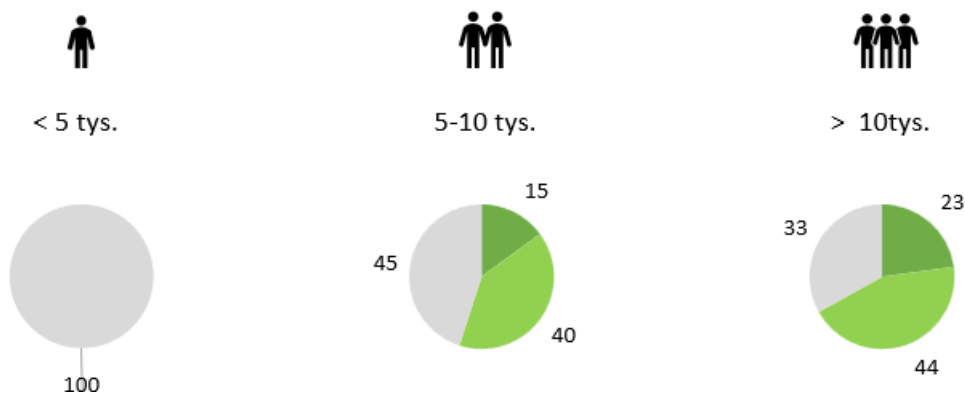
Jedną z wiodących barier w procesie realizacji zadań rozwoju zrównoważonego są ograniczone możliwości finansowe (Bartkowiak-Bakun 2023). Z drugiej strony badani oceniają sytuację finansów lokalnych jako dobrą lub bardzo dobrą (57%), dla pozostałych jest ona przeciętna. Najtrudniej sytuacja przedstawia się w podmiotach, które dysponują stosunkowo małym budżetem i niskim poziomem dochodów własnych. Mimo początkowego entuzjazmu wyrażonego w przytoczonych opiniach, władze lokalne podkreślają trudności związane z realizacją zadań przekazanych do samorządów, które nie mają pokrycia w zadysponowanych środkach. Jednostki samorządowe dość mocno odczuły skutki kryzysu energetycznego, który wyrażony został wzrostem wydatków bieżących. Skutkiem czego wielu badanych zarzuciło podjęcie działań inwestycyjnych.

Głównym źródłem finansowania celów rozwoju na poziomie lokalnym jest dofinansowanie ze środków UE, pozyskane w ramach realizowanych projektów. Kierunek ten ma swoje odzwierciedlenie w aktywności władz lokalnych w pozyskiwaniu środków zewnętrznych. Aż 93% badanych ocenia swoje działania w tym obszarze jako bardzo dobre lub dobre (Infografika 15). Dowodzi to konieczności zabiegania o środki zewnętrzne (powszechnej aktywności) w celu wsparcia zadań rozwoju, a z drugiej strony obserwujemy brak zdolności finansowych do samodzielnego finansowania działań inwestycyjnych. Zatem obserwujemy tutaj pewną warunkowość, zgodnie z którą realizacja inwestycji jest funkcją pozyskanych środków zewnętrznych na jej wykonanie. Należy zauważyć, że jest grupa gmina, która ma dość ograniczoną aktywność w tym obszarze. Może to wynikać ze złej sytuacji finansowej, albo wielkości budżetu, który jest niewystarczający na podjęcie działań inwestycyjnych.

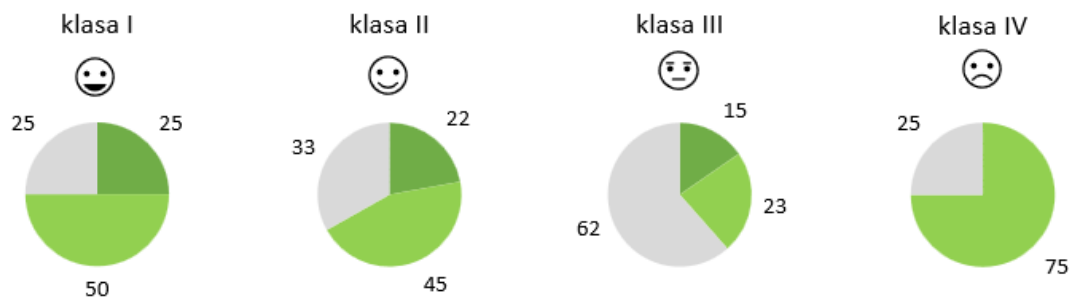
Infografika 14. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Sytuacja finansów lokalnych w gminie (%).

Liczba mieszkańców gminy

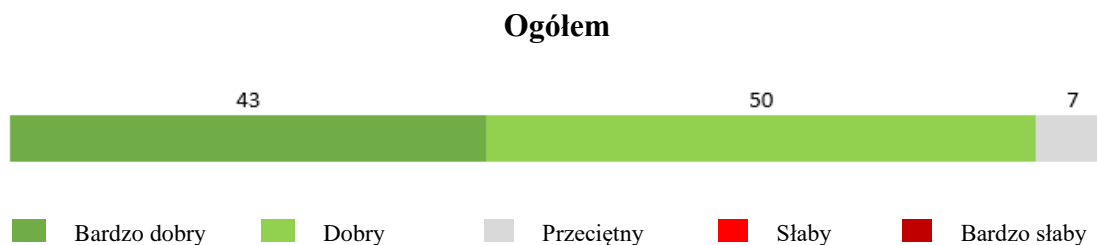

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

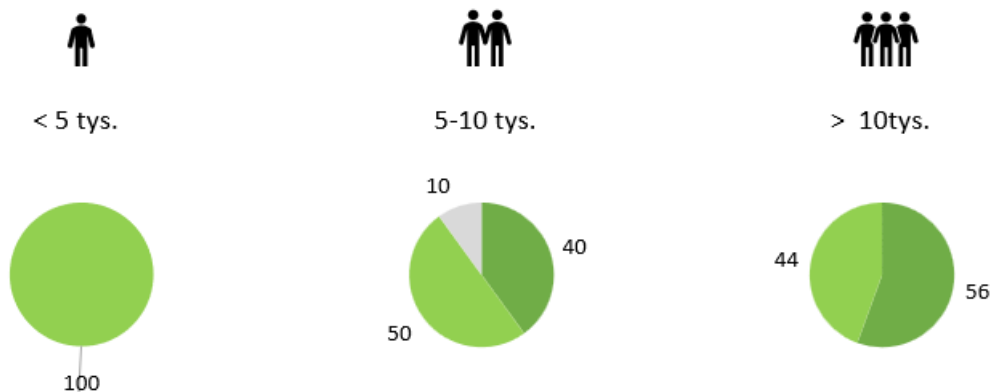

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

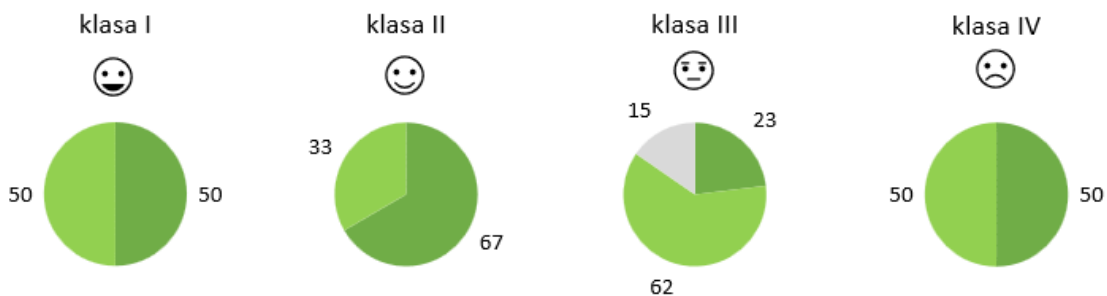
Infografika 15. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Aktywność w pozyskiwaniu środków zewnętrznych przez władze lokalne w gminie (%).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

Aktywność władz lokalnych we współpracy z innymi samorządami, przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi.

Jak Pan/Pani ocenia aktywność władz lokalnych we współpracy z innymi samorządami?

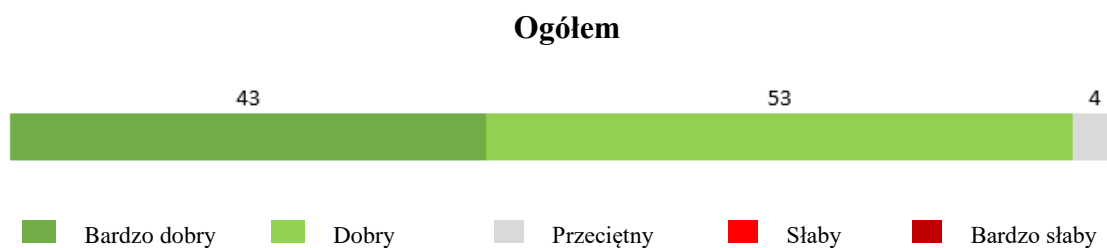
Jak Pan/Pani ocenia aktywność władz lokalnych we współpracy z przedsiębiorcami?

Jak Pan/Pani ocenia aktywność władz lokalnych we współpracy z organizacjami pozarządowymi ?

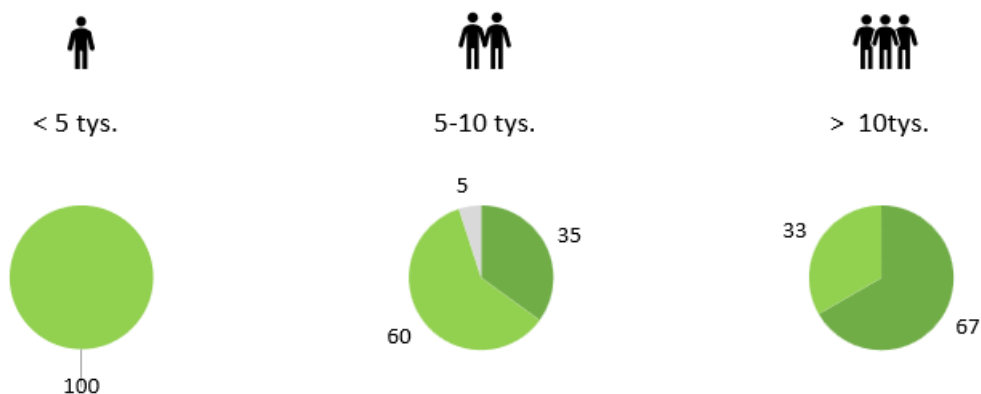
Wielość zadań rozwoju lokalnego, zróżnicowane możliwości finansowe, kadrowe samorządów lokalnych, a także posiadane know-how sprawiają, że nowego znaczenia nabiera umiejętność współpracy i podtrzymywania współpracy z różnymi interesariuszami dla podniesienia skuteczności podejmowanych zadań. Ocenie poddano aktywność władz lokalnych w relacji z innymi gminami, przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi. Podejmowane aktywności pełnią różną funkcję w zależności od pomiotu z którym gmina współpracuje, mimo to mogą się na siebie nakładać, czy uzupełniać. I tak współpraca z innymi samorządami oddziałuje przede wszystkim na realizację zadań gminy, z kolei na polu przedsiębiorczości możliwym jest szybsze odbieranie sygnałów napływających z rynku, czy też lepsza odpowiedź na potrzeby firm. Organizacje pozarządowe spośród przywołanych podmiotów, wydają się mieć najsilniejszą pozycję, wyrażoną możliwością wykonywania szeregu zadań zleconych przez jednostki, które mogą mieć charakter cykliczny dzięki organizowanym konkursom na realizację zadań.

Zgodnie z wynikami badań, w każdym z przywołanych zakresów aktywności, dostrzegamy bardzo dobrą lub dobrą ocenę podejmowanej współpracy. Warto tutaj zwrócić uwagę, na bardzo indywidualny sposób postrzegania zarówno organizacji, przejawiano tutaj otwartość i zrozumienie przewag zadań zleczanych innym podmiotom, na drugim biegunie postrzegania organizacje odbierane były jako „przychodzące po pieniądze” i nie dające nic w zamian. Pozostając w nurcie organizacji i na pozostałych polach, podmioty raczej nie posiadają pomysłu na trwałą i systematyczną współpracę z interesariuszami. Mając na względzie znaczenie współpracy w procesie planowania, ważnym jest by podejmować działania edukacyjne, czy informacyjno-promocyjne, które pozwolą na popularyzację i zrozumienie zasadności podejmowania działań we współpracy.

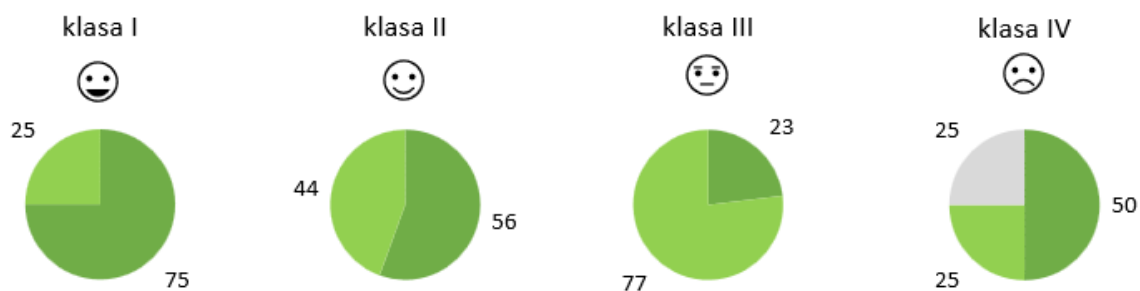
Infografika 16. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Aktywność władz lokalnych we współpracy z innymi samorządami (%).

Liczba mieszkańców gminy

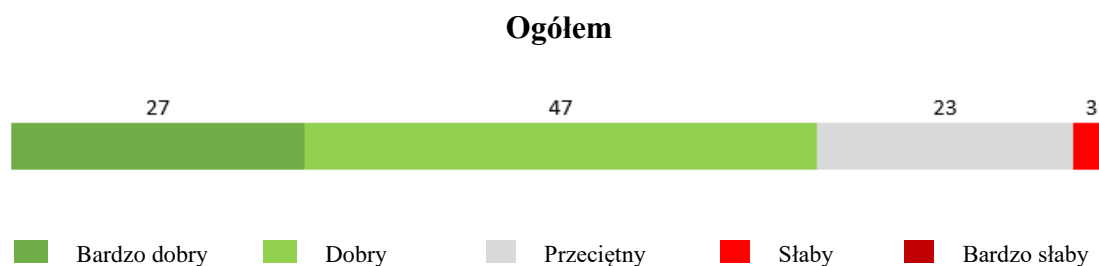

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

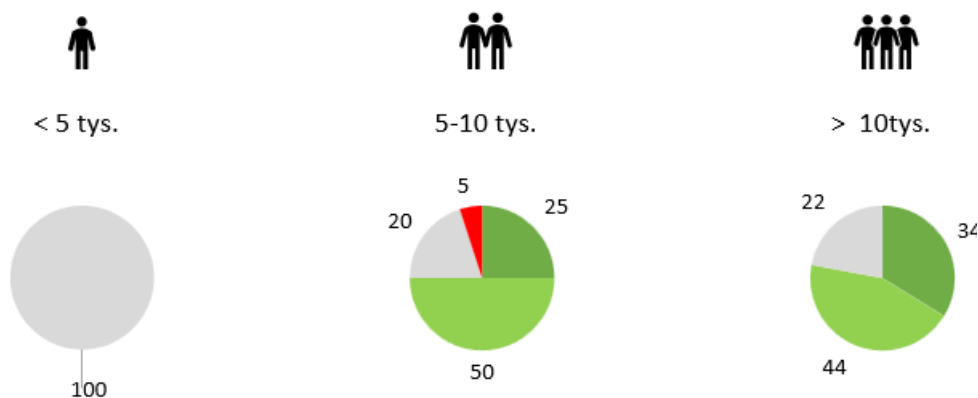

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

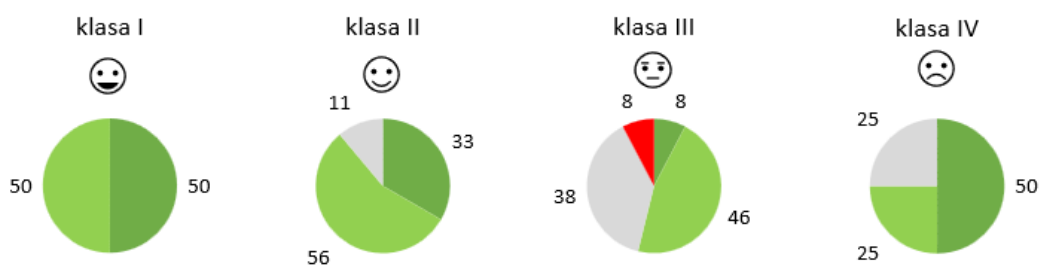
Infografika 17. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego Aktywność władz lokalnych we współpracy z przedsiębiorcami (%).

Liczba mieszkańców gminy

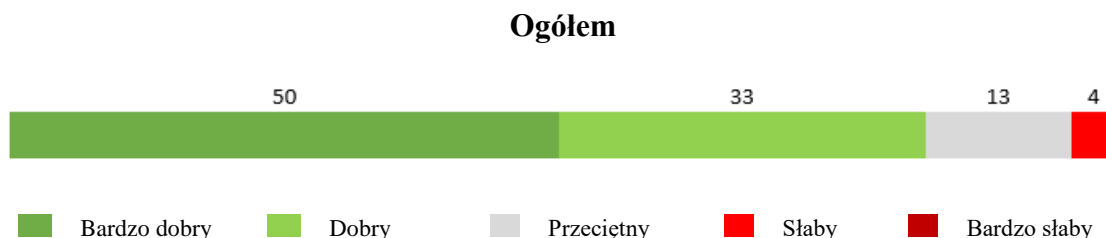

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

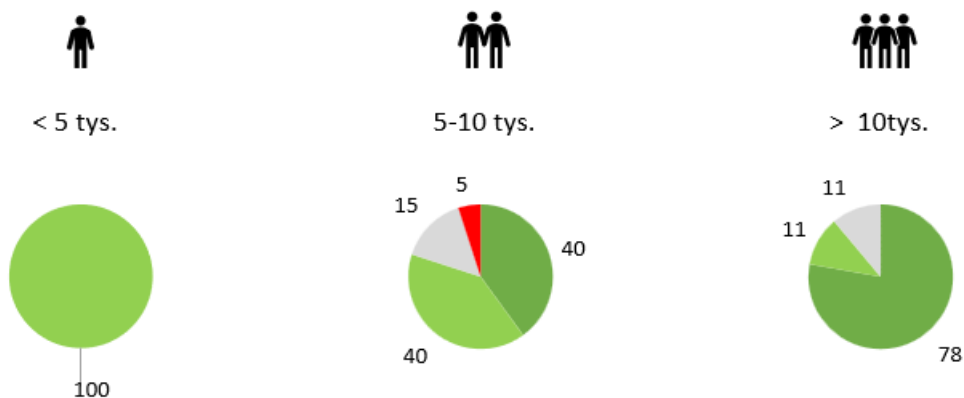

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

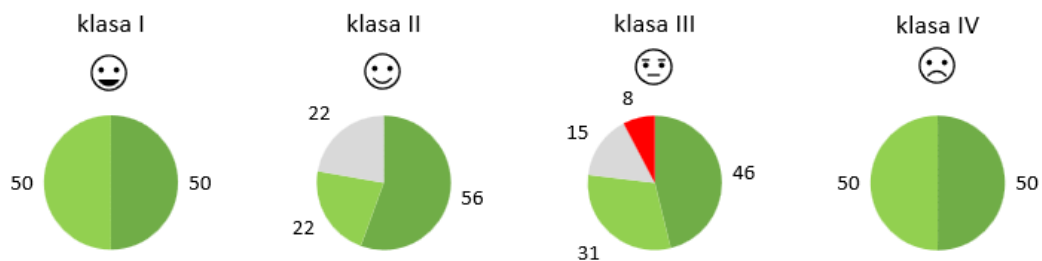
Infografika 18. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Aktywność władz lokalnych we współpracy z organizacjami pozarządowymi (%).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

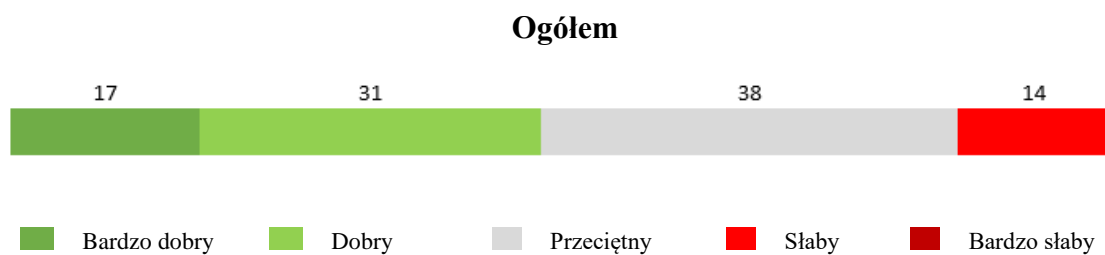
Jak Pan/Pani ocenia uwarunkowania dla rozwoju turystyki w gminie?

Jednym z kierunków rozwoju obszarów wiejskich jest rozwój funkcji turystycznej. Możliwości dywersyfikacji rozwoju zależą przede wszystkim od atrakcyjności walorów środowiska przyrodniczego, które znajduje się na obszarze gminy.

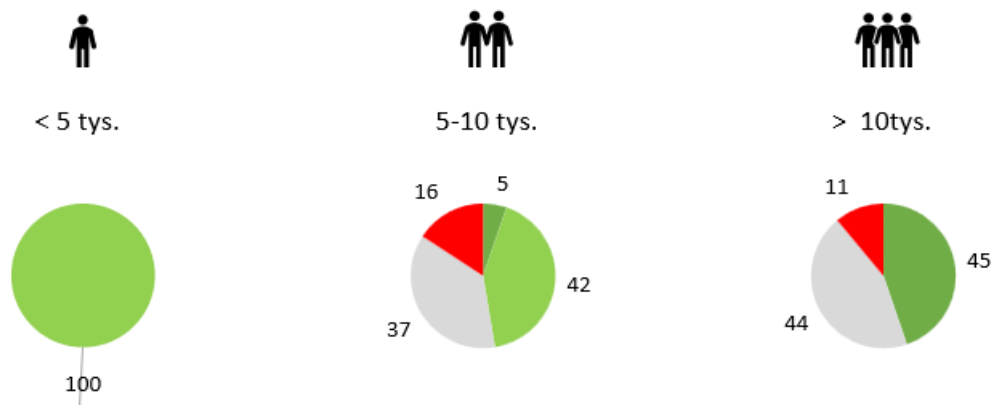
Zgodnie z otrzymanymi wynikami tylko 17% badanych oceniło uwarunkowania dla rozwoju turystyki jako bardzo dobre, co interesujące zastrzegając jednocześnie, że nie jest to kierunek, który ma szansę powodzenia w gminie (Infografika 19).

Gminy najmniejsze (do 5 tys. mieszkańców) zgodnie z otrzymanymi wynikami badań jednomyślnie określiły uwarunkowania jako dobre. Z kolei biorąc pod uwagę poziom rozwoju, najniżej uwarunkowania dla rozwoju turystyki oceniono w klasie IV (najsłabszej). Warto podkreślić, że turystyka na obszarach wiejskich, przestała być kierunkiem rozwoju za który podążają wszyscy. Władze lokalne w bieżącej perspektywie, zdecydowanie krytyczniej oceniają możliwości rozwoju turystyki, w tym własny potencjał do jej rozwoju. W kontekście potencjału dla rozwoju turystyki warto wspomnieć, szczególną relację zachodzącą między poziomem uwarunkowań dla rozwoju turystyki a poziomem uwarunkowań dla rolnictwa i prowadzenia działalności gospodarczej w ogóle, która obecna jest w Wielkopolsce. Mianowicie występuje ujemna korelacja między uwarunkowaniami, zgodnie z którą im wyższy poziom uwarunkowań dla rozwoju rolnictwa tym niższy potencjał dla turystyki. Otrzymana prawidłowość omówiono dokładniej w rozdziale drugim, obrazuje układ przestrzenny województwa wielkopolskiego, dla którego linię podziału stanowi granica przejścia lodowca. W rezultacie można wyłonić obszar południowej Wielkopolski o korzystnych uwarunkowaniach dla rolnictwa, a na północy wraz z pasem pojezierzy obecne są tereny atrakcyjne turystycznie.

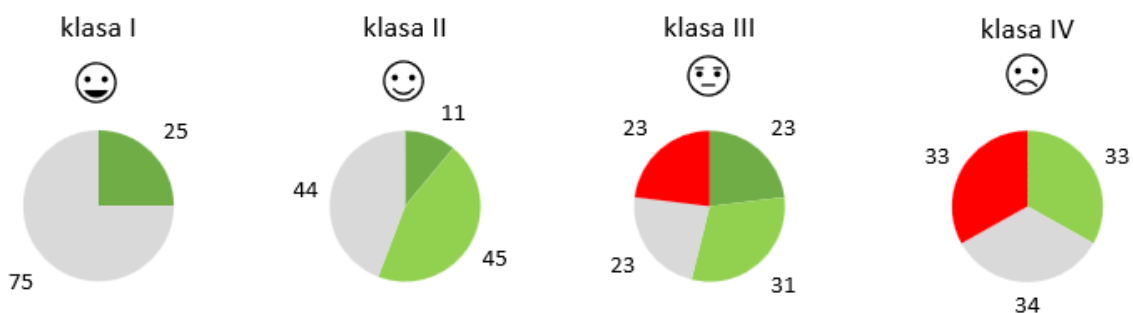
Infografika 19. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Uwarunkowania dla rozwoju turystyki (%).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

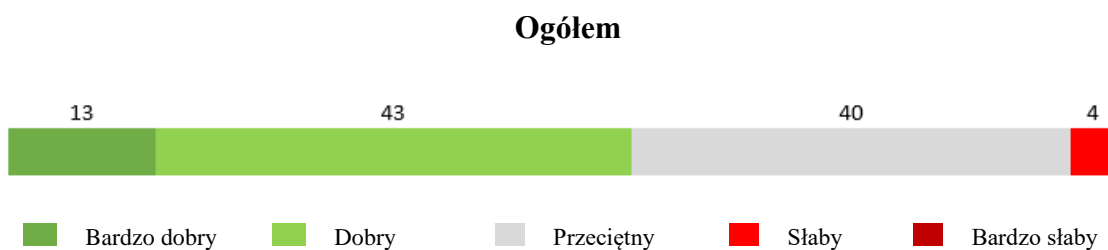
Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

Jak Pan/Pani ocenia aktywność mieszkańców w podejmowaniu działań wspólnotowych?

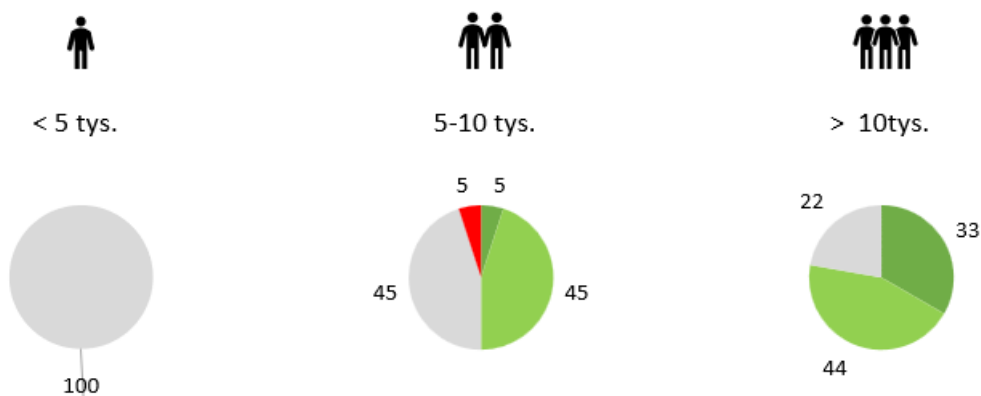
Uwarunkowanie to należało do jednego z niewielu nieco niżej ocenionych w relacji do pozostałych. Opinia może wydawać się nieco surowsza, ponieważ władze lokalne oceniały postępowanie (działania) innych a nie własne. Mimo to 56% badanych uznaje, że poziom zaangażowania jest bardzo dobry lub dobry, dowodzi to, że jest dość liczna grupa gmin w której zaangażowanie społeczności lokalnej jest znaczne w procesach rozwoju. Pozostałe odpowiedzi określały cechę jako przeciętną lub słabą (Infografika 20).

Wymiar aktywności mieszkańców w gminach przede wszystkim wybrzmiewał w kontekście działalności organizacji pozarządowych, a także lokalnych liderów, którzy istotnie determinują poziom społecznego zaangażowania mieszkańców. Ponadto wskazano na stałość osób zaangażowanych, jedynym wyjątkiem są konflikty

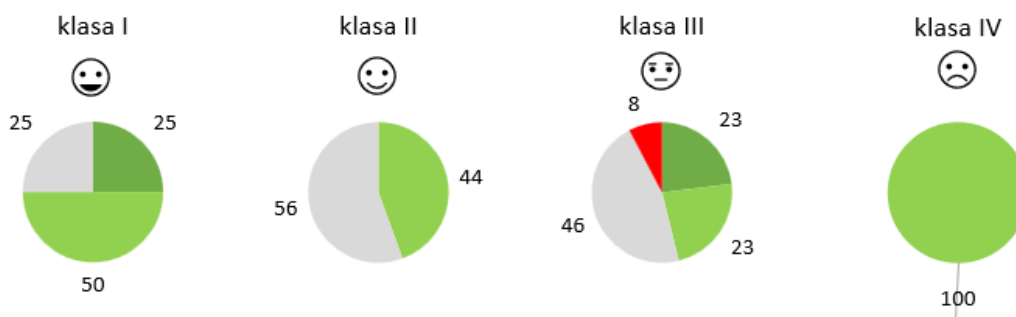
Infografika 20. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Aktywność mieszkańców w podejmowaniu działań wspólnotowych? (%)

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

Jak Pan/Pani ocenia zainteresowanie mieszkańców usługami e-administracji?

Pandemia COVID-19 wywołała istotne przyspieszenie cyfrowe, szczególnie na obszarach wiejskich w wymiarze terytorialnym, a także w określonych dziedzinach życia m.in. edukacji, administracji i zdrowiu. Skutkiem czego projektowane e-usługi stały się codzienną rzeczywistością, wobec której nie pozostawiono pół wyboru. W rezultacie gros osób, które dotychczas nie korzystały z żadnego wymiaru świadczenie usług na odległość, choćby bankowości elektronicznej przez e-learning, a skończywszy na teleporadach lekarskich, z dnia na dzień przymuszone zostały okolicznościami epidemiologicznymi do podjęcia wyzwań w tym zakresie.

Usługi e-administracji z powodzeniem realizowane w czasie pandemii, wynikające z okoliczności bezkontaktowego rozwiązywania spraw, niejako straciły swój początkowy impet, po przejściu do „normalności”. Władze lokalne podjęły liczne działania na rzecz poprawienia sprawności instytucjonalnej podczas pandemii, służących wdrożeniu e-administracji. W związku z tym zapytano o zainteresowanie wśród mieszkańców usługami w tym zakresie.

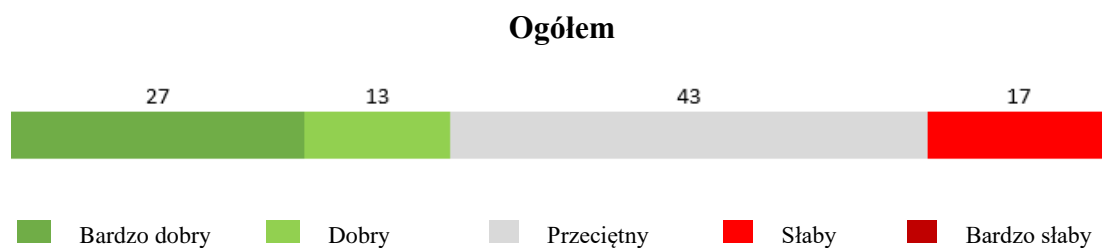
Zgodnie z otrzymanymi wynikami badań usługi e-administracji cieszą się zainteresowaniem w 40% gmin, z kolei w 60% badanych jednostek poziom realizacji usług jest przeciętny lub bardzo niski (Infografika 21). W oczach badanych zupełny, czy też nikły brak zainteresowania tą formą usług wynika z dwóch elementów. Pierwszy to liczba ludności, im mniejsza gmina tym większy dostęp bezpośredni do urzędnika prowadzącego sprawę, zatem zdecydowana większość spraw może być realizowana na bieżąco, dodatkowo jest to element życia społecznego (nawet towarzyskiego) wyjścia do urzędu, kiedy wszyscy się znają. Druga przyczyna leży w strukturze demograficznej, głównie w gminach o małej liczbie ludnością związany jest z zaawansowanym procesem starzenia się. Nikły poziom zainteresowania jest pochodną przedkładania tradycyjnej formy kontaktu ponad kontakt elektroniczny.

Z kolei dla badanych jest to oczekiwana forma kontaktu, pozwalająca na oszczędność czasu i zagospodarowanie go na inne cele.

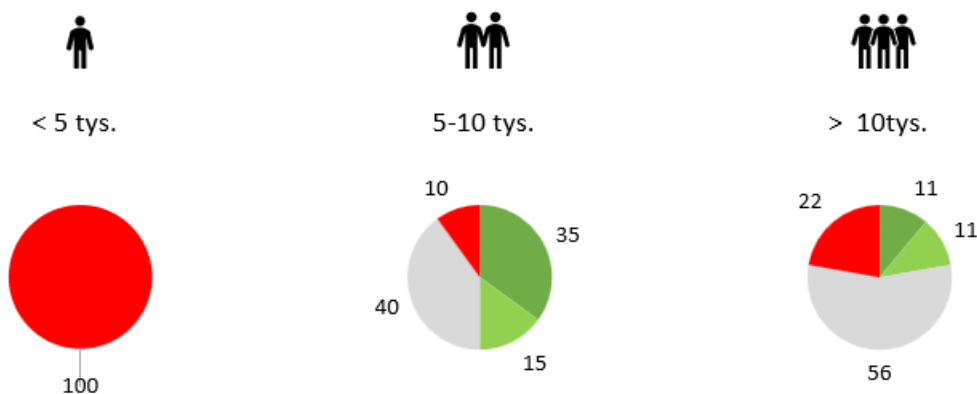
Otrzymane wyniki badań potwierdziły najniższe zainteresowanie pośród gmin najmniej licznych. Z kolei patrząc przez pryzmat poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, najslabiej wypadły jednostki klasy II i III.

Rekomendacją płynącą z wniosków w tym zakresie jest podejmowanie działań służących włączeniu cyfrowemu osób starszych, szczególnie na terenach mniej ludnych, by możliwym było zdobycie podstawowych kompetencji cyfrowych pozwalających na korzystanie z oferowanych rozwiązań e-administracji.

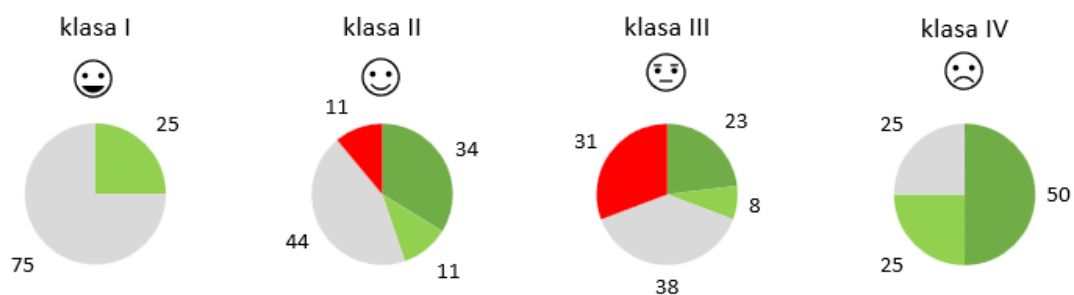
Infografika 21 Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Ocena zainteresowanie mieszkańców usługami e-administracji (%).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

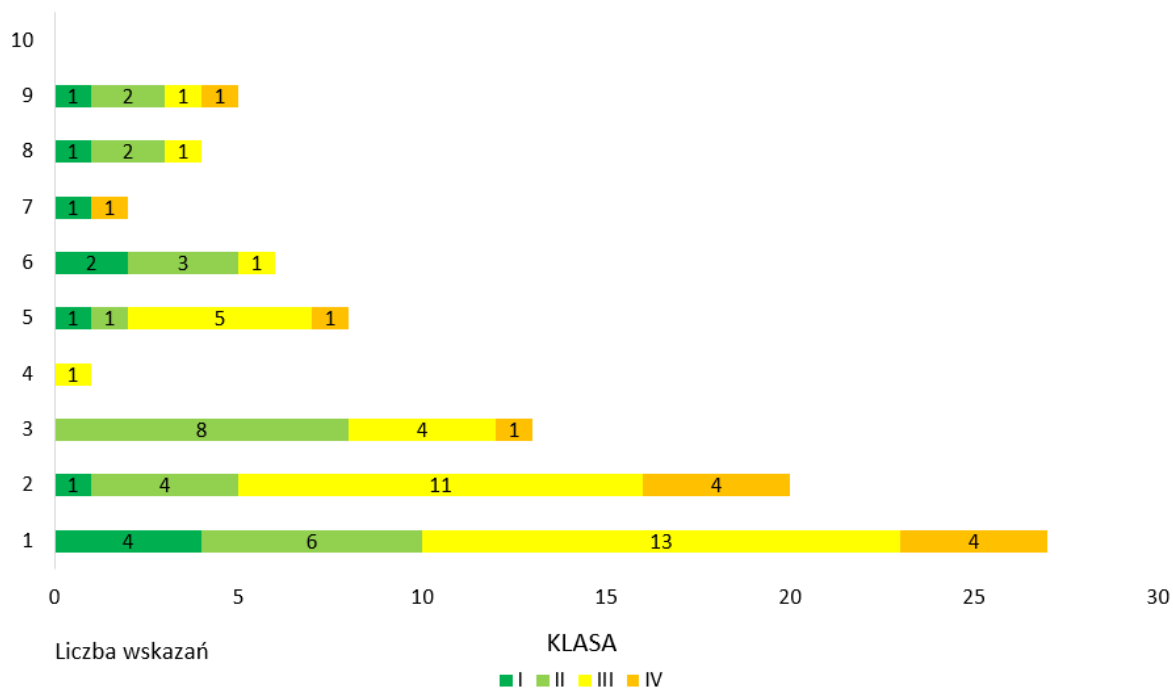
3.2. Dotychczasowe kierunki rozwoju obszarów wiejskich

Zgodnie z założeniem terytorialnego podejścia do obszarów wiejskich ważnym jest posiadanie umiejętności rozpoznania posiadanych potencjałów, po które umiejętnie należy sięgać podczas realizacji celów rozwoju, tak lokalnego czy regionalnego. W celu zrozumienia obszarów będących kluczowymi dla władz lokalnych, zapytano badanych o wybrane wiodące obszary działań w ostatnich 10 latach. Zakresy wyłonionych obszarów pochodziły z puli wcześniej ocenianych uwarunkowań rozwoju.

Zgodnie z otrzymanymi wynikami badań, spośród wszystkich wskazań, respondenci najczęściej (90% badanych), przywoływali działania związane z infrastrukturą drogową. Aktywność podmiotów w tym obszarze wyrażona była wielkością poniesionych nakładów inwestycyjnych związanych z budową przebudową lub modernizacją dróg. Jednocześnie zaznaczano, że budowa infrastruktury drogowej przyjęła nową odsłonę wyrażoną realizacją działań o charakterze kompleksowym. Badani przywoływali elementy infrastruktury towarzyszącej tj. ścieżki piesze lub pieszo-rowerowe. Z kolei 2/3 badanych, uważa, że wiodący strumień finansowania i zainteresowania odnosił się do działań związanych z z infrastrukturą ochrony środowiska. Odpowiedzi badanych warto uporządkować. Zgodnie z przedstawioną logiką w gminach, których poziom nasycenia sieciami wodociągową i kanalizacyjną był niewystarczający, podejmowano działania służące uzupełnieniu luki infrastrukturalnej. Na drugim biegunie rozkładu znalazły się jednostki, które posiadają pełne pokrycie zarówno infrastrukturą wodociągową jak i kanalizacyjną, mimo to dostrzegają konieczność modernizacji sieci wodociągowej, która ze względu na zużycie wymaga wymiany. Osobną grupę gmin stanowią podmioty, gdzie obserwujemy tymczasowe asymetria spowodowane różnicą występująca między tempem rozwoju budownictwa mieszkaniowego (jedno lub wielorodzinnego), a dostępnością infrastruktury. Zjawisko to jest obserwowane w gminach podmiejskich (rys. 3.1).

Blisko dla co drugiego badanego obszarem wiodących interwencji były działania z zakresu infrastruktury edukacyjnej. Spośród wymienionych przytaczano: modernizację i budowę przedszkoli, szkół, pewną nowością jednocześnie dość powszechną jest budowa żłobków.

Podejmowane działania mają swój realny wymiar w zmianie rozwojowej, która wyrażona jest dobrą przywołanych uwarunkowań. Mimo to, badani zastrzegają jednocześnie, że obszary te nadal wymagają dofinansowania i systematycznych działań.

Legenda

- 1- Stan dróg
- 2- Infrastruktura ochrony środowiska
- 3- Infrastruktura edukacyjna
- 4- Uwarunkowania dla rozwoju turystyki
- 5- Kultura
- 6- Sport
- 7- Inicjatywy i działania oddolne mieszkańców
- 8- Warunki do rozwoju przedsiębiorczości
- 9- Infrastruktura ochrony zdrowia
- 10- Inne

Rys. 3.1. Kierunki wsparcia lokalnych uwarunkowań rozwoju w ostatnich 10 latach

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

3.3. Identyfikacja przyszłych kierunków rozwoju obszarów wiejskich

W procesie realizacji zadań rozwoju lokalnego bardzo ważną umiejętnością jest zrozumienie zarówno dla zgłaszanych przez mieszkańców¹¹, a także dobrze rozpoznanych wcześniej potencjałów (uwarunkowań rozwoju). Etap zrozumienia poprzedza etap planowania i realizacji zdefiniowanych celów.

Badani, poproszeni zostali o wskazanie trzech wiodących dla nich działań w perspektywie 10 kolejnych lat. Nadal wiodące miejsce zajmują działania z zakresu modernizacji dróg. Z jednej strony można odbierać to jako rutynę, czy bezrefleksyjność, obraz staje się zgoła odmienny jeśli wiążemy to z cechami infrastruktury (np. kapitałochłonność, długowieczność, bryłowość itd.) oraz wiodącym znaczeniem infrastruktury transportowej dla zapewnienia spójności terytorialnej.

Kolejne i już mniej liczne wskazania respondentów odnoszą się do działań z zakresu zapewnienia infrastruktury ochrony środowiska, szczególnie z zakresu poprawy zaopatrzenia w wodę (szczególnie pitną, dobrej jakości), a także odprowadzania ścieków¹².

Trzecim kierunkiem są odnawialne źródła energii (OZE, 43%). Wiodącym uzasadnieniem podejmowanych działań w tym zakresie jest dążenie do ograniczenia wydatków bieżących w gminach, poprzez szukanie oszczędności w zakresie zużycia i kosztów energii elektrycznej. Wyrazem żywego zainteresowania pośród badanych tematem, są działania jednostek samorządowych służące integracji zainteresowanych środowisk, przyjęta forma działań to klastry energetyczne.

Elementem nowości pośród proponowanych (często już zapoczątkowanych) działań są zadania związane ze świadczeniem usług społecznych. Badani przywołują szeroki katalog usług, który zgodnie z założeniem dostępny będzie w centrach usług społecznych. Proponowane są działania z zakresu świetlic terapeutycznych, zajęć, warsztatów, czy domów dziennego pobytu dla seniorów. Warto dodać, że pojedyncze gminy planują realizację zadań z zakresu wzmocnienia integracji społecznej, wyłonienia liderów lokalnych dla celów pobudzenia kapitału społecznego do działania.

¹¹ Jest to niezwykle trudne wyzwanie, ze względu na heterogeniczność potrzeb i oczekiwań. W związku z tym realizowane wybory, mogą i bywają przyczyną konfliktów lokalnych.

¹² Uwaga skupiona będzie na miejscach, których mieszkańcy będą korzystać z przydomowych oczyszczalni ścieków. Z kolei w miejscach planowanych sieci, kontynuowane będą działania inwestycyjne. Ponadto należy uwzględnić problemy związane z zapewnieniem odpowiedniego ciśnienia woda, lub dostępu w ogóle. Problem ograniczonego dostępu do wody na obszarach wiejskich, głównie zgłaszany jest w sezonie letnim, kiedy użytkownicy sięgają po wodę w celu podlania ogrodu, czy trawnika.

3.4. Nowe uwarunkowania rozwoju

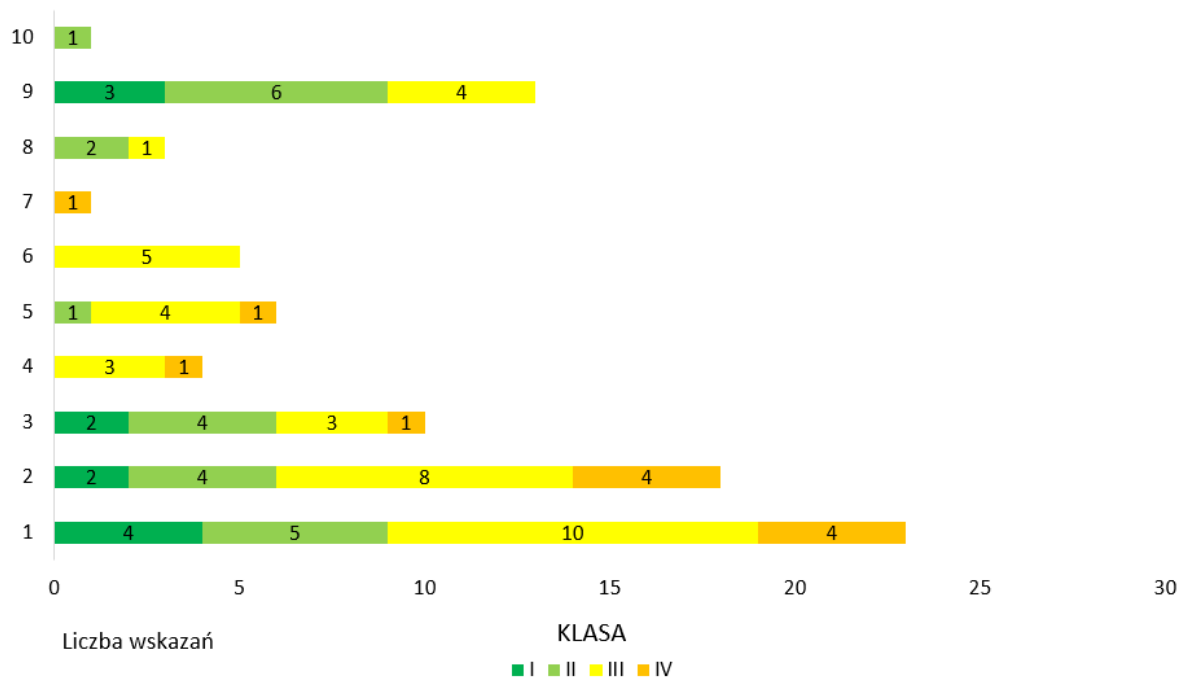
Zgodnie z otrzymanymi wynikami badań odnotowano pewną stałość realizowanych działań, natomiast otaczająca nas rzeczywistość, a nade wszystko zmiany w niej zachodzące cechuje wysoka dynamika. Zmiany te w ostatnich trzech latach wywołane zostały kryzysami: pandemii Covid-19, atakiem Rosji na Ukrainę, wraz ze skutkiem w postaci kryzysu uciążliwego i energetycznego. Zmiany te osadzone są w uniwersalnym wyzwaniu jakim są zadania związane z przeciwdziałaniem kryzysowi klimatycznemu.

Uwzględniając otoczenie bliższe, dalsze, a także globalne, zapytano badanych o ocenę dot. ważności wybranych kierunków/ priorytetów rozwoju. Dwa pierwsze powiązane są z kryzysem klimatycznym, w tym energetycznym i gospodarowaniem wodą.

Dla badanych OZE stanowią bardzo ważny (44%) lub ważny (50%) cel rozwoju. Pozostałe wskazania obecne były w gminach o niskim lub bardzo niskim poziomie rozwoju. Respondenci uzupełniająco podkreślali, że będzie to dla nich kontynuacja podjętych działań. Za podstawową przesłankę realizacji wyznaczonych celów uznają możliwość ograniczenia wydatków bieżących i przekazania ich na poczet zadań np. inwestycyjnych.

Innym ważnym zadaniem obecnym, szczególnym dla obszarów wiejskich wielkopolski są wyzwania związane z gospodarowaniem zasobami wody. Wyjątkowość znaczenia dla regionu jest pochodną uwarunkowań geograficznych obszarów Niziny Wielkopolskiej, gdzie obserwowany jest deficyt wody, zjawisko pustynnienia i erozji gleb. Zgodnie z otrzymanymi opiniami, odnotowano dość powszechną akceptację i zrozumienie dla tego wyzwania. Do wycofanych w tym obszarze należy podmioty klasy najniższej. Warto dodać, że respondenci przywoływali podczas rozmów przykłady wdrożonych dobrych praktyk i podejmowanych działań np. z zakresu gospodarowania wodą deszczową, czy małej retencji.

W przyszłości warto zastanowić się nad podjęciem działań promujących i wspierających dobre praktyki pośród wszystkich gmin, tak by możliwym było powszechne oddziaływanie w tym zakresie. Powstałe zaniedbania mogą się okazać w przyszłości trudne do nadrobienia, a powstałe zmiany nieodwracalne. Dlatego należy zadbać o możliwie dużą jednoczesność wdrażania podstawowych dobrych praktyk w tym zakresie.

Legenda

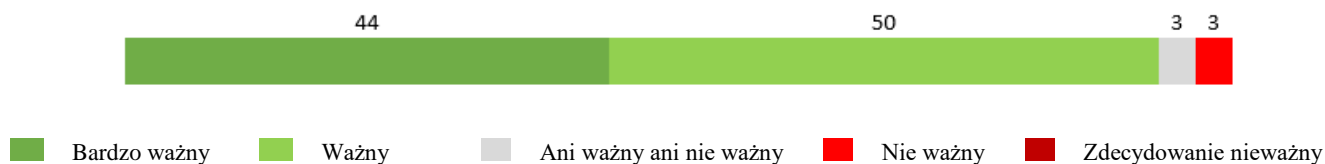
- 11- Stan dróg
- 12- Infrastruktura ochrony środowiska
- 13- Infrastruktura edukacyjna
- 14- Uwarunkowania dla rozwoju turystyki
- 15- Kultura
- 16- Sport
- 17- Inicjatywy i działania oddolne mieszkańców
- 18- Warunki do rozwoju przedsiębiorczości
- 19- Infrastruktura ochrony zdrowia
- 20- Inne

Rys. 3.2. Kierunki wsparcia lokalnych uwarunkowań rozwoju na najbliższe 10 lat

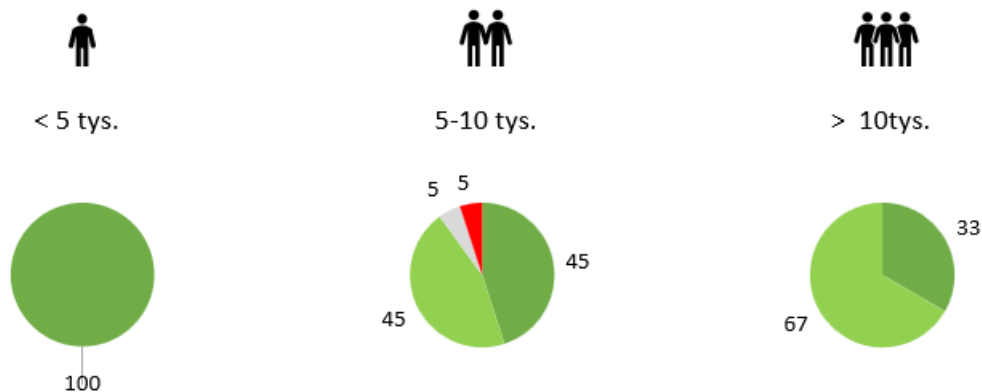
Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

Infografika 22. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. OZE (%)

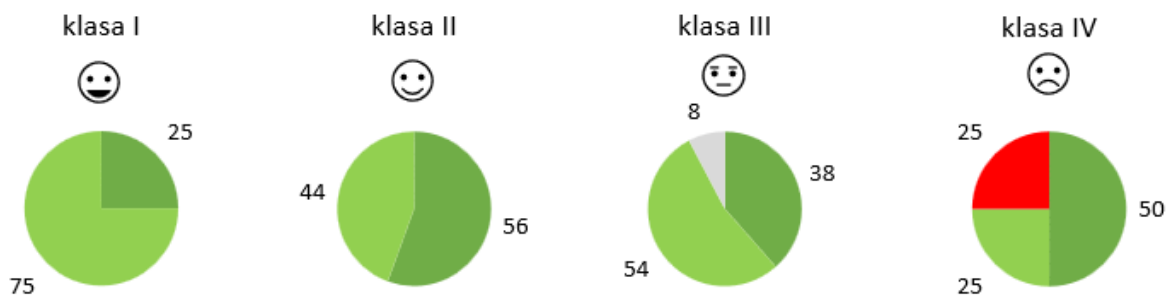
Ogółem

Liczba mieszkańców gminy

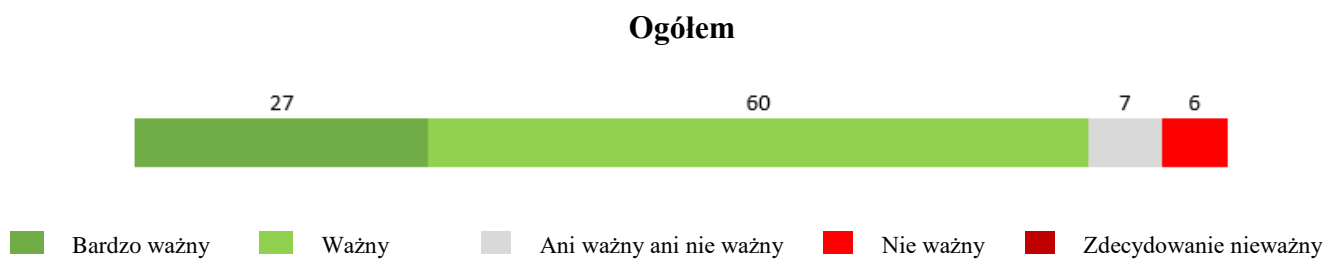

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

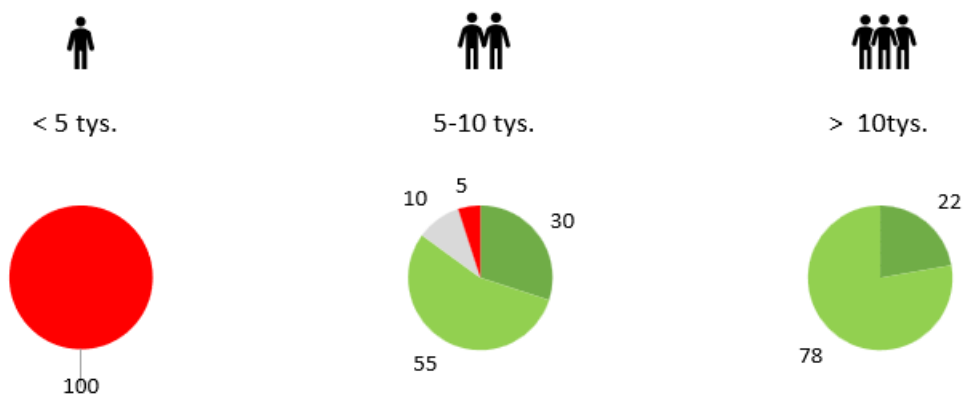

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

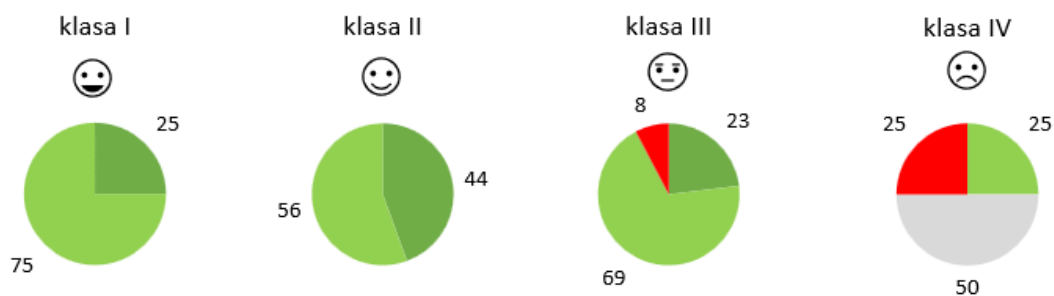
Infografika 23. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Działania na rzecz wody (%)

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

Kolejne proponowane trzy kierunki działań to wdrażanie koncepcji smart villege, wsparcie dla krótkich łańcuchów dostaw żywności oraz wzmocnienie działań na rzecz rozwoju agroturystyki.

Koncepcja smart village¹³ (inteligentna wieś), oznacza *społeczność mieszkająca na wsi, która wykorzystuje nowoczesne technologie w celu poprawy jakości i poziomu życia oraz zrównoważonego rozwoju. Społeczność, która na swoim terenie współpracuje i wspólnie decyduje o swoim rozwoju* (ksow.pl). Podejście to łączy ze sobą nowoczesne technologie i narzędzia dla polepszenia jakości życia, a także podniesienie standardu realizowanych usług publicznych, przy jednoczesnym lepszym wykorzystaniu zasobów z uwzględnieniem mniejszego oddziaływania na środowisko. Podejście to jest użyteczne dla budowy miejsc pracy oraz poprawy jakości życia. Promocja i wsparcie inteligentnych wsi jest istotnym działaniem w nowej perspektywie finansowanej.

Zgodnie z otrzymanymi wynikami badań przez blisko 70% badanych nie jest ona zupełnie uwzględniana jako priorytet działań, dla pozostałych jest raczej mglistą koncepcją, trudno definiowalną i niezrozumiałą. Ciekawym wnioskiem jest fakt, że zainteresowanie wzbudza pośród najmniejszych jednostek i jednocześnie pośród gmin klasy najslabiej rozwiniętej. Badani przywoływali możliwość skorzystania z dofinansowania przedsięwzięć w ramach Lokalnych Strategii Rozwoju wdrażanych przez Lokalne Grupy Działania, przy czym nie sięgano po taką możliwość, uzasadniając ten fakt niedostrzeganiem realnych korzyści z niej płynących. Podsumowując należy wzmocnić działania służące popularyzacji, a przede wszystkim edukacji w tym zakresie, by upowszechnić możliwości płynące ze stosowania koncepcji inteligentnych wiosek, przełamując jednocześnie mentalne bariery wejścia.

„Krótki łańcuch dostaw” zgodnie z definicją określoną w Rozporządzeniu w sprawie rozwoju obszarów wiejskich (1305/2013), oznacza łańcuch dostaw z udziałem ograniczonej liczby podmiotów gospodarczych, zobowiązujących się do współpracy, lokalnego rozwoju gospodarczego, połączonych bliskimi relacjami geograficznymi i społecznymi pomiędzy producentami, przetwórcami i konsumentami (Sałata 2020, s. 4). Z kolei krótki łańcuch dostaw żywności polega na tak zorganizowanej dystrybucji i sprzedaży w wymiarze relacji producenta żywności i konsumenta, który ją spożywa.

Biorąc pod uwagę znaczenie KŁŻ dla rozwoju obszarów wiejskich, który może z powodzeniem być czynnikiem rozwoju lokalnego, przy jednoczesnym obciążeniu prawno-administracyjnym, znaczące dla powodzenia działań może być pozytywne zaangażowanie

¹³ Założenia koncepcyjne wraz z wynikami badań zawiera książka *Koncepcja smart villages. Przykłady z Polski* (Kalinowski i inni 2021).

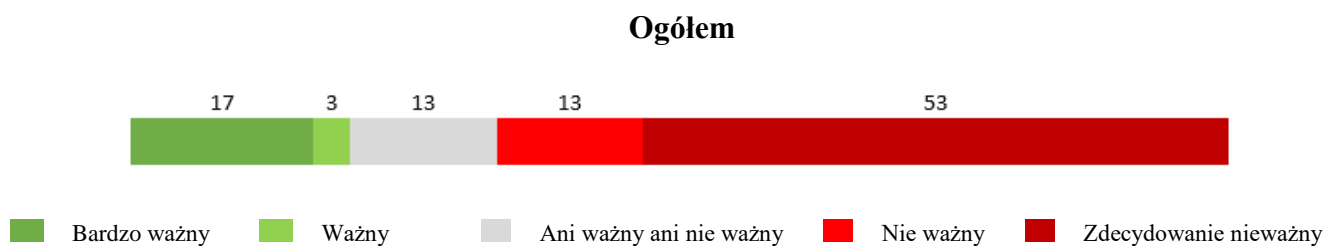
samorządu lokalnego. Badania postrzegają kierunek rozwoju, jako ustawowy obowiązek zapewnienia miejsc sprzedaży bezpośredniej, po wtóre traktują jako inicjatywę prywatną pozostającą tylko i wyłącznie w zakresie samych rolników, nie upatrując tym samym w działaniu swojej udziału (roli). Drugi wniosek płynący od badanych to brak możliwości udziału w KŁŻ ze względu na charakter prowadzonej produkcji rolniczej (masowa) przez producentów, zatem pomimo stwarzania warunków instytucjonalnych, kanał nie ma możliwości zaistnienia. Inny wniosek to funkcjonowanie KŁŻ w szarej strefie, przepływ informacji o producencie i sprzedaży pozostaje w ramach marketingu szeptanego o zróżnicowanym zasięgu geograficznym.

Zgodnie z otrzymanymi wynikami badań tylko co piąty badany uznaje ważność wdrożenia wsparcia, czy też kreacji impulsów dla budowy i inicjacji KŁŻ. Zainteresowanie to obecne jest wśród jednostek małych i o niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Pozostali to podmioty niezdecydowane, albo kierunek ten nie jest przedmiotem ich zainteresowań.

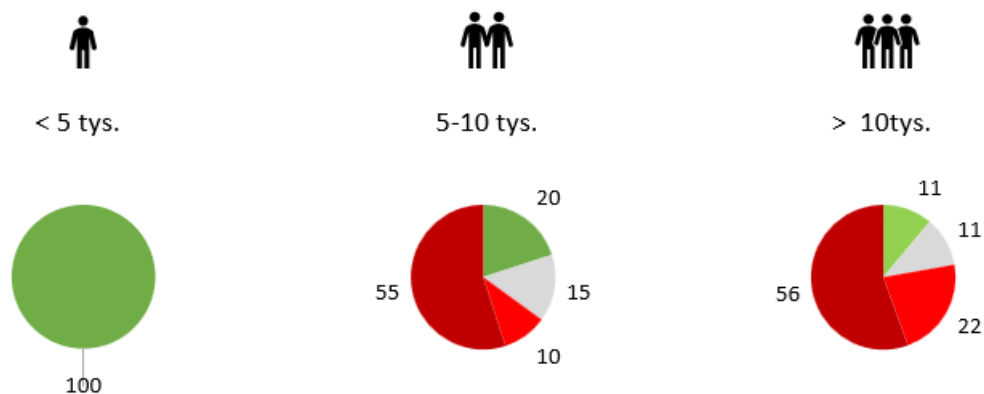
Kolejny kierunek związany jest z możliwością dywersyfikacji dochodów rolników, mianowicie zapytano o działania służące wzmocnieniu agroturystyki. Rozmówcy kierunek ten określają jako „inicjatywę prywatną”, dostrzegają stabilność liczby gospodarstw świadczących usługi, przy jednoczesnym wyodrębnieniu gospodarstw schyłkowych i niedoinwestowanych, a z drugiej rozwijających się, które cieszą się zainteresowaniem stałych klientów. Badani deklaruje budowę elementów małej infrastruktury i ścieżek pieszo-rowerowych, zaś nie deklaruje szczególnej promocji tej gałęzi turystyki.

Zgodnie z otrzymanymi wynikami badań w gminach o najwyższym poziomie rozwoju nie planowano działań w zakresie agroturystyki, największym zainteresowaniem kierunek cieszył się w jednostkach małych i o niskim poziomie rozwoju (Infografika 26). Zainteresowanie to należy rozpatrywać kontekstowo z uwzględnieniem uwarunkowań przyrodniczych dla rozwoju turystyki, a także atrakcyjności formy dywersyfikacji dochodów. W przypadku braku alternatywy, może kierunek ten jest jedynym dla poprawy sytuacji finansowej gospodarstwa domowego.

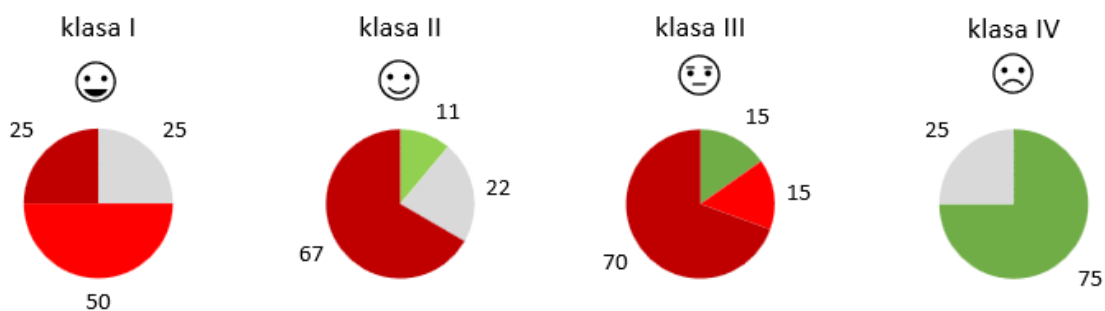
Infografika 24. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Koncepcja smart village (%)

Liczba mieszkańców gminy

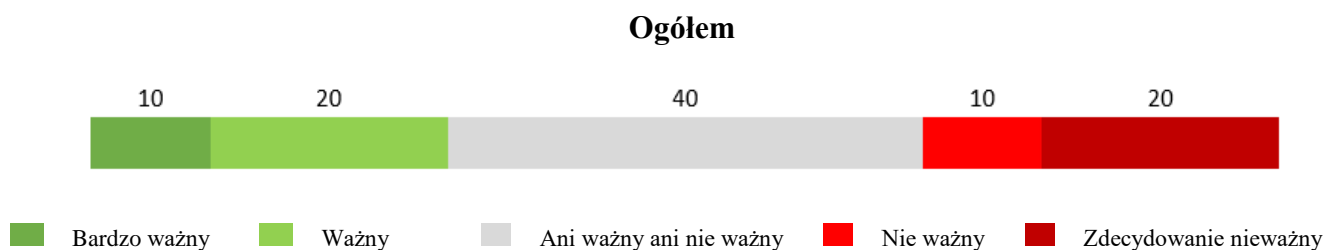

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

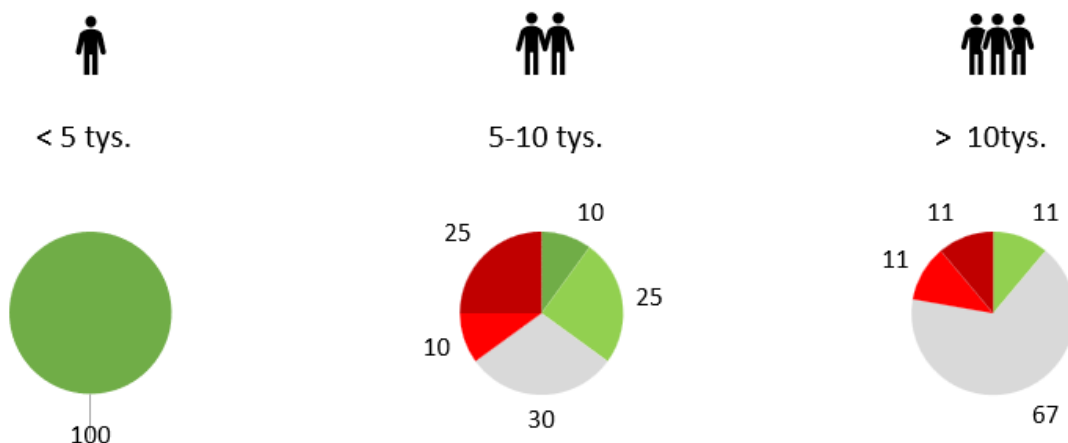

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

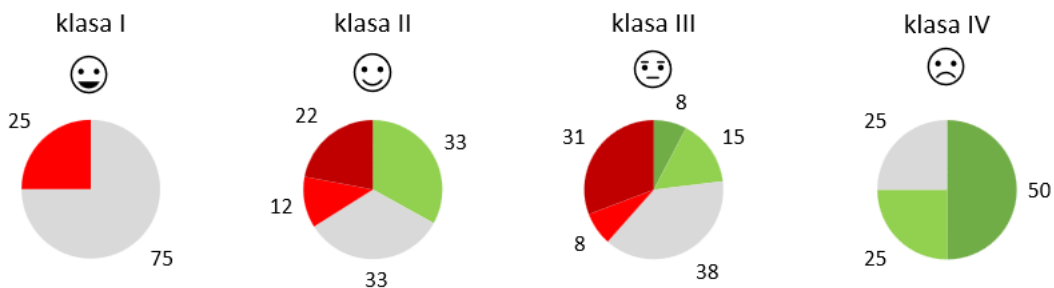
Infografika 25. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Krótkie łańcuchy dostaw żywności(%)

Liczba mieszkańców gminy

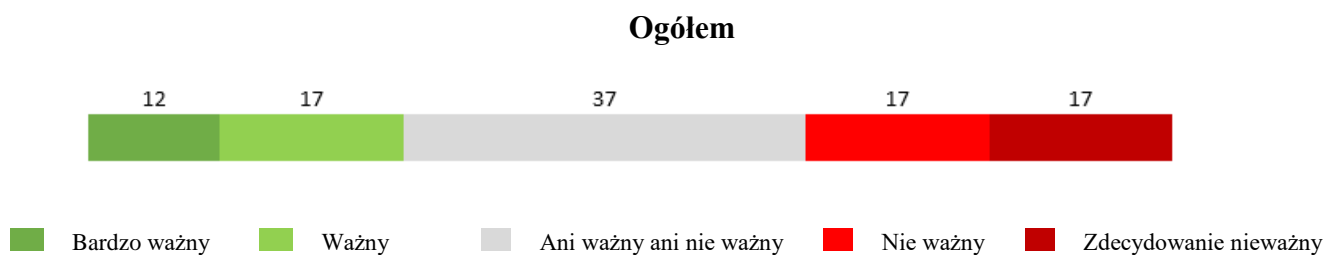

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

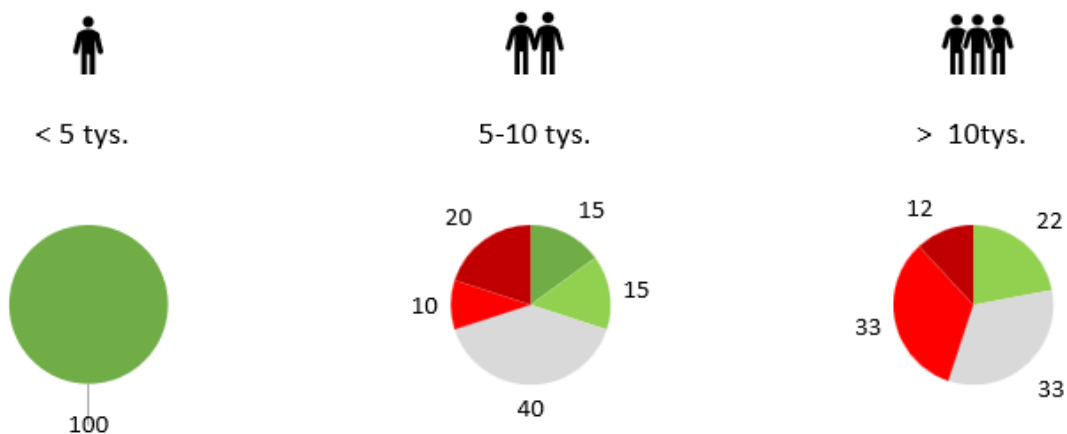

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

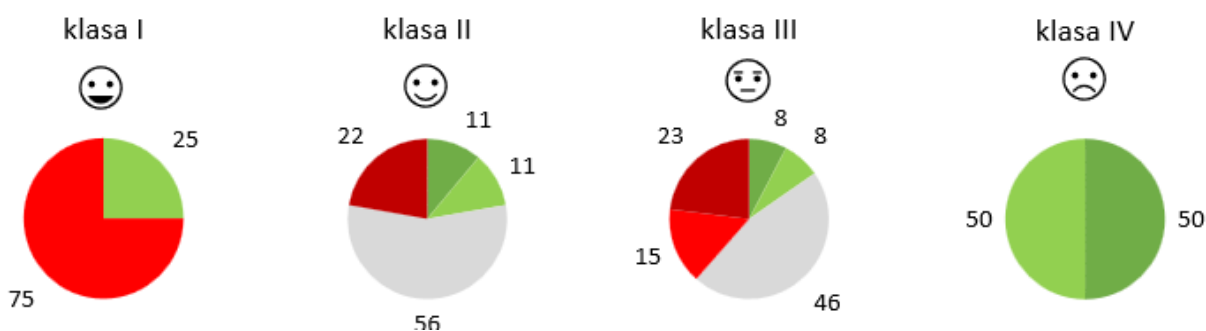
Infografika 26. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Agroturystyka (%)

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

W dalszej kolejności zapytano o kierunki działań, które są wyzwaniem codzienności z jednej strony, a z drugiej wymagają budowy pewnej wrażliwości społecznej (wywołania oczekiwanych postaw członków wspólnoty lokalnej), która istotnie wpływa na sukces w tym zakresie. Wytyczone kierunki do działania z zakresu: edukacji ekologicznej, wsparcia osób starszych (odpowiedź na wyzwania starzejącego się społeczeństwa), wzmocnień edukacyjnych dla dzieci, a także wzmocnienia procesu partycypacji poprzez wspieranie inicjatyw oddolnych, organizacji pozarządowych i działań służących budowie społeczeństwa obywatelskiego.

Edukacja ekologiczna w opinii rozmówców realizowana jest poprzez wychowanie przedszkolne i edukację realizowaną w szkole. Z inicjatyw podejmowanych przez gminy o charakterze kompleksowym, wskazano na „Program Czyste Powietrze- Stop Smog”, który wymaga od beneficjentów realizacji działań wielokierunkowych z zakresu edukacji ekologicznej, co też jest czynione. Gros podejmowanych działań bezpośrednio koresponduje z selektywną zbiórką odpadów. Realizowane są w tym zakresie akcje o charakterze informacyjno-promocyjnym. Dla wszystkich badanych edukacja ekologiczna stanowi kierunek o znaczeniu ważnym lub bardzo ważnym (Infografika 27).

Priorytety działania na rzecz osób starszych oraz wspieranie rozwoju dzieci na różnych płaszczyznach, oba wynikają z sytuacji demograficznej. Proces właściwego starzenia się Polski, w tym obszarów wiejskich, mimo, że odroczone początkowo w czasie, stał się zadaniem wielowymiarowym dla władz lokalnych. Wynika to z wielości relacji, sprzężeń, powiązań przenikających się na wzajem w różnych obszarach naszego życia. Porządkując po krótko możemy wyłonić poniższe zakresy:

- wydłużenie średniego czasu trwania życia w związku z tym wzrasta udział osób starszych w społeczeństwo, przybiera to dodatkowo na sile w związku z ujemnym przyrostem naturalnym;
- wzrost zapotrzebowania na usługi dla osób starszych, m.in.: opieka medyczna, zajęcia terapeutyczne i rozwijające, dostępność transportowa, domy pobytu dziennego, domy stałego pobytu, usługi opiekuńcze, ośrodki wsparcia dedykowanego i szereg innych, opieka psychologiczna i psychiatryczna w kontekście samotności i poczucia marginalizacji, albo zbędności;
- atomizacja rodzin poprzez migracje zarobkowe młodych ze wsi do miast, naturalne przeniesienie ciężaru opieki z rodzinnej na instytucjonalną. Dalsze konsekwencje to wykluczenie z mobilności, ze względu na brak samochodu i jednoczesny brak transportu publicznego. Konieczność animacji czasu wolnego ze względu na fakt, że tradycyjne związki dziadków wobec wnuków istotnie się zmienił, w tym pomoc przy

opiece nad wnukami. Jednocześnie seniorzy pozostają dłużej aktywni zawodowo i na innych polach również.

Badani deklarowali, że obecnie podejmują szereg działań przede wszystkim z zakresu animacji czasu wolnego, integracji osób starszych, pozostałe działania skupiają się na pomocy instytucjonalnej w ramach ośrodków pomocy społecznej. Pojedyncze podmioty podjęły działania o charakterze przygotowawczym z zakresu świadczenia usług kompleksowych wobec seniorów. Zdecydowana większość badanych (93%) uznaje priorytet za bardzo ważny lub ważny. W każdym podmiocie planuje się realizację zadań służących wsparciu osób starszych (Infografika 28).

Atrakcyjność zamieszkania na obszarach wiejskich przez ludzi młodych oceniana jest pod względem stanu wyposażenia w infrastrukturę edukacyjną, sportową, a także kulturalną (w tym oferta zajęć dodatkowych w szkołach lub ośrodku kultury). Po drugie szkoły wiejskie, szkoły w małych miastach wypadają zdecydowanie słabiej w rankingu jakości edukacji w relacji do uzyskiwanych wyników przez uczniów z dużych ośrodków miejskich. Zatem oddziaływanie na kompleksowe wsparcie dzieci młodszych, uczniów pełni istotną rolę w procesie rozwoju lokalnego, poprzez zachęty do zamieszkania dla nowych mieszkańców, z kolei dla pozostałych może stanowić istotny argument do dalszego życia na wsi.

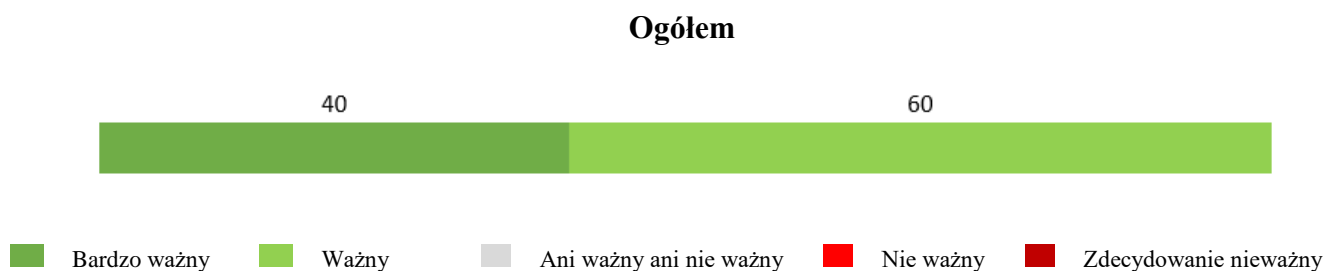
Podjęcie działań w zakresie wsparcia dzieci jako przyszły kierunek rozwoju obecne jest we wszystkich badanych podmiotach, zmienna pozostaje tylko nadana ranga ważności. Rozmówcy zadania te będą realizować przede wszystkim w przedszkolach i szkołach, a także w domach kultury, dodatkowo w ramach inicjatyw podejmowanych przez organizacje pozarządowe.

Przesłanką do rozpoznania ważności priorytetu: Działania na rzecz inicjatyw oddolnych (Zwiększenia partycypacji mieszkańców), było Jednym z wiodących uwarunkowań wdrażania z powodzeniem koncepcji zrównoważonego rozwoju dostrzeganym zarówno w dyskursie naukowym, jak i w dokumentach strategicznych (Lokalna Agenda na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030) jest partycypacja społeczna. Działania na rzecz inicjatyw wspólnotowych i współpracy mieszkańców są jednym z celów Strategii Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2030r.

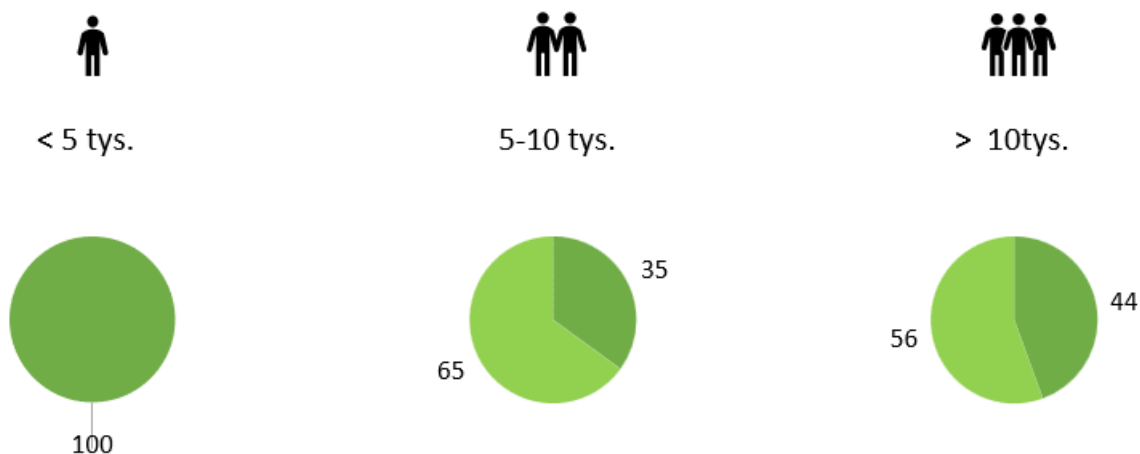
Badani z różnym entuzjazmem podchodzą do wspierania inicjatyw oddolnych, a także do współpracy z organizacjami pozarządowymi. Mimo to działalność organizacji tj. KGW, OSP, lokalne zespoły sportowe, czy inne stowarzyszenia postrzegane są jako wiodące dla pobudzenia współpracy mieszkańców poprzez licznie podejmowane działania. Impulsem do intensywnej współpracy mieszkańców są konflikty lokalne lub działania służące obronie

ważnych interesów społeczności (np. lobbowanie na rzecz budowy obwodnicy). Optimistyczny jest fakt, że każdy z podmiotów zakłada uwzględnienie kierunku w przyszłych celach rozwoju lokalnego (w najbliższych 10 latach) (Infografika 30).

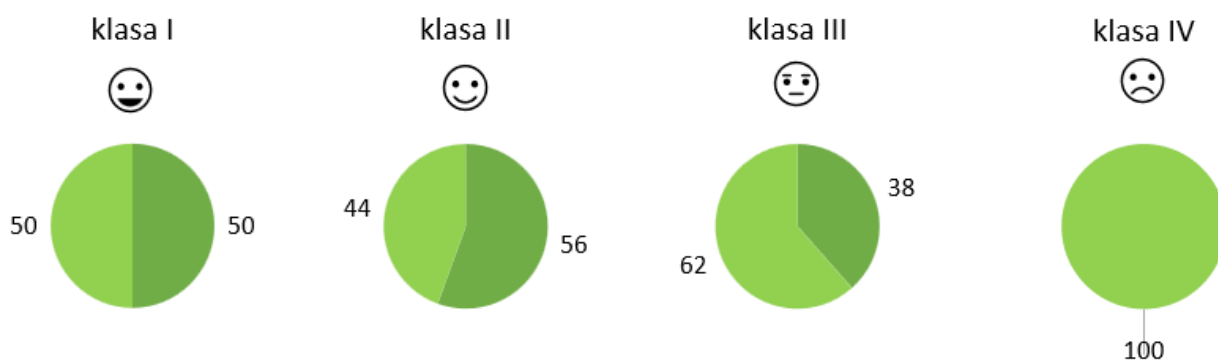
Infografika 27. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Edukacja ekologiczna (%).

Liczba mieszkańców gminy

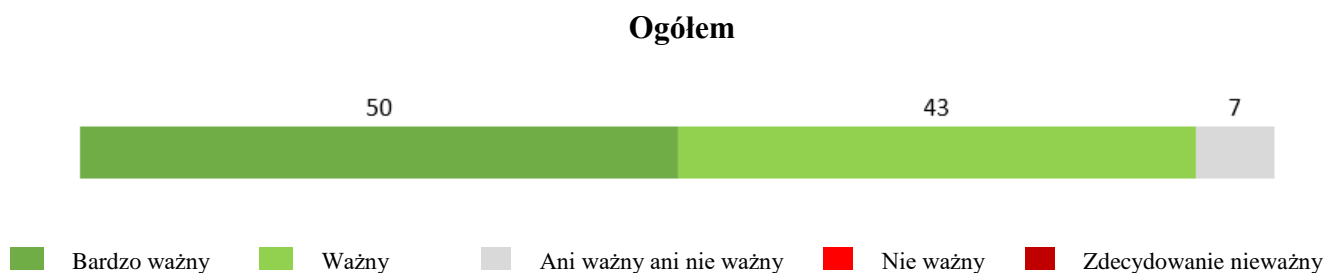

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

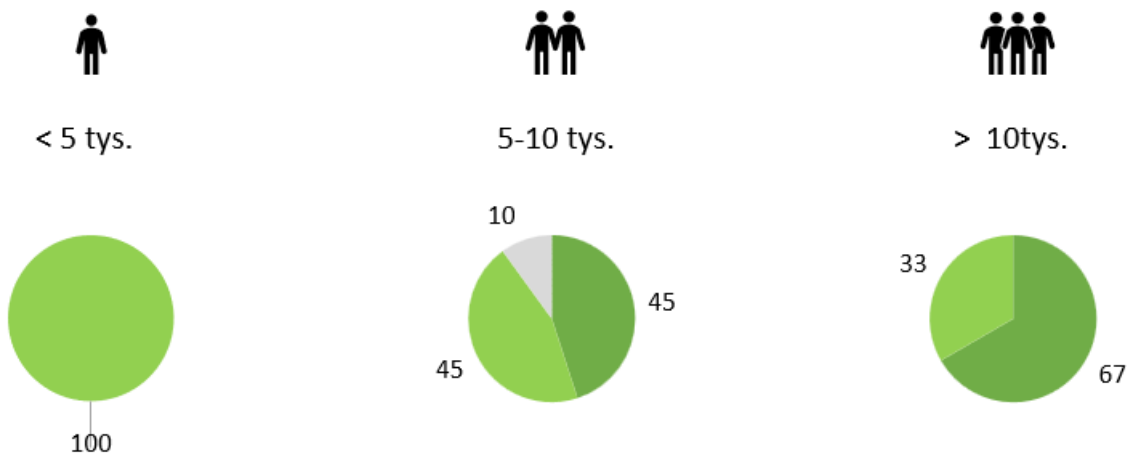

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

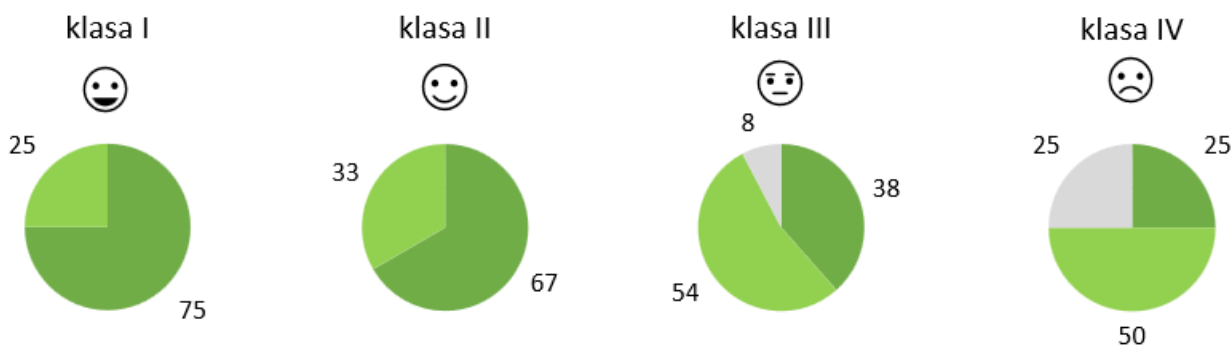
Infografika 28. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Działania na rzecz osób starszych (%)

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

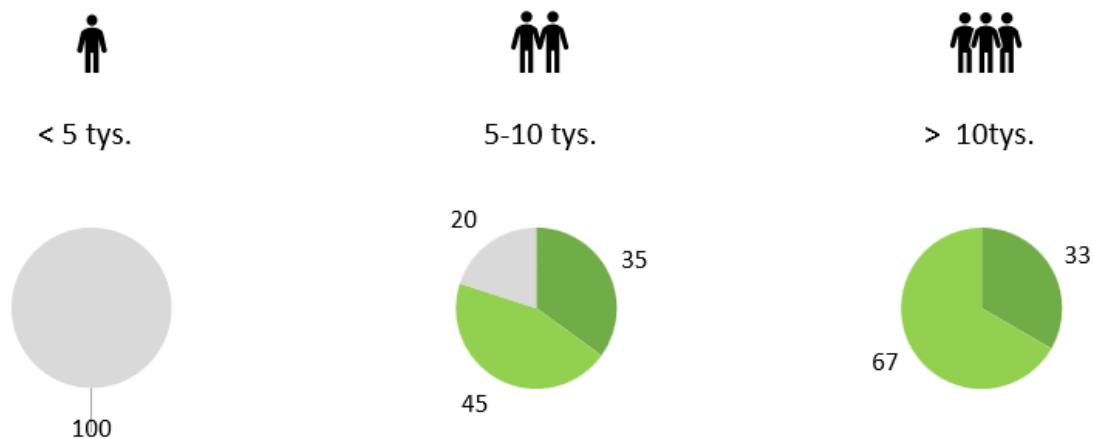
Infografika 29. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Działania na rzecz rozwoju dzieci (dedykowane) wyrównywanie szans rozwojowych (%).

Ogółem

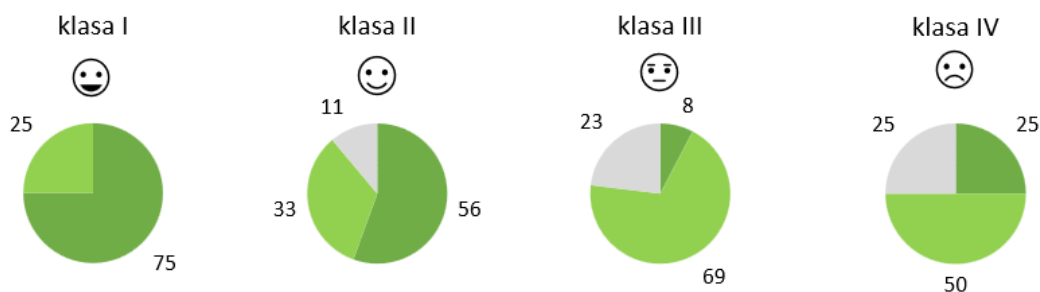

■ Bardzo ważny
 ■ Ważny
 ■ Ani ważny ani nie ważny
 ■ Nie ważny
 ■ Zdecydowanie nieważny

Liczba mieszkańców gminy

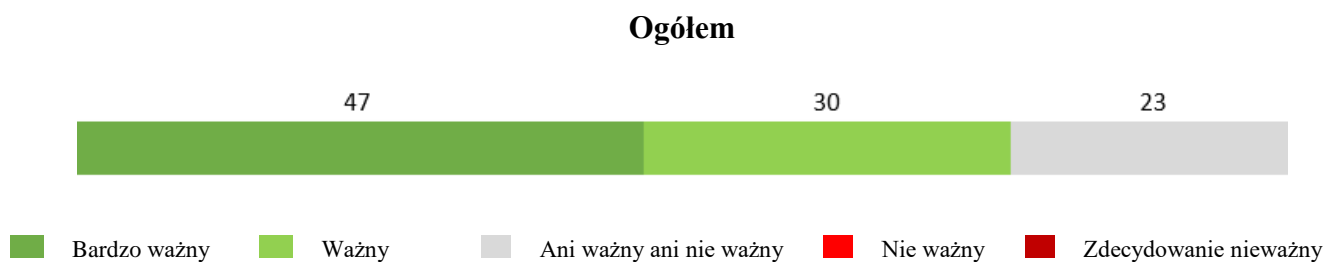

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

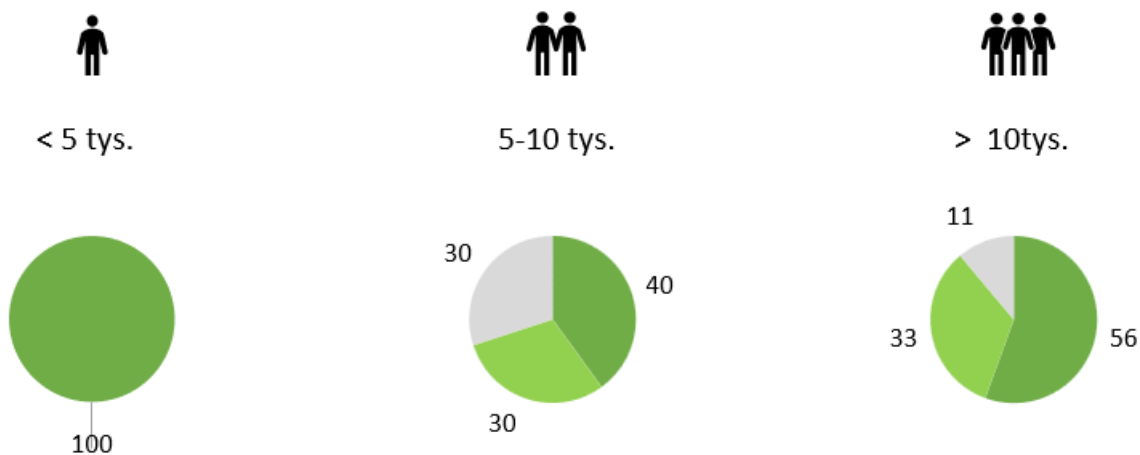

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

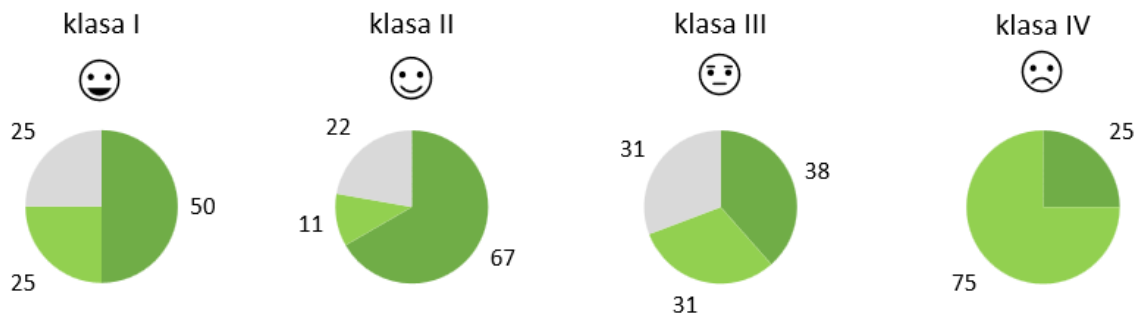
Infografika 30. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Działania na rzecz inicjatyw oddolnych (Zwiększenia partycypacji mieszkańców) (%).

Liczba mieszkańców gminy

Rozwój społeczno-gospodarczy gminy w 2019r.

Źródło: Opracowanie własne Natalia Bartkowiak-Bakun, N=30.

Wnioski i rekomendacje

Przeprowadzone badania pozwoliły na sformułowanie wniosków, będących wynikami syntezy zrealizowanych badań, a także na zaproponowanie rekomendacji.

1. Obszary wiejskie województwa wielkopolskiego są istotnie zróżnicowane pod względem posiadanego potencjału do rozwoju lokalnego. Różnicujące uwarunkowania mają charakter trwały (dość niezmienny), należą do nich: renta położenia (w tym dostępność przestrzenna) i atrakcyjność turystyczna, które wpływają na stan wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, stan finansów lokalnych. Obserwujemy w tym zakresie liczne sprzężenia zwrotne.
2. Zgodnie z zebranymi opiniami występuje zgodność między dotychczas realizowanymi kierunkami rozwoju lokalnego i oceną stanu uwarunkowań. Zakresy dostrzeganych zmian to przede wszystkim infrastruktura: drogowa, wodno-kanalizacyjna, edukacyjna i sportowa.
3. Oczekiwanym kierunkiem wyznaczonym przez podmioty lokalne jest dalsze wsparcie inwestycji w obszarach tj. infrastruktura drogowa, sieci wodociągowe i kanalizacyjne. Spośród nowych wyzwań wytyczonych na najbliższą dekadę, wskazano: inwestycje w OZE, termomodernizacje budynków użyteczności publicznej, zatem dalsze działania służące wzmocnieniu bezpieczeństwa energetycznego podmiotu.
4. Zgodnie z opiniami badanych spośród proponowanych kierunków największą aprobatę wzbudziły kolejno: działania z zakresu: OZE, aktywności na rzecz polityki senioralnej, podejmowanie działań służących wzmocnieniu partycypacji społecznej. Aprobaty i zrozumienia zasadności podejmowanych działań nie wzbudziły agroturystyka, krótkie łańcuchy dostaw żywności, a także smart village. Niewielkim zainteresowaniem cieszą się działania pomostowe (tj. łączące rozwój lokalny z rozwojem obszarów wiejskich), gdzie istotna rolą może być udziałem podmiotów lokalnych (gmin). Przeciętny poziom zainteresowania wyrażono wobec działań na rzecz partycypacji społecznej.

Rekomendacje

1. Barię w procesie realizacji nowych kierunków rozwoju obszarów wiejskich, szczególnie smart village, czy wsparcie krótkich łańcuchów dostaw, jest brak znajomości koncepcji lub niedostrzeżenie w niej szans dla rozwoju. Zasadnym zatem jest podjęcie działań służących promowaniu i wyjaśnianiu roli samorządu w przywołanych kierunkach, wraz z przedstawieniem korzyści z nich płynących.

2. Badani dostrzegli zasadność podjęcia działań w zakresie polityki senioralnej. Poziom rozumienia wyzwań jest istotnie zróżnicowany. Dlatego należy podjąć powszechne działania edukacyjne dla celów budowy lokalnego modelu polityki senioralnej. Model powinien być dostosowany do gmin, tak w wymiarze możliwości realizacji, a także procesów zaawansowania procesów starzenia się.
3. Obszarem wymagającym działań na rzecz zrozumienia zasadności i ważności kierunku są działania na rzecz poprawy kapitału społecznego, w szczególności podejmowania działań oddolnych i uczestniczenia w procesie decyzyjnym. Zasadnym jest upowszechnianie dobrych praktyk w przytoczonym zakresie dla zebrania pozytywnych skutków podejmowanych działań.
4. W procesie oceny aplikacji projektowej, warto uwzględnić kryteria weryfikujące spójność, komplementarność i synergię proponowanych przedsięwzięć. Kompleksowe rozpatrywanie wniosków mogłoby wydatnie ograniczyć działania spontaniczne (ad hoc) i nieprzemyślane, na rzeczy wykonania przedsięwzięć spełniających wyżej przywołane kryteria.

Głosy w dyskusji

Głos pozarządowy

Wywiad z Panią Sylwią Jakubowską przewodniczącą Koła Gospodyń Wiejskich w Starej Krobi

1. Jakie główne zmiany dostrzega Pani w ostatnich pięciu latach działalności organizacji?

Rolę przewodniczącej KGW pełnię od 2018 roku i rzeczywiście przez ten czas zauważam zmiany w organizacji. Proszę pamiętać, że w tym czasie przechodziliśmy pandemię Covid-19, potem pojawił się konflikt na Ukrainie. Był to dla nas wszystkich bardzo trudny czas. Wiele spośród nas straciło najbliższych członków rodziny. Zmiany.. tak, bardzo duże zaangażowanie członkiń do działania, do spotkań. Dodatkowo dotacje, które otrzymujemy z ARiMR pomagają nam w realizacji wielu inicjatyw.

Ostatni czas spróbuję ocenić z perspektywy bilansu plusów i minusów.

Spośród plusów wyróżniam:

- mamy możliwość spotykania się dzięki realizacji wielu projektów;*
- stworzyłyśmy miejsce wymiany doświadczeń i wzajemnego wsparcia;*
- nasza działalność jest pretekstem do wyjścia z domu, której towarzyszy myśl, że ktoś na mnie czeka;*
- pomagamy w realizacji marzeń poprzez organizację wycieczek, wspólnych wyjazdów;*
- owoce naszej pracy są widoczne i doceniane podczas organizowanych wydarzeń;*
- nasze działania dostrzegane są przez innych, m.in. poprzez liczne zaproszenia.*

Spośród minusów wyróżniam:

- Ograniczoność czasu. Pomysłów mamy wiele, ale każda z nas ma życie prywatne i zawodowe. Każdy pomysł wymaga zaangażowania i czasu. To stanowi dla pewne ograniczenie.*
- Wielość zdań. Praca w grupie też ma swoje minusy, bo każda z nas może mieć inną wizję na dany pomysł, mimo to należy wybrać jeden.*

2. Czy dostrzega Pani oczekiwania mieszkańców stawiane wobec organizacji?

Myszę, że kluczowe znaczenie ma integracja mieszkańców. Każda organizowana inicjatywa zawsze spotyka się z szerokim i pozytywnym odzewem wśród mieszkańców. Spośród organizowanych wydarzeń, wyróżniamy dedykowane działania na rzecz wybranych grup np. kobiety, seniorzy i dzieci, którym towarzyszą wydarzenia mające za zadanie integrację

międzypokoleniową. Dziś wszyscy jesteśmy zabiegani i czasem trudno znaleźć czas żeby odwiedzić rodziców, nawet mieszkających w tej samej miejscowości. Dlatego organizacja wydarzeń kierowanych dla wszystkich mieszkańców wsi jest z pewnością priorytetem dla nas, dla naszej organizacji.

3. Jakie oczekiwania mają członkinie wobec Koła?

Członkinie na bieżąco zgłaszają swoje pomysły, oczekiwania, które staramy się w miarę możliwości realizować. W kalendarzu całorocznym mamy wydarzenia, które wpisane są na stałe np. dzień kobiet, dożynki. Co roku organizujemy wycieczki jednodniowe w inne części kraju. Podczas ubiegłorocznego wyjazdu nad morze, jedna z Pań bardzo dziękowała, że mogła dzięki nam zobaczyć morze po raz pierwszy. Był to dla mnie moment, którego chyba nigdy w życiu nie zapomnę. Do dziś łezka kręci się w oku kiedy o tym pomyślę. Bardzo miłe są momenty kiedy Panie dopytują o kolejne nasze pomysły.

4. Jak Pani widzi rolę KGW za 5 lat?

Wydawało by się, że teraz jest pięknie i nic nie wymaga poprawek. Podczas obserwacji działalności KGW (moja mama była przewodniczącą wiele lat) wiem, że rola Koła się zmienia. Nasze mamy uczestniczyły w zupełnie innych inicjatywach organizowanych dla członkiń np. kursach gotowania, szycia. Dziś nie ma potrzeby organizowania takich kursów. Pięć lat to nie jest długi czas więc trudno mi ocenić czy nasza rola zostanie taka sama czy też się bardzo zmieni.

5. Czy widzi Pani miejsce do działań na rzecz dzieci i osób starszych w organizacji?

Oczywiście, że tak. Pamiętajmy, że to nasze mamy, babcie dawały nam przykłady działań, którymi się kierujemy. Nasze koło ma ponad 60-letnią tradycję i należy pamiętać o tym, że nie zawsze członkinie miały warunki do działania. Pamiętam czasy, gdzie nasze mamy jechały do Kalisza po pomarańcza do paczek z okazji Mikołaja, żeby mógł zawitać u dzieci ze Starej Krobi. Myślę, że działały one w zdecydowanie trudniejszych czasach niż nam przyszło działać. Jednak Mikołaj do Starej Krobi, do dzieci zawsze przybywa (nawet w czasie pandemii). Nie wyobrażam sobie żeby nie przekazać naszym dzieciom naszych pomysłów, przykładów działań. Tylko dzięki realizacji wspólnych inicjatyw możemy kontynuować to, co ważne dla nas wszystkich.

6. Jednym z najważniejszych wyzwań XXI wieku są zmiany klimatu. Proszę o informację, czy i jakie działania podejmujecie Pani w ramach organizacji?

Podjęwane przez nas działania wpisane są w tradycje miejsca w którym żyjemy – Biskupizny. Każdy z mieszkańców podchodzi z dużą dbałością do otoczenia w którym żyje, a także środowiska przyrodniczego naszej gminy. Podjęujemy liczne inicjatywy związane z sadzeniem drzew wzdłuż polnych dróg, jeśli jest potrzeba to wspólnie sprzątamy naszą przestrzeń publiczną. W domach z dużą starannością dba się o segregację odpadów, a także niemarnowanie żywności. Zdecydowana większość Pań posiada ogródki przydomowe, trud i czas włożony od zasiań do zbiorów, nie pozwala na zmarnowanie zebranych owoców czy warzyw. Często wymieniamy się przepisami, by właściwie i smacznie przetwarzać zebrane plony. Myślę, że tradycja i zwyczaje Biskupizny mają w tym zakresie istotne znaczenie.

Głos naukowy

W dniu 24.10.2023r. na Uniwersytecie Przyrodniczym w Poznaniu, odbyło się Seminarium naukowe w ramach realizowanej operacji, którego celem było przedstawienie wyników badań z uwzględnieniem zastosowanych metod. Podczas seminarium zebrano eksperckie opinie w zakresie wyników badań, a także wyznaczono kierunki i rekomendacje dla przyszłych badań w obszarze rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich. Zebrane opinie przede wszystkim odnosiły się do oceny uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego, zachodzących zmian ze szczególnym uwzględnieniem zmian wywołanych kryzysami.

1. W procesie planowania strategicznego, kluczowe znaczenie ma potencjał instytucjonalny w postaci wykwalifikowanej kadry, czynnik ten może mieć kluczowe znaczenie dla podejmowania nowych kierunków rozwoju, czy przyjmowania nieoczywistych rozwiązań lub pomysłów.
2. Pozytywnie oceniono zmiany zachodzące na obszarach wiejskich. Podkreślono fakt, że proces rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego ma charakter powszechny, przy czym nowe kierunki rozwoju nie znajdują zrozumienia. W związku z tym należy podjąć działania służące promocji i informacji nowych form rozwoju np. smart village.
3. Wyznaczono przyszłe kierunki badań, które powinny być rozszerzone o innych interesariuszy, tak by możliwym było pełne rozpoznanie zachodzących zmian na obszarach wiejskich z poziomu ich mieszkańców. Jednocześnie przyznając, że uchwycenie zmian zachodzących we wspólnotach wymaga kontynuacji badań.

Spis tabel

Tabela 1.1. Zestawienie realizowanych zadań wraz z metodą badań..... 7

Spis rysunków i infografik

<i>Rys. 1.2. Schemat postępowania badawczego</i>	7
<i>Rys. 2.1. Poziom uwarunkowań dla rozwoju rolnictwa i działalności pozarolniczej</i>	12
<i>Rys. 2.2. Poziom uwarunkowań dla rozwoju turystyki wiejskiej</i>	13
<i>Rys. 2.4. Poziom infrastruktury społecznej na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2019 roku</i>	17
<i>Rys. 2.5. Poziom kapitału ludzkiego na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w 2019 roku</i>	19
<i>Rys. 2.6. Klasy poziomu sytuacji finansowej badanych gmin</i>	21
<i>Rys. 2.7. Mapa rozkładu przestrzennego rozwoju obszarów wiejskich pomiar syntetyczny</i> ...	23
<i>Infografika 1. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Atrakcyjność zamieszkania na wsi (gminie)</i>	26
<i>Infografika 2. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Warunki prowadzenia działalności gospodarczej w gminie</i>	28
<i>Infografika 3. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Sytuacja na rynku pracy w gminie</i>	30
<i>Infografika 4. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Stan środowiska przyrodniczego w gminie</i>	32
<i>Infografika 5. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Stan infrastruktury ochrony środowiska</i>	33
<i>Infografika 6. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Stan infrastruktury drogowej w gminie</i>	35
<i>Infografika 7. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Dostępność komunikacyjna gminy</i>	36
<i>Infografika 8. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Komunikacja publiczną w gminie</i>	37
<i>Infografika 9. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Sytuacja rolników w gminie</i>	39
<i>Infografika 10. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Dostęp do służby zdrowia w gminie</i>	42
<i>Infografika 11. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Dostęp do kultury (domów kultury, bibliotek) w gminie</i>	43

<i>Infografika 12. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Dostęp do infrastruktury sportowej.....</i>	<i>44</i>
<i>Infografika 13. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Dostęp do edukacji w gminie.....</i>	<i>45</i>
<i>Infografika 14. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Sytuacja finansów lokalnych w gminie.....</i>	<i>47</i>
<i>Infografika 15. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Aktywność w pozyskiwaniu środków zewnętrznych przez władz lokalne w gminie.....</i>	<i>48</i>
<i>Infografika 16. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Aktywność władz lokalnych we współpracy z innymi samorządami.</i>	<i>50</i>
<i>Infografika 17. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego Aktywność władz lokalnych we współpracy z przedsiębiorcami.</i>	<i>51</i>
<i>Infografika 18. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Aktywność władz lokalnych we współpracy z organizacjami pozarządowymi.</i>	<i>52</i>
<i>Infografika 19. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Uwarunkowania dla rozwoju turystyki.....</i>	<i>54</i>
<i>Infografika 20. Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Aktywność mieszkańców w podejmowaniu działań wspólnotowych?</i>	<i>56</i>
<i>Infografika 21 Ocena uwarunkowania rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego. Ocena zainteresowanie mieszkańców usługami e-administracji.</i>	<i>58</i>
Rys. 3.1. Kierunki wsparcia lokalnych uwarunkowań rozwoju w ostatnich 10 latach.....	60
Rys. 3.2. Kierunki wsparcia lokalnych uwarunkowań rozwoju na najbliższe 10 latach	63
<i>Infografika 22. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. OZE</i>	<i>64</i>
<i>Infografika 23. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Działania na rzecz wody.</i>	<i>65</i>
<i>Infografika 24. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Koncepcja smart village.....</i>	<i>68</i>
<i>Infografika 25. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Krótkie łańcuchy dostaw żywności.</i>	<i>69</i>
<i>Infografika 26. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Agroturystyka.</i>	<i>70</i>
<i>Infografika 27. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Edukacja ekologiczna.....</i>	<i>74</i>

<i>Infografika 28. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Działania na rzecz osób starszych.</i>	<i>75</i>
<i>Infografika 29. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Działania na rzecz rozwoju dzieci (dedykowane) wyrównywanie szans rozwojowych.</i>	<i>76</i>
<i>Infografika 30. Ocena ważności przyszłych kierunków rozwoju w gminie. Działania na rzecz inicjatyw oddolnych (Zwiększenia partycypacji mieszkańców).</i>	<i>77</i>

Spis literatury

1. Bartkowiak N., Poczta W. (2012): Czynniki rozwoju obszarów wiejskich w Wielkopolsce, Wydawnictwo UP w Poznaniu, Poznań.
2. Bartkowiak-Bakun N. (2021): Identyfikacja potencjału rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego na poziomie lokalnym w celu lepszego i zrównoważonego wykorzystania posiadanych zasobów, Wydawnictwo UP Poznań.
3. Bartkowiak-Bakun N. (2021): Badanie uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego w kontekście kryzysu wywołanego przez COVID-19 (w poszukiwaniu innowacji organizacyjnych i społecznych), https://wes.up.poznan.pl/sites/default/files/PUBLIKACJE/Badanie_uwarunkowa%C5%84_rozwoju_obszar%C3%B3w_wiejskich_Bartkowiak_Bakun.pdf
4. Bartkowiak-Bakun N. (2023): Instytucjonalny wymiar zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce, CeDeWu, Warszawa.
5. Kalinowski, S., Komorowski, Ł., & Rosa, A. (2021). Koncepcja smart villages. Przykłady z Polski. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.